



PRECARIETAT: LA NOVA SERVITUD

Afra Blanco

“La generació més formada
som també la més frustrada i precària”

Una conversa amb Pere Aragonès

FUNDACIÓ



JOSEP IRLA

Calàbria, 166 entresòl
08015 Barcelona
Telèfon 93 567 78 63
info@irla.cat

PRESIDENT

Josep Huguet

COORDINACIÓ

Arnau Albert

VICEPRESIDENT

Josep Bargalló

ADMINISTRACIÓ

Joan Almacellas

DIRECTOR EXECUTIU

Josep Vall

TRESORER

Jordi Roig

SECRETARI

Eduard López

DIRECTOR ACADÈMIC

Lluís Pérez

VOCALS

Cristina Alsina
Toni Comin
Núria Cuenca
Isabel Nonell
Miquel Pueyo
Lluís Salvadó

eines²⁴

El contingut dels articles és responsabilitat dels seus autors i **eines** no s'hi identifica necessàriament.

Per reproduir un article cal demanar autorització per escrit a la redacció d'**eines**.

En enviar el seu treball a la redacció d'**eines**, l'autor cedeix a l'editor els drets de reproducció, publicació i comunicació, tant per a l'edició impresa en paper com per a una versió electrònica que la farà accessible per mitjà de la xarxa d'Internet.

Els interessats en matèria de drets de propietat intel·lectual es poden adreçar a:
eines@irla.cat

DIPÒSIT LEGAL
B-31564-07

ISSN
2013-1518

PROJECTE GRÀFIC
Suki Design

SUPORT GRÀFIC
Santi Bracons
Glòria Comellas
Carme Pujol

CORRECCIÓ
LINGÜÍSTICA
Oriol Ibàñez
Sofia Lozano

IMPRESSIÓ
Cevagraf SCCL

AGRAÏMENTS
Sònia Altesa
Albert Castellanos
Xavier Gafarot
Vicent Olmos

EDICIÓ
Josep Vall
jvall@irla.cat

DIRECCIÓ
Lluís Pérez
lperez@irla.cat

COORDINACIÓ
Arnau Albert
aalbert@irla.cat

SUBSCRIPCIONS
Joan Almacellas
jalmacellas@irla.cat



sumari

PRECARIETAT: LA NOVA SERVITUD

4

PORTAL

**Llibertat enfront
de la precarietat**

Lluís Pérez

6

CONNEXIONS

**De l'experiència
de la precarietat al precariat**

Sara Moreno

16

**Llibertat republicana
i precarietat:
vides pròpies sota amenaça**

David Casassas

26

**Dualitat laboral:
la socialdemocràcia
davant la precarietat**

Jorge Galindo

38

Estat del benestar i precariat

Lidia Farré

50

NAVEGADOR

**Rescatant el mite
de la flexiguretat. El model
danès de mercat de treball**

Josep Ginesta

66

FÒRUM

**Afra Blanco:
“La generació més formada
som també la més frustrada
i precària”**

Una conversa amb Pere Aragonès

76

VARIABLES

L'Estat espanyol, paradís fiscal?

Xavier Martínez Gil

88

FULL DE CàLCUL

**La internacionalització
de l'economia catalana:
fre o estímulo a la independència?**

Elisenda Paluzie

112

ARXIU

**El Companys polític:
cinc àmbits de la seva actuació**

Roger Buch

123

EXPLORADOR

**El combat de l'austeritat.
Notes sobre una tragèdia
grega contemporània**

Marta Galceran

134

FINESTRA

**"El meu destí és el vostre destí,
i el destí dels altres és el nostre"**

Margot Wallström

144

CLÀSSIC

**"L'únic que hem de témer
és la pròpia por"**

Franklin D. Roosevelt

150

TRIBUT

**Cormac McCarthy.
Meridià de sang**

Gabriel Rufián

152

FILMOTECA

Black Mirror

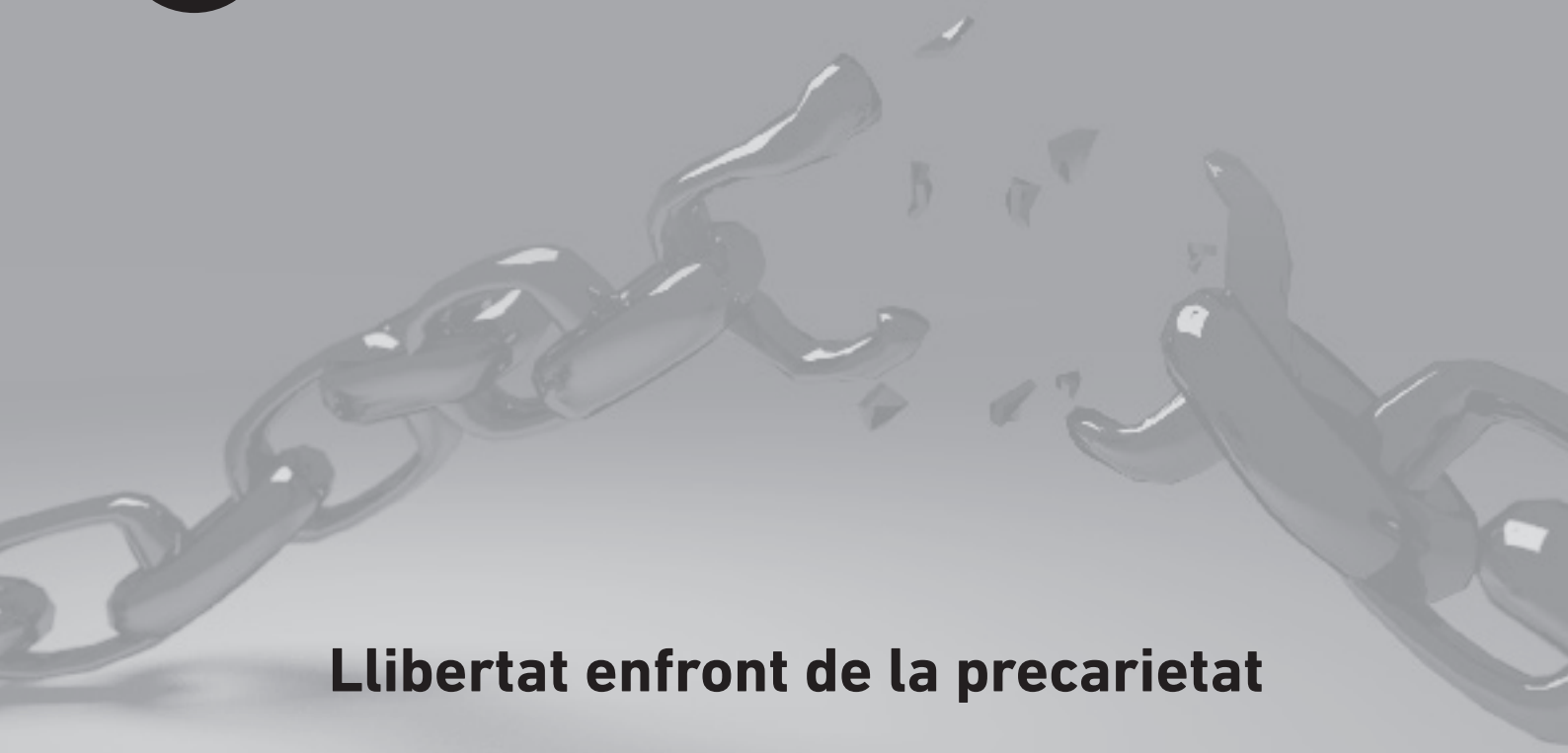
Queta Karmany

154

LLIBRERIA



portal



Llibertat enfront de la precarietat



Lluís Pérez

Director acadèmic de la Fundació Josep Irla

lperez@irla.cat

El 1941, a les acaballes de la Gran Depressió, el president nord-americà Franklin D. Roosevelt va pronunciar un famós discurs reivindicant el que va anomenar «les Quatre Llibertats»: llibertat de pensament, llibertat religiosa, llibertat enfront de la necessitat i llibertat enfront de la por. La tercera d'aquestes llibertats implicava que tota persona disposés dels mitjans necessaris per a tenir garantida una existència material digna. Una llibertat que entroncava amb una intuïció bàsica de la tradició republicana des dels temps de l'Atenes democràtica: només és lliure qui no es veu forçat a demanar permís a tercers per a (sobre)viure.

El mateix Roosevelt va viure, i en part impulsar, l'inici d'un període històric, entre el 1945 i el 1970, en què les societats del Primer Món van bastir, sobre bases econòmiques keynesianes, el que s'anomenaria «Estat de Benestar». Durant aquest temps, l'autonomia econòmica, condició necessària per a la llibertat personal, apareixia particularment lligada al treball remunerat. Així, durant dècades, minimitzar l'atur i maximitzar la llibertat enfront de la necessitat van ser objectius concomitants.

Avui dia, en canvi, el lligam entre treball remunerat i llibertat és, si més no, qüestionable. La raó és l'extensió d'una autèntica epidèmia arreu de les societats postindustrials: la precarietat laboral. L'abús dels contractes d'obra i servei, l'extensió de la figura del fals autònom o l'encadenament perpetu de contractes temporals, només són algunes de les formes en què es manifesta aquest fenomen. La precarietat fa possible la paradoxa que una persona pugui tenir una feina remunerada i, alhora, patir una inseguretat econòmica permanent. Les persones que viuen aquesta paradoxa són, en bona mesura, una nova classe social, que l'economista Guy Standing denomina «precariat», els membres de la qual veuen fortament limitada la seva capacitat per a bastir un projecte de vida autònom.

En un moment en què el nostre país lluita per desfer-se d'una taxa descomunal d'atur, resulta especialment necessari afrontar un fenomen que amenaça de convertir el treball remunerat en una espècie de servitud postmoderna. El xantatge de l'atur no ens hauria d'impedir formular i respondre preguntes com les se-

güents: què és, i com és, el precariat? Quins elements hauria d'incloure una agenda que, de forma realista, treballés per la seva emancipació? O, també, la pregunta tabú, *l'elephant in the room*: l'Estat de Benestar ha de protegir el treball remunerat o, en canvi, el treballador? Són preguntes tan difícils com necessàries, ja que apunten a alguns dels reptes més importants que la llibertat afronta a l'era de la globalització. ■

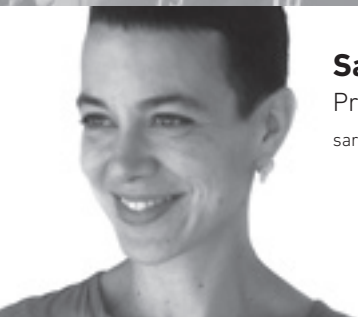


connexions

De l'experiència de la precarietat al precariat

vista prèvia >

El terme «precari» defineix allò que no ofereix garanties de durada. Per tant, podem entendre el «precariat» com el col·lectiu de persones que viuen en la inestabilitat permanent, que han quedat al marge de l'estat del benestar i que no tenen expectatives de present ni de futur. Saber qui són i entendre-les és clau per revertir la situació d'un grup social que té com a nexa d'unió la convivència amb la inseguretat.



Sara Moreno

Professora del departament de Sociologia de la UAB

sara.moreno@uab.cat

El concepte precariat sorgeix als anys vuitanta del segle XX a l'Estat francès i Itàlia però és el context de l'actual crisi que el fa reaparèixer amb èxit de la mà de l'economista Guy Standing (1948).¹ L'augment progressiu de la temporalitat, els baixos salaris o la subocupació expliquen la popularització d'aquest concepte. No es tracta d'una realitat laboral nova sinó de la seva extensió i intensificació entre col·lectius que fins al moment compartien bones expectatives laborals i, per tant, capacitat de mobilitat social. Com explica el sociòleg Robert Castel (1933-2013),² el context de crisi ha facilitat el creixement del precariat que, cada vegada més, integra perfils diversos. Aquesta pluralitat de circumstàncies que inclou el concepte hi introdueix ambigüitat, sobretot, per interpretar les conseqüències socials que amaga.³ L'experiència del precariat no respon a una única situació social i, per tant, les seves conseqüències també difereixen en funció de les

condicions materials de partida. El precariat no s'emmarca només en l'àmbit laboral sinó en el conjunt de condicions materials i simbòliques necessàries pel desenvolupament de la vida. La relació inestable i discontinua amb el treball remunerat és un aspecte comú de tot el precariat, però tot el precariat no viu de la mateixa manera aquesta situació ni hi respon amb els mateixos recursos. És a dir, l'experiència de la precarietat que dóna lloc al precariat no es pot identificar unívocament. Les dificultats per conceptualitzar aquesta realitat plural també inclouen la necessitat de considerar la doble dimensió, objectiva i subjectiva, per definir les situacions que provoca. Per aquesta raó, qualsevol anàlisi del precariat ha d'evitar homogeneitzar una realitat plural i ambigua que, de moment, no ha construït una identitat col·lectiva. L'objectiu d'aquest escrit és oferir una aproximació a la realitat del precariat tot prenent com a base empírica el context més immediat. En primer lloc, s'esbossa breument el debat teòric entorn del concepte. En segon lloc, es presenten algunes dades relatives als territoris més propers amb una mirada específica al cas català tot fixant l'atenció

en el col·lectiu de joves. Finalment, s'aborden les problemàtiques percebudes pels joves sobrequalificats que experimenten la precarietat i es planteja fins a quin punt es poden considerar com a precariat il·lustrat.

Precariat versus proletariat

Més enllà del potencial analític del concepte, l'aproximació teòrica planteja diversos debats que pivo-ten entorn de la contraposició del precariat al proletariat. Una de les qüestions a discutir planteja si el precariat representa una nova classe social o bé una nova lluita de classe. Es tracta d'un debat que enfronta les posicions d'aquells que defensen el precariat com una realitat diferent al proletariat i aquells que consideren que ambdós conceptes es refereixen a una mateixa realitat.

D'una banda, Standing⁴ argumenta que el precariat és un concepte relacional amb tres característiques de classe que el fan diferent al proletariat si s'atén a les relacions de producció, les relacions de distribució i les relacions específiques

1 STANDING, *El precariado: una nueva clase social*.

2 CASTEL, «La metamorfosis de la sociología crítica. Entrevista con Robert Castel de Isidro López».

3 ARENAS, «El precariat davant la crisi: reptes i oportunitats».

4 STANDING, *El precariado: una nueva clase social*.

L'augment progressiu de la temporalitat, els salaris baixos o la subocupació explica la popularització del concepte «precariat»

amb l'estat. En primer lloc, Standing compara la inestabilitat laboral del precariat amb l'estabilitat laboral del proletariat tradicional tot contraposant dues formes d'explotació: en la cerca de treball i en el mateix lloc de treball. Sense abandonar el lèxic marxista, el mateix autor subratlla la diferència d'un proletariat que feia el treball segons les seves capacitats i un precariat que treballa per sota de la seva formació. En segon lloc, pel que fa les relacions de distribució, Standing assenyala el fet que tots els ingressos del precariat provenen del salari monetari, la qual cosa redueix la seva capacitat adquisitiva. Finalment, descriu com el precariat pateix una pèrdua de drets socials en comparació al proletariat.

D'altra banda, les veus crítiques argumenten que l'anàlisi de Standing parteix d'una visió reduïda de classe treballadora que es limita a una elit amb formació especialitzada que va assolir conquestes socials de forma molt específica en el temps i l'espai. En aquest sentit, expliquen que el que Standing reconeix com un retrocés en el «contracte social» entre treball i capital, ja es donava amb anterioritat. El sociòleg holandès

Jan Breman (1936)⁵ recorda com, en el context capitalista d'expansió neoliberal, la inseguretat laboral no ha deixat de créixer amb el progressiu augment de les privatitzacions i el procés de desindustrialització. Ambdós fenòmens suposen un atac constant a la capacitat organitzativa del treball. En la mateixa línia discursiva, el sociòleg polonès Jarosław Urbanski (1964)⁶ argumenta que allò que canvia no són les classes socials sinó les estratègies del capital per dominar el treball i adaptar-lo a les seves necessitats i cicles productius tot provocant, a través de la seva precarització, la recomposició de la classe treballadora que alguns confonen amb la seva desaparició.

Com a resposta a aquestes crítiques, Standing⁷ recorda que el seu interès rau a trobar el tipus de diferenciació que té sentit analític per investigar el que passa. Per ell, la conceptualització del proletariat ha quedat obsoleta per explicar el que passa avui si es volen comprendre les diferents

5 BREMAN, «A bogus concept».

6 URBANSKI, *Precariat i nowa walka klas*.

7 STANDING, «¿Por qué el precariado no es un concepto espurio».

circumstàncies laborals a les quals s'enfronten les persones i la consciència que en sorgeix. En aquest sentit, explica que els treballadors precaris amb carreres universitàries no se senten còmodes definint-se com a classe obrera però, al mateix temps, no tenen propietats ni ingressos suficients per identificar-se amb la classe mitjana. Conscient de l'amplitud del concepte precariat, explica que es tracta d'una classe en procés de formació que inclou tres grups. En primer lloc, els atàvics que queden fora de les comunitats proletàries tot i que els seus pares eren treballadors manuals tradicionals; en segon lloc, els immigrants i minories ètniques com a ciutadans de segona classe i, en tercer lloc, les persones amb altes qualificacions que consideren que se'ls nega el futur quan s'obstaculitza la promesa del progrés individual a través de l'educació. El mateix Standing reconeix que aquest darrer grup és el que té més potencial de progrés per construir una nova consciència de classe en la mesura que experimenten frustració d'estatus o privació relativa. És el que algunes veus reconeixen com el precariat il·lustrat: persones amb altes qualificacions que expe-

El precariat no respon a una realitat laboral nova sinó a la seva extensió entre col·lectius que fins el moment compartien bones expectatives laborals i capacitat de mobilitat social

rimenten inconsistència d'estatus i que comparteixen situacions vitals i laborals no conformes amb la seva classe social d'origen. Malgrat tot, Standing defensa que com més gent prengui consciència que la seva situació no és fruit del fracàs personal sinó de factors estructurals i polítics concrets, més força tindran per oposar-se als poders socials i econòmics actuals tot promovent un canvi profund en les estructures vigents.

Tot identificant la precarietat i el precariat

Sense voluntat de resoldre el debat teòric entorn del concepte precariat, aquest apartat es fixa en el seu potencial analític com a categoria social. En aquest sentit, es parteix del consens existent entorn dels trets que caracteritzen l'experiència de la precarietat en termes de precariat: la diversitat de situacions, la importància dels aspectes subjectius i el fenomen de la sobrequalificació. Com s'ha explicat en l'apartat anterior, el precariat inclou una realitat diversa marcada per les diferents experiències d'un mateix fenomen, el de la precarietat. Aquesta diversitat, que alhora es tradueix en ambigüitat,

Taula 1
Assalariats per tipus contracte i segons sexe. Segon trimestre de 2015 (%)

Homes	Contracte indefinit	Contracte temporal	Dones	Contracte indefinit	Contracte temporal
Illes Balears	69,7	30,3	Illes Balears	76,1	23,9
Catalunya	80,0	20,0	Catalunya	81,1	18,9
País Valencià	72,6	27,4	País Valencià	71,7	28,3

Font: EPA

requereix d'una doble aproximació, objectiva i subjectiva, per tal de captar analíticament la situació laboral en termes de precarietat i el sentit que es dona a la situació mateixa en termes de precariat. Respecte aquesta qüestió, el mateix Standing⁸ matisa que de totes les experiències de precariat, només el col·lectiu de persones més formades té possibilitats de construir una nova consciència de classe. Es tracta de les persones més formades, amb un nivell educatiu alt, que es veuen obligades a acceptar feines amb un estatus i salari inferior al que consideren d'acord amb la seva situació. El que es coneix com la sobrequalificació afecta, majoritàriament, el col·lectiu

8 STANDING, *El precariado: una nueva clase social*.

de persones joves, tot i que també es pot donar entre col·lectius d'immigrants i altres persones adultes que han perdut la feina.

La precarietat: temporalitat, subocupació i salaris baixos

Des d'aquesta perspectiva, es planteja una primera aproximació a la dimensió objectiva del precariat a través de les següents variables i indicadors: temporalitat —tipus de contracte—; subocupació entesa com les persones que treballen menys hores del que voldrien —tipus de jornada—; i ingressos laborals —salari. Les dades es presenten desagregades per sexe atès el pes que aquesta variable té en les condicions laborals de la població activa

El precariat no s'emmarca només en l'àmbit laboral sinó en el conjunt de condicions materials i simbòliques necessàries pel desenvolupament de la vida

Taula 2
Assalariats per tipus de jornada segons sexe. Segon trimestre de 2015 (%)

Homes	Jornada completa	Jornada parcial	Dones	Jornada completa	Jornada parcial
Illes Balears	93,8	6,2	Illes Balears	77,6	22,4
Catalunya	93,4	6,6	Catalunya	79,0	21,0
País Valencià	89,2	10,8	País Valencià	70,5	29,5

Font: EPA

tot comparant el cas de les Illes Balears, Catalunya i el País Valencià. Es tracta de tres territoris que comparteixen característiques del mercat laboral pròpies dels països del sud d'Europa, si bé les diferències dels seus models productius ajuden a explicar les diferències en els mercats laborals interns.⁹

En termes de temporalitat, les dades de la taula 1 posen de manifest variacions importants en relació

⁹ Cal subratllar que les dades que es presenten són una fotografia fixa del segon trimestre del 2015, per tant, d'un mercat laboral que acumula set anys de crisi econòmica. És important tenir en compte aquest fet en la mesura que la destrucció d'ocupació que arrossega el context de crisi s'inicia el 2008 amb els llocs de treball més precaris —temporalitat, subocupació i salaris baixos. Contràriament, tenen més capacitat de resistència les persones amb millors condicions laborals, fet que explica cert efecte estadístic dels percentatges actuals.

al territori donat el pes diferencial dels sectors econòmics. Catalunya acumula els menors percentatges de temporalitat sent la situació de les dones una mica millor que la dels homes. En el cas de les Illes Balears, la importància del sector serveis i, més concretament la hostaleria amb ocupació estacional, explica perquè els homes tenen el percentatge més elevat de temporalitat. En canvi, les dones del País Valencià registren el percentatge més elevat de contractes temporals que, en part, podria respondre al major pes del sector agrícola on també hi predomina l'ocupació estacional.

Les dades sobre tipus de jornada ofereixen una aproximació sobre la subocupació ja que podem considerar que bona part dels treballadors

a temps parcial ho fan de manera involuntària perquè no troben una ocupació a temps complet. A la taula 2, s'observa com, en tots els territoris, el percentatge de temps parcial és superior en el cas de les dones. Així, s'evidencia el rostre de gènere del temps parcial. Sovint es planteja com una solució per la conciliació de la vida laboral i familiar, però les veus crítiques recorden la trampa d'una solució que reproduïx la divisió sexual del treball en no revisar les responsabilitats de la cura. En qualsevol cas, és possible pensar que darrere la subocupació femenina mesurada a través del tipus de jornada, s'hi amaguen estratègies relacionades amb la naturalització del treball de cura i amb la precarietat dels sectors laborals més feminitzats. Altrament, les dades de la taula 2 també posen de relleu el pes dels models productius sobre les condicions laborals de les persones ocupades, fet que contribuiria a explicar les xifres relatives al País Valencià amb els percentatges més elevats de parcialitat en ambdós sexes. Finalment, en termes de salaris baixos, la taula 3 mostra la relació entre la retribució i els contractes temporals més enllà de les diferències per

sexe i territori. En canvi, aquestes dues variables sí que incideixen en els salaris associats als contractes indefinits. La vinculació dels ingressos inferiors amb els contractes de duració determinada subratlla la temporalitat com un dels elements clau de la precarietat. Un fenomen que, d'altres estudis, relacionen directament amb la variable edat.

Precarietat i joves: més a prop del precariat?

Efectivament, l'edat és un factor clau a l'hora d'analitzar l'experiència de la precarietat en l'actual context de crisi. Per aquesta raó, resulta interessant aprofundir en aquest col·lectiu a partir d'una anàlisi de comparativa temporal dins d'un territori concret. Com ha evolucionat la temporalitat, la subocupació, la sobrequalificació i els salaris entre els joves catalans durant el període acumulat de crisi econòmica (2008-2013)?

Les dades de les taules 4 i 5 posen de manifest que la temporalitat i la subocupació són característiques de l'ocupació de la població jove en registrar uns percentatges molt més alts en comparació a la població

Taula 3
Guany per hora de treball segons sexe i tipus de contracte.
Segon trimestre de 2015 (euros)

		Homes	Dones
Illes Balears	Duració indefinida	13,44	15,65
	Duració determinada	11,02	10,61
Catalunya	Duració indefinida	14,41	17,97
	Duració determinada	10,84	11,64
País Valencià	Duració indefinida	12,53	15,29
	Duració determinada	10,90	10,72

Font: EPA

adults. D'ençà de l'inici de la crisi, ambdós fenòmens s'han mantingut més o menys estables entre els majors de 29 anys, mentre que han augmentat significativament entre el grup d'edat de 16 a 29 anys, fet que apunta a la vulnerabilitat laboral d'aquest col·lectiu. Una vulnerabilitat que, a diferència d'altres períodes, no desapareix a mesura que augmenta el nivell d'estudis.

Un altre fet característic de la precarietat juvenil és la sobrequalificació, situació que viuen les persones que ocupen un lloc de treball per sota del seu nivell formatiu. El factor generacional que marca el canvi de tendència en l'accés als estudis

universitaris explica perquè els joves són les principals víctimes d'aquest fenomen. De la mateixa manera, les dones pateixen més que els homes la sobrequalificació per raó del major percentatge de dones joves amb estudis universitaris —fet que també es fa ressò de la persistent segregació de gènere que travessa el mercat laboral. En qualsevol cas, les dades de la taula 6 mostren com, durant els anys més intensos de la crisi (2010-2011), la sobrequalificació afectava pràcticament la meitat de la població jove ocupada. A partir del 2012, s'observa un canvi de tendència que caldrà veure com evoluciona en els propers anys tot i que, de moment, la realitat és que el 36% de joves entre

Una de les qüestions a discutir és si el precariat representa una nova classe social o bé una nova lluita de classe

Taula 4
Taxa de temporalitat segons edat. Catalunya. 2008-2013 (%)

	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Població de 16 a 29 anys	40,1	34,7	35,2	40,8	40,1	43,3
Majors de 29 anys	15,3	13,7	13,9	15,4	14,0	13,9

Font: Observatori Català de la Joventut

Taula 5
Assalariats a temps parcial segons edat. Catalunya. 2008-2013 (%)

	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Població de 16 a 29 anys	17,7	17,0	19,2	21,7	23,4	28,7
Majors de 29 anys	9,9	10,4	10,7	11,6	12,1	13,0

Font: Observatori Català de la Joventut

25 i 35 anys ocupa un lloc de treball inferior al seu nivell formatiu.

La darrera dimensió de la precarietat laboral dels joves durant el període de crisi fa referència als ingressos salarials. A mesura que augmenta la temporalitat i la subocupació és lògic pensar que disminueixen els salaris tal com posen de manifest les dades de la taula 7. La disminució dels ingressos mensuals durant tot el pe-

ríode de crisi només es dona entre la població ocupada més jove, sent més accentuada en el cas de les dones.

L'aproximació a la dimensió objectiva de la precarietat defineix, en bona part, la situació laboral dels joves en els quals es concentren els majors percentatges de temporalitat, subocupació, sobrequalificació i salaris baixos. El pes de la variable edat actua amb més força que altres

variables explicatives tot i que no anul·la la influència del gènere, com s'ha vist en aquest apartat, o de l'origen, com mostren altres estudis. En definitiva, doncs, el binomi precariat i joves apareix com un element clau per aprofundir en l'experiència del precariat des de la perspectiva de gènere. Una conclusió que coincideix amb la descripció que Standing¹⁰ fa en relació als grups que integren el precariat. Concretament, amb el grup de persones més formades que, segons l'autor, són les que tenen més possibilitats de construir una nova consciència de classe.

Els discursos dels sobrequalificats

L'aproximació objectiva a la precarietat s'ha de complementar amb una aproximació subjectiva si el que es vol és avançar en la identificació del precariat. Per aquesta raó, és interessant analitzar el discurs que fan de la seva situació precària els joves amb formació universitària.¹¹ Ales-

10 STANDING, *El precariado: una nueva clase social*.

11 Les recerques que es ressenyen a continuació no inclouen la perspectiva de gènere, una mirada analítica necessària per captar la complexitat del fenomen.

Un fet característic de la precarietat juvenil és la sobrequalificació, situació que viuen les persones que ocupen un lloc de treball per sota del seu nivell formatiu

sandro Gentile (1977)¹² analitza l'impacte de la crisi en les possibilitats d'emancipació dels joves universitaris la trajectòria laboral dels quals està marcada per la precarietat. A partir del seu relat, l'autor identifica tres posicions distintes segons s'interpreti la crisi com una trampa, un obstacle o un desafiament. La crisi com a trampa recull el discurs d'aquells joves que viuen la precarietat laboral com la causa de la seva precarietat vital. Acumulen malestar per haver seguit un projecte formatiu que no els permet encaixar els estudis realitzats amb les oportunitats efectives d'inserció laboral. La desil·lusió i la decepció apareixen entre aquests joves quan comproven que les seva situació laboral no els satisfà en termes expressius alhora que no responen a la seves expectatives de promoció social i benestar en termes instrumentals. La crisi com a obstacle recull el discurs d'aquells joves que persegueixen una sortida professional segons els seus estudis confiant en el mèrit dels seus títols i el suport de la família. Finalment, la crisi com a desafiament recull el

12 GENTILE, «Jóvenes titulados superiores en la encrucijada de la crisis».

Taula 6
Sobrequalificació segons edat i sexe. 2008-2013 (%)

	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Població de 25 a 35 anys	31,0	29,8	49,3	48,6	35,1	36,2
Homes	30,7	28,3	45,4	43,4	33,6	34,6
Dones	31,4	31,6	53,5	53,7	36,6	37,8

Font: Observatori Català de la Joventut

Taula 7
Ingressos mensuals segons edat i sexe. Catalunya. 2008-2013 (euros)

	2008	2009	2010	2011	2012
Població de 16 a 24 anys	1.114,3	1.062,9	1.176,5	1.023,2	945,0
Homes	1.202,8	1.158,8	1.279,0	1.112,0	1.029,8
Dones	1.014,8	966,3	1.078,7	939,6	851,7
Total població	1.948,0	1.987,6	2.037,4	2.041,6	2.036,4

Font: Observatori Català de la Joventut

discurs dels joves que assumeixen la inestabilitat laboral i s'hi adapten sense renunciar als seus projectes; la inestabilitat els convida a activar-se per buscar solucions i noves oportunitats com a camins alternatius entre els quals es contempla la possibilitat de marxar a l'estranger. En aquest sentit, Antonio Santos i

David Muñoz¹³ analitzen el que es coneix com «la fuga de cervells», és a dir, la pèrdua de capital cultural que suposa per un país el fet que els joves més formats marxin a un altre

13 SANTOS i MUÑOZ, «Fuga de cerebros y biografías low cost: nueva etapa en la precarización de la juventud».

Els joves sobrequalificats comparteixen un element que sembla allunyar-los de l'experiència del precariat: perceben la seva situació com un problema a resoldre de manera individual

país per poder treballar en allò que han estudiat. Els autors defensen que aquesta «fuga de cervells», a la qual alguns s'hi refereixen eufemísticament com a «mobilitat laboral», s'ha convertit en una categoria interpretativa clau de la joventut universitària. La incertesa, la solitud i l'individualisme són trets característics d'aquests itineraris de mobilitat que Santos i Muñoz identifiquen amb situacions de risc on s'inicia un projecte sense els recursos ni la informació suficient.

Malgrat que els discursos dels joves sobrequalificats difereixen en actituds i estratègies davant d'una mateixa situació laboral definida en termes de precarietat —temporalitat, subocupació, salaris baixos—, comparteixen un element que sembla allunyar-los de l'experiència del precariat: perceben la seva situació com un problema a resoldre de manera individual. No es consideren fracassats sinó estafats, però conscients de les regles de joc, sembla que busquen solucions individuals a un problema col·lectiu.

Certament, aquest escrit presenta una aproximació absolutament par-

cial al precariat des de l'experiència de la precarietat del col·lectiu de joves sobrequalificats. La diversitat, complexitat i ambigüitat del fenomen requereix molta més evidència empírica. Tanmateix, les dades presentades intenten plantejar fins a quin punt els potencials membres del precariat il·lustrat, que viuen la contradicció de ser la generació més formada de la seva família i la primera a patir inconsistència d'estatus, estan abocats a la construcció d'una nova consciència de classe. ■

■ Bibliografia

ARENAS, Míriam. «El precariat davant la crisi: reptes i oportunitats». A *Temps d'Educació*, vol. 47, p. 49-68, 2014.

BREMAN, Jan. «A bogus concept». A *New Left Review*, núm. 84 (II), p. 143-152, 2013.

CASTEL, Robert. «La metamorfosis de la sociología crítica. Entrevista con Robert Castel de Isidro López». A *Revista Minerva*, IV època, núm. 14, 2010.

GENTILE, Alessandro. «Jóvenes titulados superiores en la encrucijada de la crisis». A *Recerca*, núm. 16, p. 35-58, 2015.

SANTOS, Antonio i MUÑOZ, David. «Fuga de cerebros y biografías low cost: nueva etapa en la precarización de la juventud». A *Recerca*, núm. 16, p. 13-33, 2015.

STANDING, Guy. *El precariado: una nueva clase social*. Barcelona: Pasado y Presente, 2011.

STANDING, Guy. «¿Por qué el precariado no es un concepto espurio». A *Sociología del Trabajo*, núm. 82 p. 7-15, 2014.

URBANSKI, Jarosław. *Prekariat i nowa walka klas*. Instytut Wydawniczy Książka i Prasa, 2014.





connexions

Llibertat republicana i precarietat: vides pròpies sota amenaça

vista prèvia >

Quan analitzem la precarietat, el primer que ens ve al cap és la necessitat d'atendre l'emergència social que se'n deriva, de donar resposta a la població que viu al llindar de la pobresa i en risc crònic d'exclusió social. Però, més enllà d'aquesta imatge inicial, rere la precarietat hi ha una població que ha perdut la seva llibertat —si és que mai l'ha tinguda. Persones que no són amos del seu destí, perquè no tenen expectatives de futur.



David Casassas

Professor de Teoria Social i Política de la UB

dcasassas@ub.cat

Introducció: quan convé, seguem cadenes?

Sovint, la tradició republicana ha estat objecte de reconstruccions romàntiques que han fet èmfasi en la importància de la participació cívicopolítica d'una ciutadania pretesament virtuosa, sense prendre en massa consideració —i fins i tot menyspreant— la qüestió de les condicions materials d'existència d'aquesta mateixa ciutadania.¹ I el cas és que el republicanisme arriba a la reivindicació de la inundació ciutadana de les institucions de les quals ens puguem dotar, precisament perquè parteix d'una ontologia social, d'una fotografia de la vida social que situa el punt de mira en vincles de dependència i relacions de poder; uns vincles de dependència, unes relacions de poder que han de ser extirpades si volem gaudir de nivells rellevants d'una llibertat definida de forma substantiva. Si les institucions de govern —d'autogovern— són importants, raó per la qual entenem que hem de participar-hi de la

forma més activa possible, és perquè sabem que juguen o haurien de jugar un paper crucial en l'eradicació de totes aquelles relacions de subordinació que travessen el conjunt de la vida social. Si l'activació ciutadana és important per a la realització de la llibertat efectiva, és perquè entenem que necessitem unes institucions veritablement decidides a «segar cadenes», cosa que ens obliga a una actitud permanent de vigilància, control i conquesta popular d'uns poders públics que no sempre estan disposats a «segar cadenes».

Perquè la realitat de partida, que mai va passar per alt al gruix de la tradició republicana —de Pèricles (495 aC-429 aC) i Aspàsia (c.470 aC-c.400 aC) a Karl Marx(1818-1883),² passant pels teòrics renaixentistes del bon govern i pels revolucionaris holandesos, anglesos, nord-americans i francesos dels segles XVI, XVII i XVIII—, és que al món hi ha cadenes. I al món hi ha cadenes perquè hi ha hagut un accés dissímil als recursos materials i immaterials que

garanteixen la nostra existència en condicions de dignitat.

La història és ben vella i alhora és ben nova. La vida social —i, concretant una mica més, el capitalisme— s'explica per la presència de processos massius d'apropiació privada «i privativa», excloent, de recursos externs: uns pocs —les oligarquies, els *oligoï*— es feren i es fan amb recursos rellevants per a organitzar la vida compartida, començant per la vida productiva, a través de llargues i conflictives lluites que deixaren i segueixen deixant les majories socials desposseïdes d'aquests mateixos recursos. I és ben sabut que pobresa, desposseïció no només és privació; pobresa, desposseïció també és pèrdua del poder de negociació necessari per erigir tota una interacció social que respecti allò que tots i totes som o volem ser. Si jo no compto amb recursos que garanteixin la meua existència en condicions de dignitat, em veig obligat a acceptar les condicions que se m'imposin a l'hora de signar qualsevol tipus de contracte —començant pels contractes de treball—, a l'hora d'arribar a qualsevol tipus d'«acord» amb els altres.

1 ARENDT, «Reflections on Little Rock»; DAGGER, «Neo-republicanism and the Civic Economy»; HONOHAN, *Civic Republicanism*; i SANDEL, *Democracy's Discontent: America in Search of a Public Philosophy*.

2 Per una anàlisi de les arrels republicanes de la tradició socialista, vegi's DOMÈNECH, *El eclipse de la fraternidad. Una revisión republicana de la tradición socialista*.

Avui hi ha nous «tancaments» «privatius» de recursos que deixen grans capes socials al marge de l'accés a béns rellevants com l'aigua, l'energia, el sòl, el coneixement o la biotecnologia

Es tracta de processos d'«*acumulació per desposseïció*»³ que s'inicien amb els tancaments de terres que es generalitzen, sobretot al sud d'Anglaterra, a partir del segle XVI. Aquests tancaments de terres o *enclosures* varen violar la clàusula que John Locke (1632-1704) havia establert per als processos d'apropiació privada de recursos que havien estat comuns: aquests processos eren legítims en la mesura que deixessin «tant i tan bo» per als altres. És a dir, l'apropiació privada de recursos externs era legítima sempre que fos generalitzable, universalitzable. I no cal dir que en cap cas ho va ser, de la mateixa manera que avui es donen nous «tancaments» «privatius» de recursos que deixen grans capes socials al marge de l'accés a (i del gaudi de) béns com l'aigua,⁴ l'energia,⁵ el sòl,⁶ el coneixement⁷ o la bio-

tecnologia.⁸ Finalment, el gir neoliberal que hem viscut durant els darrers 35 anys i que s'ha intensificat amb la crisi financera, també ha conduït al retrocés o a l'abandó de polítiques públiques que havien aspirat a contradir aquesta dinàmica desposseïdora del sistema. És per això que David Harvey (1935) entén aquestes «*retallades*» dels dispositius propis de les societats del benestar com un «*segon moviment de tancament dels comuns*».⁹ Males notícies, doncs, per a les possibilitats d'una interdependència veritablement respectuosa dels desitjos i aspiracions de totes les parts; males notícies, en definitiva, per al progrés de la llibertat individual i col·lectiva. Però, com cal entendre, sempre d'acord amb la perspectiva republicana, aquesta idea de llibertat?

«Una vida nostra»: les dimensions de la llibertat republicana

Així ho va deixar dit James Harrington (1611-1677) a mitjans del segle

XVII i amb la revolució civil anglesa com a teló de fons: «*l'home que no pot viure per compte propi acaba sent un serf; però aquell que viu per compte propi pot arribar a ser un home lliure*».¹⁰ I així ho ha destil·lat conceptualment Philip Pettit (1945) en temps recents: una persona lliure és aquella que no només no és objecte d'interferències arbitràries per part d'instàncies alienes, sinó que, a més, gaudeix d'un escenari social i institucional que garanteix l'absència de la mera possibilitat de ser objecte d'interferències arbitràries per part d'instàncies alienes.¹¹ Ara bé, convé concretar la definició de Pettit per a fer-la més atenta a —i conscient de— les particulars circumstàncies sociohistòriques en què aquesta aproximació a la llibertat ha anat sorgint. Efectivament, hi ha una important condició de possibilitat d'aquesta llibertat republicana que mai va passar per alt als clàssics del republicanisme: la propietat o, en termes més generals, el control d'uns recursos (im)materials que

3 HARVEY, *El nuevo imperialismo*.

4 MATTEI, *Bienes comunes. Un manifiesto*.

5 RIUTORT, *Reapropiación popular de la energía en los albores de una transición incierta. Una contribución a partir del análisis de caso de Som Energia*.

6 COLAU i ALEMANY, *Vides hipotecades. De la bombolla immobiliària al dret a l'habitatge*.

7 LAÍN ESCANDELL, «Bienes comunes, nuevos ceramientos y economía política popular».

8 BERTOMEU, «Patentes en biotecnología: una nueva forma de 'acumulación por desposesión'».

9 HARVEY, *Espacios del capital: hacia una geografía crítica*.

10 HARRINGTON, *The Commonwealth of Oceana and A System of Politics*, p. 269.

11 PETTIT, *Republicanism: A Theory of Freedom and Government*; i PETTIT, *A Theory of Freedom: From the Psychology to the Politics of Agency*.

És lliure qui gaudeix d'uns recursos (im)materials que li permeten negociar els termes de les seves relacions socials de manera que la interacció que en resulta respecti els seus desitjos

dotin de major poder de negociació i que, així, permetin el desplegament de vides més escollides, més nostres —de «*vides pròpies*» [*a life of one's own*)], digué Harrington.

Perquè les relacions socials —la signatura d'un contracte de treball, per exemple— no es poden entendre de forma massa precipitada com el resultat de decisions estrictament lliures i voluntàries per part d'agents que es relacionen d'acord amb els seus particulars desitjos i preferències. És evident que tots tenim desitjos i preferències, però també resulta evident que l'establiment i el manteniment al llarg del temps de les relacions socials —d'un contracte de treball, per exemple— depèn en bona mesura de vincles de dependència i de relacions de poder que inclouen o poden incloure múltiples formes de coerció. N'estem segurs que el fet que una persona d'origen subsaharià signi un contracte que la converteix en treballadora dels hivernacles del Maresme —en cas que faci tal feina a l'empara d'un contracte de treball— és quelcom que es pot explicar només a partir dels desitjos i preferències de la persona subsahariana en qüestió?

Sembla, doncs, que existeix un vincle entre llibertat i propietat —entre llibertat i recursos— que, a l'hora de definir la llibertat republicana, no podem desatendre.¹² Una persona és lliure en sentit republicà quan gaudeix d'uns recursos (im)materials que li permeten negociar els termes de les seves relacions socials de manera que la interacció que en resulti respecti els seus desitjos i aspiracions. En altres paraules, la llibertat republicana no es pot entendre sense una idea de control individual i col·lectiu de l'espai social i econòmic on operem, sense una idea de capacitat efectiva de codeterminar, individualment i col·lectivament, la naturalesa de l'eixam d'institucions socials en què les nostres vides es troben immerses. La llibertat republicana, doncs, va molt més enllà de la visió estrictament isonòmica de llibertat que maneja la tradició liberal, la qual es codifica a principis del segle XIX. D'acord amb el liberalisme, som lliures en la mesura en

què se'ns declara iguals davant de la llei —en això consisteix la citada isonomia—, amb independència de les circumstàncies socioeconòmiques que caracteritzin el món regit per aquesta llei. En canvi, la tradició republicana, que també fa seva la idea d'igualtat davant de la llei —especialment en les seves versions més decididament democràtiques—, entén que la llibertat no és possible per a la gran majoria quan aquestes circumstàncies socioeconòmiques precaritzen les seves condicions de vida i sotmeten aquesta majoria a l'arbitrarietat aliena.

La llibertat republicana, doncs, es defineix com la capacitat materialment fonamentada d'articular i desplegar al llarg del temps una vida pròpia i amb sentit, de controlar, individualment i col·lectivament, els mecanismes que permeten trajectòries vitals —laborals, professionals, a l'àmbit de les cures...— veritablement nostres: «*a life of one's own*», hem vist que deia Harrington.¹³ I és per això que els socialismes, hereus contemporanis d'aquestes velles intuïcions i pro-

12 BERTOMEU, «Republicanism y propiedad»; CASASSAS, *La ciudad en llamas. La vigencia del republicanismo comercial de Adam Smith*; DOMÈNECH, *El eclipse de la fraternidad. Una revisión republicana de la tradición socialista*; i RAVENTÓS, *Basic Income. The Material Conditions of Freedom*.

13 HARRINGTON, *The Commonwealth of Oceana and A System of Politics*.

Actualment pocs podem dir que estem i ens sentim lliures del perill de la desposseïció, de les diverses possibles desposseïssions, materials i simbòliques

cediments republicans¹⁴ reivindiquen la propietat col·lectiva dels mitjans de producció, que ha de ser entesa com la capacitat, posada a l'abast de tots i totes, de controlar en comú tots aquells espais, mecanismes i relacions socials i institucionals a través dels quals generem o podem generar tots aquells béns materials, béns immaterials i serveis que estimem valuosos per al desplegament de vides veritablement nostres.

Vist a la inversa, la llibertat republicana s'esfondra davant de dues realitats. En primer lloc, la llibertat no és possible quan l'acció individual i col·lectiva es veu constreta per l'amenaça i/o el compliment real d'interferències arbitràries per part d'actors privats amb capacitat d'imposar-nos formes de vida alienes a la nostra naturalesa i a la nostra voluntat —històricament, aquest primer obstacle ha rebut el nom de *dominium*. En segon lloc, la llibertat republicana es veu limitada quan les institucions polítiques de les quals els humans ens dotem per tal de fer front al *dominium*, s'acaben conver-

tint en noves fonts d'interferències arbitràries en les nostres vides: sigui com a conseqüència d'inèrcies que es tradueixen en formes de control discrecional de la nostra conducta, sigui perquè han estat capturades per part d'actors privats que, de forma facciosa, les fan funcionar a favor dels seus interessos —o per una combinació d'ambdós fenòmens—, les institucions polítiques sovint són objecte de degeneració despòtica i, lluny d'afavorir el progrés de la nostra llibertat, actuen com a impediments sobrevinguts pel desplegament de vides lliures —històricament, aquest segon obstacle ha rebut el nom d'*imperium*.¹⁵

Però com podem avaluar l'espai i les amenaces de la llibertat republicana en l'actual context de contrareforma neoliberal del capitalisme? En quina mesura podem assumir que els processos de precarització de les nostres vides suposen un impediment per a l'extensió social de la llibertat republicana? A continuació s'ofereixen algunes pistes conceptuals per tractar de donar resposta a

aquests interrogants o, com a mínim, per pensar alguns criteris d'utilitat per a enfrontar-nos-hi.

Unes vides «fetes (de) miques»

Recentment, l'obra d'autors com Guy Standing¹⁶ (1948) ens està ajudant a entendre no només les condicions de treball i de vida de la població precària, sinó també l'abast social de la precarietat com a fenomen propi de l'actual capitalisme contra-reformat. En efecte, la precarietat no només és una realitat palmària per àmplies capes de la població —que ho és—; la precarietat també és una espasa de Dàmocles que penja sobre els caps d'amplis grups socials que, anteriorment —abans, per exemple, de les reformes laborals que abarateixen l'acomiadament i que institucionalitzen el treball discontinu com a element vertebrador dels mercats laborals—, se sentien protegits respecte situacions de vulnerabilitat que s'entenien pròpies dels grups més clarament desfavorits. És per això que, malgrat l'enorme heterogeneïtat

14 DOMÈNECH, «El socialismo y la herencia de la democracia republicana fraternal».

15 CASASSAS I DE WISPELAERE, «Republicanism and the Political Economy of Democracy».

16 STANDING, *The Precariat: The New Dangerous Class*; i STANDING, *A Precariat Charter: From Denizens to Citizens*.

La precarietat ve acompanyada d'una falta d'identitat respecte allò que fem i som, perquè allò que fem i som és quelcom que no controlem, que depèn d'instàncies alienes

de la classe treballadora, sovint es fa referència a la metàfora, sociològicament imprecisa, del «99%»¹⁷ per referir-nos a aquell grup social —la immensa majoria de la població— que comparteix la consciència d'una vulnerabilitat comuna: avui pocs podem dir que estem i ens sentim lliures del perill de la desposseïció —de les diverses possibles desposseïcions, materials i simbòliques.

Però en què consisteixen, exactament, aquestes vides precàries? I en quins sentits posen en perill la llibertat republicana? Com bé assenyala Standing,¹⁸ les relacions productives pròpies del capitalisme contemporani han conduït a llocs de treball insegurs, amb contínues entrades i sortides del mercat de treball, cosa que implica no només interrupcions en els fluxos de renda salarial, sinó també importants elements de transitorietat en l'accés als drets socials —és ben sabut que bona part dels nostres drets socials han depès i depenen, en gran mesura, de la

nostra participació als mercats de treball. És per això que el propi Standing defineix les vides de la població precària com vides «fetes miques», com vides fetes de «peces i bocins» altament desconnectats —bocins de treballs, de projectes, de relacions socials...—, com vides sense punts de referència clars que ens permetin construir relats i trajectòries controlables i amb cert sentit. Si la llibertat republicana depenia de forma crucial de la nostra capacitat d'articular tota una interdependència que no ofegues projectes vitals propis autònomament escollits, la realitat a la que s'enfronta quotidianament el conjunt del precariat no pot ser més lliberticida: com va observar Marx, *«l'home que no posseeix cap altra propietat que no sigui la seva pròpia força de treball [i que es vegi creixentment privat de les estructures de drets pròpies del capitalisme reformat de postguerra, podríem afegir] només pot treballar amb el permís d'aquells que s'han fet amb la propietat de les condicions objectives del treball, és a dir, només pot viure amb el seu permís»*.¹⁹

Tot això es concreta en dos fenòmens. En primer lloc, la població precària acaba enfrontant-se a processos de pèrdua de la seva identitat ocupacional. Efectivament, la precarietat ve acompanyada d'una falta d'identitat respecte allò que fem i som, fonamentalment perquè allò que fem i som és quelcom que no controlem, que depèn d'instàncies alienes. És per això que la frustració, l'alienació, l'ansietat, la desesperació anòmica constitueixen dimensions d'una «*corrosió del caràcter*»²⁰ que Marx ja va examinar als seus *Manuscrits econòmico-filosòfics* de 1844 i que Adam Smith (1723-1790), gairebé un segle abans, a la *Riquesa de les Nacions*, ja havia associat al «*frenesí propi dels desesperats*» —dels desposseïts— amb què es veu obligat a actuar el conjunt de la classe treballadora.²¹

En segon lloc, aquesta manca de llibertat també pren la forma d'una

17 GRAEBER, *Somos el 99%. Una historia, una crisis, un movimiento*.

18 STANDING, *A Precariat Charter: From Denizens to Citizens*.

19 MARX, *Crítica del Programa de Gotha*.

20 SENNETT, *La corrosión del carácter. Las consecuencias personales del trabajo en el nuevo capitalismo*.

21 CASASSAS, *La ciudad en llamas. La vigencia del republicanismo comercial de Adam Smith*; i CASASSAS, «Adam Smith's Republican Moment: Lessons for Today's Emancipatory Thought».

El conjunt del precariat participa d'una dificultat tradicionalment reservada a les dones: la pràctica impossibilitat de demarcar la vida en «blocs de temps» identificables i manejables

absència de control sobre els usos del temps. Efectivament, el conjunt de la població precària participa d'una dificultat tradicionalment reservada a les dones: la pràctica impossibilitat de demarcar la vida en «blocs de temps» identificables i manejables. Per tant, precarietat també vol dir confusió del temps per al treball productiu, del temps per al treball reproductiu o de cures, del temps per a l'oci... Precarietat vol dir constant disponibilitat per a totes aquestes activitats, entre altres raons perquè se'ns contracta sense un horari específic de treball.

A totes aquestes formes de *dominium* —recordem que aquesta era la primera gran amenaça de la llibertat republicana— cal afegir-hi formes d'*imperium* —l'acció lliberticida de les institucions polítiques— que també planen sobre la vida quotidiana de les persones precàries. En efecte, són moltes les administracions que han cedit a les pressions d'agents privats que les han utilitzat per a promoure importants processos de mercantilització i privatització dels serveis i prestacions en què es concretaven els drets socials, serveis i prestacions que fins no fa massa

constituïen una part important del salari indirecte o diferit de la població treballadora. Sota el capitalisme neoliberal, doncs, les institucions públiques, lluny d'ajudar en l'autodefensa de les classes populars davant les dinàmiques desposseïdores i mercantilitzadores pròpies del sistema, s'han convertit en forces aliades dels nous processos d'«acumulació per desposseïció» dels que s'ha fet menció anteriorment. I quan les prestacions públiques s'han mantingut, han adquirit un caràcter marcadament incert i discrecional —pensem en el caràcter disciplinador de les rentes mínimes d'inserció i dels plans ocupacionals propis dels sistemes de *workfare*. Massa sovint, doncs, la població precària es converteix en població dependent de la benevolència burocràtica, raó per la qual avui podem parlar de les institucions polítiques com noves fonts d'arbitrarietat i subordinació —d'*imperium*, en definitiva.

Els avatars de la precarietat: noves finestres d'oportunitat per a l'acció social i política?

Però l'anàlisi de la precarietat no pot limitar-se a un mer lament. Per

una banda, convé posar de manifest i censurar la pèrdua de la identitat ocupacional de totes aquelles persones que viuen vides fetes de «peces i bocins» desconnectats, sense que en puguin adquirir una visió de conjunt i amb sentit. Per altra banda, convé també plantejar-se si aquesta mateixa situació pot ser utilitzada pels moviments emancipatoris per posar en qüestió, precisament, la pròpia idea del treball assalariat en clau capitalista i apuntar a la pràctica d'un conjunt divers i més harmònic d'activitats, remunerades o no, que tinguin més sentit per a nosaltres, que ens facin més lliures. Vegem-ho amb una mica de calma.

No hi ha dubte que la pèrdua d'un estatus laboral que pateix la població precària ha de veure's com un fenomen perjudicial pel que implica interrupció contínua del flux de renda i de desdibuixament de referències clares sobre què fem i què som. Al mateix temps, però, el distanciament respecte a les velles identitats ocupacionals pot jugar un paper emancipador perquè pot fer disminuir la propensió de les classes treballadores a desenvolupar la «falsa consciència» consistent a valorar

Qui sap si l'experiència de la precarietat, més agra que no pas dolça, presenti un potencial emancipador en termes de distanciament crític respecte el propi treball assalariat

acríticament els llocs de treball —assalariat— que hem conegut fins ara —fonamentalment, perquè constitueixen l'única opció que tenim per a sobreviure. Tenim realment clar que el treball dignifica? Si el treball assalariat, com ja van assenyalar Aristòtil (384 aC-322 aC) i Marx, comparteix amb l'esclavitud la delegació, en la figura del propietari dels mitjans de producció, de la capacitat de prendre decisions sobre els tipus d'activitats que fem i sobre la seva organització —recordem que Aristòtil parlava del treball assalariat com d'«*esclavitud a temps parcial*», mentre que Marx l'anomenava «*esclavitud salarial*»—,²² potser cal aprofitar el distanciament de la població precària respecte a les identitats pròpies del treball assalariat tradicional per, precisament, posar de manifest les dosis d'alienació que arrossega el treball assalariat, que tendeix a desposseir-nos de la capacitat d'organitzar i de controlar les activitats, els usos del temps i la pròpia naturalesa de l'obra realitzada. Qui sap si, en aquest sentit, l'experiència de la precarietat,

segurament més agra que no pas dolça en els plans tant material com psicològic, presenti no obstant un potencial emancipador en termes de distanciament crític respecte la idea i la praxis del propi treball assalariat que convingui no desdenyar.

Tot això potser pot observar-se millor des de la perspectiva de la flexibilitat. La flexibilitat induïda per la precarietat ha tingut i té efectes devastadors: vides trencades, trajectòries truncades, discontinuïtat en la renda i, per tant, també en els drets... Al mateix temps, però, una part de la població precària està percebent la flexibilitat com quelcom que —sempre i quan ho puguem administrar des de l'autonomia que confereix el control d'un conjunt rellevant de recursos bàsics per la nostra seguretat socioeconòmica (renda, sanitat, educació, habitatge, cures...)— «també» pot fer-nos —republicanament— més lliures. Volem realment viure sota les rigideses de les vides ultraestructurades al voltant d'una única ocupació per a tota la vida? O aspirem a vides pluriactives en què les tasques que realitzem —sigui treball remunerat o no— s'adaptin a les necessitats canviants que «nosaltres» anem tenint

al llarg del nostre cicle vital? Seguim aspirant a ser «*esclaus i esclaves a temps parcial*» al llarg de tota la nostra vida o estem disposats a lluitar per noves —diverses i canviants— formes de treball i de vida?

La tesi amb què voldria acabar és que la ruptura del pacte social de postguerra, operada unilateralment per les oligarquies capitalistes durant els darrers 35 anys, està obrint una finestra d'oportunitat per la crítica del treball assalariat i per l'acció emancipatòria que podria conduir-nos cap a noves configuracions dels tipus de treball i dels usos del temps que s'adiessin, en major mesura, a allò que autònomament podem escollir per a les nostres vides. Òbviament, res d'això és possible sense una lluita paral·lela a favor de drets socials garantits incondicionalment i d'espais i recursos autogestionats que, units als drets socials, ens apoderin materialment i simbòlicament per assajar aquestes «noves» formes de treball i de vida més nostres, més lliures. Un republicanisme atent a les circumstàncies sociohistòriques que defineixen el món en què vivim no pot desatendre aquestes qüestions. ■

22 CASASSAS, *La ciudad en llamas. La vigencia del republicanismo comercial de Adam Smith*; i DOMÉNECH, *El eclipse de la fraternidad. Una revisión republicana de la tradición socialista*.

■ Bibliografia

ARENDT, Hannah. «Reflections on Little Rock». A *Dissent*, núm. 6 (1), ps. 45-56, 1959.

BERTOMEU, María Julia. «Republicanism y propiedad». A *El Viejo Topo*, núm. 205-206, ps. 84-89, 2005.

BERTOMEU, María Julia. «Patentes en biotecnología: una nueva forma de "acumulación por desposesión"». A CORREA, Carlos M. (coord.). *Nuevos temas de Derecho Económico, Propiedad Intelectual y Bioética. Homenaje a Salvador Darío Bergel*, ps. 53-71. Buenos Aires: UBA, 2008.

CASASSAS, David. *La ciudad en llamas. La vigencia del republicanismo comercial de Adam Smith*. Barcelona: Montesinos, 2010.

CASASSAS, David. «Adam Smiths' Republican Moment: Lessons for Today's Emancipatory Thought». A *Economic Thought. History, Philosophy and Methodology*, vol. 2(2), ps. 1-19, 2013.

CASASSAS, David i DE WISPELAERE, Jurgen. «Republicanism and the Political Economy of Democracy». A *European Journal of Social Theory*, ps. 1-18, 2015.

COLAU, Ada i ALEMANY, Adrià. *Vides hipotecades. De la bombolla immobiliària al dret a l'habitatge*. Barcelona: Angle Editorial, 2012.

DAGGER, Richard. «Neo-republicanism and the Civic Economy». A *Politics, Philosophy & Economics*, 5(2): ps. 151-73, 2006.

DOMÈNECH, Antoni. *El eclipse de la fraternidad. Una revisión republicana de la tradición*

socialista. Barcelona: Crítica, 2004.

DOMÈNECH, Antoni. «El socialismo y la herencia de la democracia republicana fraternal». A *El Viejo Topo*, núm. 205-206, ps. 90-96, 2005.

GRAEBER, David. *Somos el 99%. Una historia, una crisis, un movimiento*. Madrid: Capitán Swing, 2014.

HARRINGTON, James. *The Commonwealth of Oceana and A System of Politics*. Edició a càrrec de J.G.A. Pocock. Nova York: Cambridge University Press, 1992.

HARVEY, David. *El nuevo imperialismo*. Madrid: Akal, 2003.

HARVEY, David. *Espacios del capital: hacia una geografía crítica*. Madrid: Akal, 2007.

HONOHAN, Iseult. *Civic Republicanism*. Londres i Nova York: Routledge, 2002.

LAÍN ESCANDELL, Bru. «Bienes comunes, nuevos cercamientos y economía política popular». A *Política y Sociedad*, núm. 52(1), ps. 99-124, 2015.

MARX, Karl. *Crítica del Programa de Gotha* [en línia]. Disponible a: <www.marxists.org>.

MATTEI, Ugo. *Bienes comunes. Un manifiesto*. Madrid: Trotta, 2013.

PETTIT, Philip. *Republicanism: A Theory of Freedom and Government*. Nova York: Oxford University Press, 1997.

PETTIT, Philip. *A Theory of Freedom: From the Psychology to the Politics of Agency*. Oxford: Oxford University Press, 2001.

RAVENTÓS, Daniel. *Basic Income. The Material Conditions of Freedom*. Londres: Pluto Press, 2007.

RIUTORT, Sebastià. *Reapropiación popular de la energía en los albores de una transición incierta. Una contribución a partir del análisis de caso de Som Energia*. Barcelona: Universitat de Barcelona, 2015.

SANDEL, Michael. *Democracy's Discontent: America in Search of a Public Philosophy*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1996.

SENNETT, Richard. *La corrosión del carácter. Las consecuencias personales del trabajo en el nuevo capitalismo*. Barcelona: Anagrama, 2000.

STANDING, Guy. *The Precariat: The New Dangerous Class*. Londres i Nova York: Bloomsbury, 2011.

STANDING, Guy. *A Precariat Charter: From Denizens to Citizens*. Londres i Nova York: Bloomsbury, 2014.



www.irla.cat/publicacions

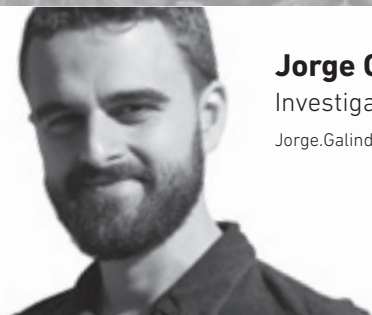


connexions

Dualitat laboral: la socialdemocràcia davant la precarietat

vista prèvia >

Una de les principals funcions de tot partit polític és intentar canalitzar institucionalment els conflictes socials dels col·lectius que representen. El problema apareix quan dins del seu electorat potencial hi ha interessos enfrontats. Una situació difícil de resoldre a curt termini, com mostra la tensió que viu la socialdemocràcia entre les necessitats dels *insiders* i dels *outsiders*.



Jorge Galindo

Investigador del departament de Sociologia de la Universitat de Genèva

Jorge.Galindo@unige.ch

«El capitalisme és un sistema en el qual els treballadors competeixen entre si tret que estiguin organitzats com a classe».

Adam Przeworski
Capitalism and Social Democracy

Durant l'últim segle, la socialdemocràcia ha estat la resposta més efectiva a aquest «tret que» que cita Adam Przeworski (1940). L'estat del benestar, la protecció dels empleats, la participació dels sindicats en la vida econòmica i política europea: tot va florir sota el paraigua roig dels partits de centreesquerra. El seu treball ha estat el de teixir aliances entre persones amb interessos oposats, i no solament per la naturalesa de l'economia de mercat lliure, sinó també pels molts altres *cleavages* que travessen tota societat: religió, nació, preferències d'ordre social.... No obstant, darrerament aquesta tasca s'ha tornat més difícil. Les raons són moltes, però n'hi ha una que sobresurt, sobretot, en el sud d'Europa: el desbocat creixement de la precarietat.

El camí cap a la situació actual ha estat tan ardu per al centreesque-

rra com, en certa mesura, difícil d'esquivar. La regulació laboral que limita l'acomiadament ha consolidat una classe de treballadors estables poc disposats a renunciar als seus drets, mentre que l'avenç tecnològic i la integració econòmica obligaven els països a deixar espai per a la flexibilitat en forma de contractes no estàndard. Avui, els que pateixen la precarietat sistemàtica es veuen gairebé sense eines per a millorar la seva situació social i econòmica. A més, la relació tant d'uns treballadors com dels altres amb el projecte socialdemòcrata s'ha desdibuixat, en tant que els interessos de diversos grups —no solament estables i precaris, sinó també formats i no formats, joves i grans— semblen separar-se cada vegada més. Però aquest no és un procés inevitable, i és tasca de la socialdemocràcia buscar l'espai per a configurar noves coalicions on igualtat i creixement no siguin objectius oposats, sinó comuns.

**Com hem arribat fins aquí:
globalització, tecnologia
i ajustaments**

La integració de mercats s'ha revelat com un fenomen gairebé impa-

ble. El 17 de febrer de 1986 es va signar l'Acta Única Europea. La major reforma feta al Tractat de Roma des de la seva signatura el 1957 portava al Mercat Únic, culminat el 1992 primer i finalment el 1998 amb la Unió Monetària. Aquest procés d'unificació no només incrementava la mobilitat del factor treball, sinó sobretot de productes i serveis. Empreses de tots els països membres ara es veien obligades a ser més i més competitives, a reajustar les seves estructures i les seves plantilles. Com a conseqüència, es va incrementar la demanda de flexibilitat, de poder disposar de les condicions laborals, salarials, de contractació i acomiadament.

L'avenç tecnològic ha demostrat un ímpetu encara més gran de la globalització econòmica. Joseph Schumpeter (1883-1950) ho va anomenar destrucció creativa: la necessària, segons l'economista austríac, desaparició d'estructures productives que alliberessin la inversió per a dirigir-se a nínxols més eficients i demandats. Els canvis tant en la demanda com en la forma de cobrir-la a través de nous formats de producció s'han accelerat, fent que el capital

Les reformes d'entre 1983 i 2003 flexibilitzen les contractacions del mercat laboral europeu, el segmenten i creen una dualitat entre insiders i outsiders, entre estables i precaris

demani, de nou, més flexibilitat per posar al dia el seu factor treball.

Aquest procés no s'ha produït de manera uniforme: les economies europees han patit una terciarització comuna a gairebé qualsevol país desenvolupat, desplaçant activitat econòmica des de la indústria cap als serveis. La naturalesa de les empreses i de les ocupacions en el sector terciari fa que la relació laboral sigui menys estable, i la sindicalització, més difícil. De nou, l'empresariat troba aquí una palanca per demanar una major flexibilitat.

Tot i constituir el Mercat Únic, els països europeus han afrontat de manera força diferent aquests reptes comuns. No solament l'estructura productiva de cada un d'ells és diferent dels altres, sinó també les institucions que regulen el mercat laboral i protegeixen els treballadors del risc al qual s'exposen davant un potencial període d'atur. Entre els anys 1960 i 1970, la immensa majoria d'estats continentals van introduir significatives regulacions per dificultar l'acomiadament —i fer, per tant, menys àgil la contractació. Aquest fet va ser tant una reacció a les demandes dels

sindicats amb creixent poder, com una resposta governamental —poc efectiva, d'altra banda— a l'augment generalitzat de l'atur després de la crisi de 1973.

Però no tots els països van incrementar per igual els costos de l'acomiadament. En un extrem, les economies del sud d'Europa van judicialitzar gairebé tot el procés de destitució, marcant restriccions prou fortes als acomiadaments procedents —només admissibles pràcticament com a sanció disciplinària— i altes indemnitzacions o fins i tot readmissió en cas d'improcedència. Portugal es troba al capdavant d'aquest grup, seguit de prop per l'Estat espanyol, Itàlia —on la readmissió era gairebé obligatòria davant d'una situació d'acomiadament improcedent en molts sectors— i Grècia. A l'altre costat de l'espectre, llocs com Dinamarca o Suècia van preferir mantenir certa agilitat en la rotació laboral per a les empreses. En el seu lloc, van apostar —sobretot en la dècada dels vuitanta i principis de la dels noranta— per construir «matalassos» amplis i tous per als desocupats en forma de subsidis de gran cobertura i formació a la carta.

Quan la necessitat de més flexibilitat va trucar a les portes de les empreses pels motius enumerats, el segon grup de països ho tenia relativament més senzill per oferir-ne a canvi de mantenir o ampliar la xarxa de seguretat. La mesura socialdemòcrata per defecte era clara. Però allà on la protecció per acomiadament era més rígida i la despesa per aturat menor, els treballadors es negaven amb més rotunditat a acomiadar-se de la seva cuirassa legal. Com a conseqüència, el centreesquerra s'enfrontava a un dilema del qual no podia escapar indemne: l'ajustament era inevitable si no desitjava perdre les classes mitjanes, fent cas a Przeworski —i a tants altres abans d'ell— en la necessitat de mantenir una coalició més enllà del cor de la classe obrera. Calia oferir algun tipus de concessió al capital perquè l'alternativa de tancar-se en banda era totalment inviable en una economia globalitzada. Tot i així, no pocs van intentar un moviment proteccionista: François Mitterrand (1916-1996) a l'Estat francès, Georgios Papandreu (1888-1968) a Grècia, els revolucionaris a Portugal, Felipe González (1942) a l'Estat espanyol... la primera temptació era renacionalitzar, prote-

És molt més car acomiadar treballadors indefinits i, per tant, són els precaris els qui carreguen amb qualsevol reajustament de plantilla encara que siguin més productius

gir, estimular el consum intern. Però tots, sense excepció, van haver de renunciar, fer mitja volta i afrontar la necessitat de mantenir la centralitat. Aquest va ser el primer dilema per a la socialdemocràcia: el de no perdre els seus votants centrals, la classe treballadora, sense espantar les classes mitjanes. Però els primers no ho posarien gens fàcil.

Quatre factors van reforçar la seva posició. Primer, en aquestes economies el model de llar predominant era el de *male breadwinner*: cap de família, home, que «guanyava el pa» per a tots els altres, tenint taxes d'ocupació considerablement baixes. Segon, la taxa d'afiliació sindical era relativament baixa, composta principalment per aquests caps de família, deixant els nous treballadors —joves, dones i immigrants— fora del joc polític. Tercer, en tant que més febles, els sindicats depenien en major grau de la judicialització per a mantenir el seu poc poder i control sobre el procés laboral.¹ I quart, l'existència de fortes regulacions al mercat de productes i serveis es complemen-

tava amb les de l'àmbit laboral. Mentre aquells països amb una estratègia de creixement centrada en la competència i l'exportació —com Dinamarca— necessitaven estructures empresarials àgils i dinàmiques que no es podien permetre regulacions rígides, allà on la ruta escollida va consistir a fomentar el consum intern i la indústria nacional posant barreres a la importació, aguantaven millor els mercats regulats:² mentre els sindicats demanaven algun tipus de protecció, per als empresaris era més barat pagar una indemnització per cada acomiadament, si aquests eren poc freqüents, que aportar una gran suma a una caixa comuna que cobris la pèrdua d'ingressos dels aturats, com succeïa en el primer tipus de països.

Quan finalment els mercats de productes es van començar a desregular als anys vuitanta i noranta, i les barreres es van anar desmuntant, els treballadors estables, els *insiders* com se'ls anomena en la literatura, tenien massa en joc com per permetre una reducció generalitzada

dels costos d'acomiadament. A més, la majoria d'empresaris, particularment al sud d'Europa, no estaven disposats a pagar una xarxa de seguretat que substituís, amb transferències i formació, la seguretat prestada per les barreres legals. Finalment, cal no oblidar que el precariat no era una realitat, ni tan sols en perspectiva: senzillament no existia sinó una demanda, un desig d'obtenir feina, però no un debat sobre la seva qualitat. Als sindicats europeus els preocupava molt més l'«estabilitat en l'ocupació», atès que entenien que carreres laborals més accidentades significarien una menor fidelitat cap a ells. Però en realitat només hi havia un acord possible: traslladar els costos de la flexibilitat demandada pel capital als futurs treballadors.

La porta a la precarietat es va obrir de diverses maneres: descausalització de facto de l'ocupació temporal —preponderant a l'Estat espanyol, Portugal i Polònia—; generalització de la figura del fals autònom combinada amb certa tolerància cap al mercat negre o «gris» —com a Itàlia o a Grècia; creació de llocs de treball amb drets i salaris reduïts —els famosos *minijobs* alemanys. Però el

1 EMMENGER, *The Power to Dismiss: Trade Unions and the Regulation of Job Security in Western Europe*.

2 ALTAMIRANO, RUEDA i WIBBELS, «The Origins Of Dualism».

Els insiders mantenen un interès fort en el fet que la regulació laboral es mantingui elevada perquè constitueix la seva última barrera contra el risc que comporta la desocupació

resultat era sempre el mateix. Entre el 1983 (Estat espanyol) i el 2003 (Alemanya) la majoria de l'Europa continental va aprovar algun tipus de reforma laboral que permetia als empresaris una major flexibilitat amb alguns tipus de contractacions, però no amb tots. Com a conseqüència, l'estructura del mercat laboral va passar a estar marcada per una forta segmentació, una dualitat entre *insiders* i *outsiders*, entre estables i precaris. Aquest tipus de mesures van ser aprovades tant per partits socialdemòcrates com conservadors, la qual cosa demostra que l'oposició a la desregulació total suposava una amenaça tant per a l'esquerra com per a la dreta. Però van ser els primers qui es van endur el cop més fort, atès que es plantava una llavor de divisió irrevocable a la base de votants fonamental i irrenunciable: la classe treballadora.

Un nou equilibri, un nou dilema

Des del moment en què el col·lectiu d'empleats d'un país s'ha dividit entre estables i precaris, una nova dimensió de desigualtat s'ha afegit a les existents, i s'ha mantingut des d'aleshores. Els treballadors amb

un contracte fix disposen d'un major aïllament davant de les inclemències d'un mercat laboral flexible. Com a conseqüència, les seves feines solen durar més, tenen taxes de sindicalització més altes i, per tant, les seves condicions laborals tendeixen a ser força més generoses que les de la resta. Els salaris també són més elevats fins i tot en llocs de treball similars. El clímax d'aquesta nova desigualtat es dona a la part baixa del cicle econòmic, quan senzillament és molt més car acomiadar treballadors indefinits i per tant, són els precaris els qui carreguen desproporcionadament amb qualsevol reajustament de plantilla encara que siguin més productius. En resum, la varietat de modalitats contractuals crea treballadors de primera i de segona classe.

El nou dilema que aquesta divisió planteja a la socialdemocràcia ha estat exposat de manera clara als treballs de David Rueda (1971).³ Per Rueda, mentre els *insiders* mantenen

3 RUEDA, «Insider-outsider politics in industrialized democracies: the challenge to social democratic parties» i RUEDA, *Social Democracy Inside Out: Partisanship and Labor Market Policy in Advanced Industrialized Democracies*.

un interès fort en el fet que la regulació laboral es mantingui elevada perquè constitueix la seva última barrera contra el risc que comporta la desocupació, els *outsiders* prefereixen que la política laboral se centri en la despesa per als aturats en forma de formació o de transferències i no tenen gaire en compte la regulació contra l'acomiadament, potser intuïnt que suposa una barreja a la rotació en el mercat laboral, cosa que els fa més difícil l'accés a millors llocs. Com a conseqüència d'aquesta dicotomia de preferències, els partits de centreesquerra s'enfronten a una disjuntiva: atendre els desitjos del precariat, desitjos d'una major despesa —que lògicament revertiria en impostos per a empresaris i *insiders*— o mantenir-se per contra pròxims als treballadors estables, defensant la regulació aferrissadament.⁴

El model de Rueda està necessàriament estilitzat per mantenir constants totes les altres variables que poden afectar, i de fet afecten, els individus. Aquesta simplificació és necessària per entendre i reconèixer

4 LINDVALL i RUEDA, «The insider-outsider dilemma».

Els outsiders prefereixen que la política laboral se centri en la despesa per als aturats en forma de formació o transferències i no tenen gaire en compte la regulació contra l'acomiadament

que la dualitat té conseqüències polítiques, però a l'hora de concretar aquestes conseqüències en preferències i prendre decisions programàtiques és inevitable tornar a la complexitat. Dit d'una altra manera, la nova desigualtat és diferent, sí, però està íntimament relacionada amb totes les que ja abans travesaven la classe treballadora: els llocs precaris estan coberts amb més freqüència per joves que per grans, per dones que per homes, per immigrants que per autòctons... els grups poblacionals que més tard es van incorporar al mercat laboral en països amb models de tipus *male breadwinner* i que encara avui segueixen accedint-hi a través de posicions inestables. A més, malgrat que la precarietat arriba a tots els sectors i gairebé a totes les ocupacions, està més estesa en aquelles posicions en les quals la formació necessària no és ni gaire alta ni gaire especialitzada. És entre feines poc qualificades que la temporalitat tendeix a reproduir-se a si mateixa. Per exemple, les persones més formades solen accedir, tard o d'hora, a un contracte indefinit —encara que hagin de passar per una mena de ritual previ format per un rosari de treballs

precaris— mentre que és més probable que les que tenen pocs estudis acabin atrapades en un cercle viciós de precarietat.

Per tot això, la tasca de construcció de consensos de la socialdemocràcia es torna més i més complicada a mesura que passa el temps. Com es mostrarà a continuació, el centre esquerra es troba davant la paradoxa de disposar d'una alternativa més o menys clara, més o menys definida, però aparentment impossible des d'un punt de vista polític. Per seguir amb les paraules del mateix Przeworski, la socialdemocràcia actual no sembla capaç de liderar els votants en la seva travessia per la vall de la transició fins a arribar als alts cims del progrés.

Alternatives polítiques

L'entramat de divisions i subdivisions posa en escac qualsevol partit amb vocació d'armar coalicions reformistes. Les alternatives per posar fi a la dualitat són, essencialment, tres: proteccionisme, liberalització i flexigüretat. La primera opció consisteix a incrementar la protecció per als treballadors precaris o

directament impedir la precarietat per decret. Resultaria difícil defensar aquesta via en una economia encara més globalitzada que la de fa vint o trenta anys, quan la socialdemocràcia europea va renunciar al proteccionisme per primera vegada. Senzillament, la marxa enrere no és una opció pels beneficis que suposa la integració de mercats, especialment per a les classes mitjanes, necessàries per a l'èxit electoral. L'alternativa radicalment oposada al proteccionisme és, lògicament, la liberalització de les relacions laborals, permetent l'acomiadament lliure gairebé sense indemnització, a l'estil nord-americà. Per descomptat, la socialdemocràcia no pot caure en aquesta casella ja que suposaria una renúncia completa al seu principi d'igualtat. La tercera opció implica igualar la protecció per acomiadament dels *insiders* —a la baixa— i dels *outsiders* —a l'alça— fins arribar a un punt òptim de flexibilització, complementant aquesta protecció amb una major despesa en formació i subsidis universals als que busquen una feina. És a dir, protegir el treballador en comptes del lloc de treball. En un món flexisegur, l'individu està protegit al llarg del cicle vital

Els partits de centreesquerra s'enfronten a una disjuntiva: atendre els desitjos del precariat o mantenir-se pròxims als treballadors estables

mentre l'empresa disposa d'espai per a maniobrar davant d'una demanda canviant.

Si el camí és tan obvi, i els altres estan vedats, per què la socialdemocràcia no l'empren amb decisió? Per què mantenir-se en un equilibri polític precari en el qual la dualitat es manté amb prou feines mentre es deixa espai per a la liberalització, parcial o total, del mercat laboral?

La resposta estàndard de la literatura acadèmica, derivada de les tesis de Rueda però defensada també per diversos economistes —per exemple, Juan José Dolado (1955) o Gilles Saint-Paul (1963)—, seria que els *insiders* bloquegen qualsevol possibilitat de reforma mentre són una majoria o mentre, si més no, controlen les palanques on hi ha els agents reformistes, és a dir, els sindicats i els partits socialdemòcrates. El problema amb aquesta tesi és que, per una banda, els partits conservadors tampoc semblen capaços de desfer-se de la dualitat ni tan sols per la via d'una liberalització completa. O sigui que les resistències han de ser més àmplies, o d'un altre tipus, no només un impediment per a la

socialdemocràcia. I de l'altra, s'assumeix necessàriament que els treballadors precaris volen la flexiguretat. Però pot ser que no sigui així.

La complexitat de les preferències

És moment de reprendre la complexa cruïlla de desigualtats per identificar qui i per què pot estar a favor de cada alternativa. Tot i que la lògica establerta per la tesi de Rueda ens portaria a pensar que els *outsiders* s'inclinen per la flexiseguretat, és imprescindible tenir en compte que una reforma d'aquestes característiques exigiria un esforç considerable per part d'un hipotètic govern socialdemòcrata. Es tractaria d'un canvi amb dues parts diferenciades: menys regulació i més despesa. Resulta comprensible que almenys una part significativa del precariat temi que la reforma es quedi a mitges i la part de «seguretat» no arribi a desenvolupar-se, llevat que observi un compromís creïble d'increment de despesa.

Ampliant la mateixa lògica elaborada per Rueda, els *insiders* —així com els empresaris— tenen poc interès a finançar una xarxa de protecció de

la qual no gaudiran. Els *outsiders* no poden, lògicament, encarregar-se'n, atesa la seva situació laboral. En ser conscients d'això, i en trobar-se normalment en contextos en els quals la despesa social no està augmentant sinó mantenint-se o fins i tot reduint-se, l'elecció a la qual s'enfronten és entre un futur amb una xarxa de seguretat àmplia però amb possibilitats molt incertes de tenir un desenvolupament suficient, i un present en el qual contemplen certa probabilitat d'arribar a un lloc fix en algun moment de la seva carrera. Però si s'observa més detingudament l'heterogeneïtat en les categories d'estables i precaris, el compromís es complica: si, posem per cas, un treballador temporal determinat calcula que la seva probabilitat d'arribar a un contracte fix és relativament substancial i a més sap que no disposa de la formació necessària per mantenir-se competitiu per gaire temps en el mercat laboral, només estarà disposat a canviar la promesa del lloc indefinit per la flexiguretat si aquesta ve amb eines necessàries per tal que millori les seves capacitats i la seva formació. Per contra, qualsevol treballador precari que tingui poques

esperances d'accedir a un contracte fix posarà tot el seu interès polític en una major redistribució de manera gairebé incondicional, important-li menys el que passi amb la regulació laboral.

Els *insiders* tampoc es lliuren de paradoxes. Un treballador indefinit que tingui un nivell de formació elevat, un bon salari i bones perspectives laborals en tant que disposa d'habilitats demandades per les empreses és molt diferent d'un altre empleat amb el mateix contracte però una educació mitjana, obtinguda fa temps i per tant, relativament obsoleta. Per al segon, les barreres contra l'acomiadament són molt més importants. Per al primer, ho són menys i podria fins i tot arribar a desitjar més mobilitat laboral per tal de millorar les seves probabilitats d'accedir a llocs que potser ara li estan vedats. En canvi, pot ser força menys sensible a la necessitat de contribuir amb impostos sobre el seu salari a un eventual increment en la despesa pública del qual no es beneficiarà. Si a més estem davant d'un perfil no sindicat, és possible que si un treballador fix altament qualificat ha de triar entre flexiguretat i liberalització del mercat

laboral es decanti per la segona opció, mentre que aquell que posseeixi habilitats menys demandades defensarà aferrissadament la protecció contra la desocupació.

La bretxa generacional travessa aquestes divisions, i les reforça. En molts llocs, els partits socialdemòcrates clàssics es troben cada vegada més arraconats cap a les capes d'edat més avançada, majoritàriament retirats de la vida laboral. En principi, una persona retirada no hauria de tenir interessos particulars sobre la regulació de l'acomiadament. Al cap i a la fi, no s'hi veu afectada de manera directa. No és així pel que fa a la despesa pública. Pocs col·lectius són tan sensibles a canvis en la distribució de la despesa com aquells que depenen d'una pensió. En un context de restricció pressupostària com al que s'enfronten la immensa majoria de governs europeus avui dia, un hipotètic augment de la despesa en una partida —per exemple, atur i formació— causaria descens en les altres. Per això, és natural que les persones retirades prefereixin mantenir el pes de la protecció en alguna cosa que no els pugui costar diners.

El moment en el cicle de vida també compta dins les categories laborals. Entre els treballadors estables, aquells que ja tenen una certa experiència laboral dins una mateixa empresa —diguem-ne, mitjana edat cap endavant— també posseeixen un conjunt d'habilitats més allunyat del que el mercat està demanant en aquest moment i, per tant, el seu interès en la regulació laboral serà més gran. Per contra, els precaris amb més edat tenen cada vegada menys esperança d'arribar a un lloc fix. L'exemple paradigmàtic és el dels aturats de llarga durada que s'acosten o passen de la cinquantena. Per aquest perfil, una millora de la xarxa de seguretat és imperativa i en cap cas es beneficien d'uns costos d'acomiadament elevats, de manera que les seves preferències seran gairebé oposades a les dels seus companys generacionals amb contractes indefinits.

En definitiva, els polítics s'enfronten a una reedició del clàssic problema d'embastar preferències diferents, de lligar interessos de manera que, en el curt termini, se'n deixin alguns de costat per arribar, en el llarg termini, a una satisfacció conjunta.

En un món flexisegur, l'individu està protegit al llarg del cicle vital mentre l'empresa disposa d'espai per a maniobrar davant d'una demanda canviant

Com posar d'acord un pensionista que depèn totalment d'aquesta renda per viure, un jove sense feina que demana formació i transferències per trobar una bona feina, un treballador format que no necessita sinó mobilitat laboral i un altre d'edat avançada que només vol mantenir la seva ocupació fins que li arribi el moment de retirar-se, mentre tem l'augment de la immigració? La qüestió clau és com entomen els partits, i en particular el centreesquerra, aquest repte.

La resposta de la socialdemocràcia

El context actual no podria ser menys favorable per afrontar la dualitat. Per començar, no només la precarietat porta dècades en augment proporcional, sinó en descens absolut per la crisi de natalitat que pateixen la majoria de països europeus. L'envel·liment crònic de la població fa que els precaris siguin cada vegada menys entre els votants a mesura que els pensionistes guanyen pes relatiu. A més, les demandes de flexibilitat per part del capital no fan sinó augmentar a mesura que l'avenç tecnològic es torna més ràpid, les habilitats es tornen obsoletes en menys temps,

la demanda canvia amb més freqüència i les fronteres del comerç s'eixamplen. El context d'austeritat restringeix considerablement l'espai de maniobra per arribar a qualsevol tipus de pacte creïble que no impliqui un descens de la despesa, per no parlar d'un increment. I els fluxos migratoris guanyen atenció mediàtica dia a dia, fet que confronta els treballadors amb l'ombra d'una amenaça que pocs s'atreveixen a conjurar com un mer miratge.

El problema de forjar compromisos es veu agreujat per una crisi institucional que els partits europeus porten temps arrossegant: els organismes intermedis que s'encarregaven d'estructurar les preferències i l'acció política, que tenien com a tasca mantenir la «disciplina» entre les files d'individus amb interessos en principi dispers units per un bé comú, aquests organismes estan quedant-se buits. El partit, el sindicat, la casa del poble, el mitjà de comunicació, la capçalera de diari de referència. La definició i articulació de preferències depèn ara del debat en espais més canviant, més allunyats dels paraigües ideològics tradicionals.

A l'escenari més pessimista possible, tots aquests factors desemboquen a un inevitable «buidatge» del vot socialdemòcrata. En una mena de versió avançada del dilema que defineix Rueda, el centreesquerra seria incapaç d'atendre demandes tan dispers. Així, hauria de triar entre perdre un o diversos col·lectius clau. Com els *outsiders*, particularment els de menor nivell formatiu i d'ingressos, si no és capaç de millorar la redistribució i l'accés a formació útil i eficient.⁵ O els *insiders* amb habilitats específiques properes a l'obsolescència —gairebé tots obrers qualificats, grup històricament clau per al socialisme—, si es decideix per una dràstica reducció dels costos per acomiadament. També podria alienar les classes mitjanes i mitjanes-altes —treballadors qualificats, autònoms i fins i tot empresaris moderats— si en comptes de prendre una ruta liberalitzadora opta per apujar els impostos per cobrir una major despesa pública, o aquests grups i de pas la major part de la població si es torna a intentar un gir proteccionista, com a principis dels anys vuitanta

5 MARX, «Labour market risks and political preferences: The case of temporary employment».

Si els interessos de diversos grups estan enfrontats en el present, una sortida possible, si no es vol renunciar a cap d'ells, és trobar punts de trobada en el futur

del segle XX. Des d'aquest punt de vista, el canvi del mercat laboral apareix com un joc de suma zero en el pla electoral, on la millor estratègia és conservar el que es té, tal com tants partits socialdemòcrates han fet i segueixen fent al llarg i ample del continent.

I no obstant això, la flexigüretat no només existeix, sinó que en aquells països que s'apropen més a aquest ideal és moltes vegades el centreesquerra local qui, a través de pactes, ha impulsat o donat suport a les reformes necessàries per arribar-hi. Ben cert és que les condicions estructurals, d'entrada, en unes economies i en altres tenen poc a veure. Però cap equilibri és inevitable, ni immutable. La socialdemocràcia ha construït el seu èxit centenari precisament sobre aquesta premissa.

Si els interessos de diversos grups —de treballadors, en aquest cas— estan enfrontats en el present, una sortida possible, si no es vol renunciar a cap d'ells, és trobar punts de trobada en el futur. Aquí s'obre l'escenari menys pessimista. La dualitat és un equilibri clarament subòptim en què ni estables ni precaris dispo-

sen d'incentius per millorar la seva productivitat a través de l'acumulació de capital humà: els treballadors temporals i aturats, sobretot aquells amb menor qualificació, no esperen sinó un cercle viciós de l'atur a la precarietat i de tornada a l'atur, per al qual formar-se té poc sentit. Menys encara dins empreses que no els ofereixen confiança contractual i, per tant, tampoc no tenen interès per a millorar el seu nivell. Els empleats amb contracte indefinit se senten i saben que són fora de perill de les amenaces, de manera que tampoc tenen gaires incentius per invertir el seu temps a millorar realment les seves capacitats. Això és en certa mesura extensible als sindicats. El capital es deixa portar per l'estructura reguladora, invertint en sectors en els quals el capital humà no és clau. D'aquesta manera, les pèrdues de productivitat se sumen a la ja coneguda desigualtat provocada per la segmentació i la precarietat.

Per contra, un país més productiu i amb una major acumulació de capital humà disposa de salaris més alts i d'una economia més dinàmica, la qual cosa redunda en el benefici de tots a llarg termini, fins i tot *d'insi-*

ders —per als quals el pes relatiu dels impostos sobre el salari es faria menor— i persones retirades —a qui assegura les pensions. A més, una xarxa de seguretat universal també cobriria aquells treballadors que actualment gaudeixen d'un contracte fix però el lloc de treball dels quals es pot veure amenaçat en un futur no gaire llunyà: al cap i a la fi, els indefinits també són acomiadats, i molts ho tenen més difícil que la resta per trobar ocupació en tant que les seves habilitats poden haver quedat obsoletes. Finalment, l'alternativa que li queda a qualsevol país disposat a seguir endavant amb la integració econòmica i la dinamització de l'economia però que no vulgui construir un coixí de seguretat per als treballadors és, senzillament, la liberalització a l'americana. Aquests són tots els elements que poden utilitzar-se per començar a construir una coalició més àmplia, en grandària i en mires.

Concloent

La dualitat ha passat a ser una característica inherent a la majoria de mercats laborals de l'Europa continental, i amb ella la precarietat

La dualitat és una característica inherent a la majoria de mercats laborals europeus, i amb ella la precarietat s'ha tornat un fenomen impossible de circumval·lidar per als partits socialdemòcrates

s'ha tornat un fenomen impossible de circumval·lar per als partits socialdemòcrates. En un primer cop d'ull, construir una coalició guanyadora sembla una tasca impossible. Altres variables que també trosseguen la classe treballadora dificulten el treball d'embastar acords entre interessos que se separen. Però un cop s'amplia el focus resulta que eficiència i equitat no estan necessàriament renyides quan es tracta de posar fi a la dualitat. No almenys en el llarg termini. Hi ha, per descomptat, costos en el curt, i aquí rau la paràlisi en què tants governs s'han vist atrapats en els últims temps, portant endavant reformes a remolc de la pressió del mercat. Però la socialdemocràcia s'ha enfrontat a reptes similars i molts diran que majors en el seu passat, i n'ha sortit no solament indemne, sinó també reforçada. Perquè aquesta és la pedra angular on rau, precisament, el seu poder: la capacitat de construir coalicions aparentment impossibles. ■

■ Bibliografia

ALTAMIRANO, Melina, RUEDA, David i WIBBELS, Erik. «The Origins Of Dualism».

A BERMENDI, Pablo, HÄUSERMANN, Slija, KITSCHOLT, Herbert i KRIESI, Hanspeter (eds.). *The politics of advanced capitalism*. Cambridge: Cambridge University Press, 2015.

BENTOLILA, Samuel, DOLADO, Juan J. i JIMENO, Juan F. «Reforming an insider-outsider labor market: the Spanish experience». A *IZA Journal of European Labor Studies*, núm. 1(1), ps. 1-29, 2012.

BENTOLILA, Samuel, DOLADO, Juan J., FRANZ, Wolfgang i PISSARIDES, Christopher. «Labour flexibility and wages: lessons from Spain». A *Economic policy*, ps. 55-99, 1994.

EICHHORST, Werner i MARX, Paul. «Reforming German labour market institutions: A dual path to flexibility». A *Journal of European Social Policy*, núm. 21(1), 73-87, 2011.

EMMENGGER, Patrick. «Barriers to entry: Insider/outsider politics and the political determinants of job security regulations». A *Journal of European Social Policy*, núm. 19(2), ps. 131-146, 2009.

EMMENGGER, Patrick. *The Power to Dismiss: Trade Unions and the Regulation of Job Security in Western Europe*. Oxford: Oxford University Press, 2014.

LINDVALL, Johannes i RUEDA, David. «The insider-outsider dilemma». A *British Journal of Political Science*, núm. 44(02), ps. 460-475, 2014.

MARX, Paul. «Labour market risks and political preferences: The case of temporary

employment». A *European Journal of Political Research*, núm. 53(1), ps. 136-159, 2014.

PRZEWORSKI, Adam. *Capitalism and social democracy*. Cambridge: Cambridge University Press, 1985.

RUEDA, David. «Insider-outsider politics in industrialized democracies: the challenge to social democratic parties». A *American Political Science Review*, núm. 99(01), ps. 61-74, 2005.

RUEDA, David. *Social Democracy Inside Out: Partisanship and Labor Market Policy in Advanced Industrialized Democracies*. Oxford: Oxford University Press, 2007.

SAINT PAUL, Gilles, BEAN, Charles R. i BERTOLA, Giuseppe. «Exploring the political economy of labour market institutions». A *Economic Policy*, ps. 265-315, 1996.



Casa Irla

Sant Feliu de Guíxols

Algavira, 65-69
Telèfon 972 11 74 39
casa@irla.cat
www.irla.cat



HORARI D'ESTIU

De dimarts a diumenge, de 18 a 21 h

Dissabte i diumenge, de 10 a 13 h

Dilluns tancat

HORARI D'HIVERN

Divendres i dissabte, de 17 a 20 h

Dissabte i diumenge, de 10 a 13 h

FUNDACIÓ



JOSEP IRLA





connexions

Estat del benestar i precariat

vista prèvia >

Podem parlar d'estat del benestar quan una part creixent de la ciutadania es veu privada de la protecció que per definició ha de garantir? Difícilment. Per això és imprescindible impulsar les reformes necessàries per tal d'incorporar els *outsiders* que amb la crisi han vist com se'ls expulsava del sistema.



Lúdia Farré

Professora del departament de Política Econòmica i Estructura Econòmica Mundial de la UB i investigadora de l'Institut d'Anàlisi Econòmica del CSIC

lidia.farre@ub.edu

Aquest article proposa tres reformes relacionades amb el mercat de treball i el sistema educatiu adreçades a millorar les oportunitats del precariat i les seves famílies. En primer lloc, la implantació del contracte únic per posar fi a la dualitat al mercat de treball. En segon lloc, una millor assignació dels recursos educatius per afavorir la situació dels infants amb més desavantatges. Per últim, un enfortiment del sistema de formació professional que permeti ajustar l'oferta de treball a les necessitats creixents de la demanda de mercat.

Cal destacar que aquest no és un llistat exhaustiu de reformes que caldria fer, sinó només tres propostes sense ànim d'exhaustivitat.

Quins són els problemes del precariat?

El precariat el constitueix un grup heterogeni de persones caracteritzades per una fràgil relació amb el mercat laboral. En la seva gran majoria són joves —d'entre 20 i 35 anys—, majors de 50 anys amb poca formació, dones i immigrants. Els més afortunats tenen contractes temporals de curta durada i com-

binen llargs períodes a l'atur amb feines mal remunerades i de poca qualitat. D'altres no aconsegueixen trobar feina durant un període de temps prolongat i són els anomenats aturats de llarga durada —més d'un any buscant feina. El gràfic 1 mostra com l'atur de llarga durada és un fenomen persistent i creixent en el temps. També hi ha un gruix important del precariat que, desanimat i cansat, opta per la inactivitat. És a dir, deixa de buscar feina i viu de les prestacions socials, l'ajuda rebuda de familiars o la caritat —gràfic 2.

La crisi econòmica i financera que va esclatar el 2008 ha fet augmentar de manera dramàtica el número de persones que es troben en una situació econòmica precària. L'enfonsament del mercat immobiliari va suposar la destrucció massiva de llocs de treball, en particular en el sector de la construcció i el sector serveis. Aquests llocs els ocupaven treballadors poc qualificats pels qui trobar una nova feina en un sector diferent resulta molt difícil, sinó impossible, en el context d'una economia estancada i amb creixement negatiu. Una part d'aquests treballadors eren

immigrants que van optar per retornar al seu país d'origen o provar sort en un altre estat de la UE. La resta fa temps que intenta sobreviure amb el subsidi d'atur i quan s'esgota, passa a dependre d'altres ajudes socials com la renda mínima d'inserció —el PIRMI—, de familiars o de la caritat.

Les escasses oportunitats laborals d'aquest col·lectiu l'aboquen a l'exclusió social, amb uns ingressos per sota del llindar de la pobresa. A més a més, aquesta manca d'oportunitats que persisteix en el temps afecta les expectatives dels aturats amb greus conseqüències no només per la seva situació laboral i financera sinó també per la seva salut. Un estudi recent demostra que la destrucció massiva de llocs de treball en el sector de la construcció de resultes de la greu crisi econòmica que pateix l'Estat espanyol té un important efecte negatiu sobre la salut mental del aturats, en particular, sobre la dels aturats de llarga durada que tenen una probabilitat un 30% més elevada de patir depressió o ansietat crònica.¹

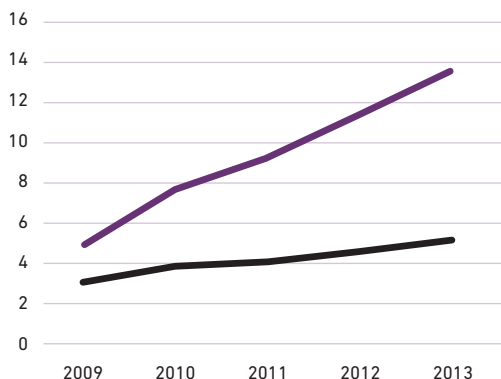
¹ FARRÉ, FASANI i MULLER, *Feeling Useless: The effect of unemployment on mental health during the Great Recession*.

El precariat el constitueix un grup heterogeni de persones caracteritzades per una fràgil relació amb el mercat laboral

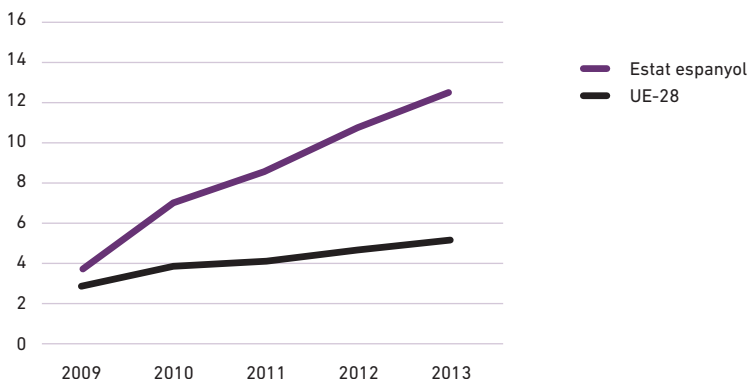
Gràfic 1

Taxa d'atur de llarga durada (%)

Dones. Població activa



Homes. Població activa



Font: INE, diversos anys

Per la resta de la societat, el precariat també té conseqüències negatives. En primer lloc, l'increment de treballadors en situació precària pot fer augmentar la desigualtat de renda. Diversos estudis demostren que la desigualtat afecta negativament el benestar i la felicitat de la ciutadania.² A més a més, en societats on hi ha més desigualtat també hi ha més crim i més delinqüència, i això també

redueix la satisfacció dels ciutadans.³ Per últim, el deteriorament de la salut i dels coneixements tècnics o específics derivats de l'atur de llarga durada pot tenir elevats costos per al sistema sanitari i el creixement econòmic del país.⁴

3 NAMORADO, LÓPEZ-CALVA, RODRÍGUEZ-CASTELÁN i WINKLER, *Income Inequality and Violent Crime: Evidence from Mexico's Drug War*.

4 BLOOM, CANNING i SEVILLA, «The Effect of Health on Economic Growth: A Production Function Approach».

Tot i que el fenomen de la precarietat és conseqüència directa de la crisi econòmica actual i afecta un percentatge important de la població activa, la problemàtica pot traslladar-se a les generacions futures. La mobilitat *socioeconòmica* entre generacions en molts països europeus, en particular en els del sud, és baixa.⁵ Per tant, la manca d'oportunitats professionals de les

2 FERRER-I-CARBONELL i RAMOS, «Inequality and Happiness».

5 OCDE, «A family affair: intergenerational social mobility across OECD countries».

Són joves, majors de 50 anys amb poca formació, dones i immigrants. Els més afortunats combinen llargs períodes a l'atur amb feines mal remunerades i de poca qualitat

generacions que avui estan en edat de treballar pot transmetre's als seus fills.

A continuació s'analitza amb detall tres polítiques que podrien millorar la situació del precariat i les oportunitats per als seus fills. En primer lloc, la implantació del contracte únic per garantir feines estables i de qualitat. En segon, les inversions en educació per augmentar la igualtat d'oportunitats entre els infants. Per últim, l'enfortiment de l'educació de grau mitjà per formar tècnics i professionals de nivell.

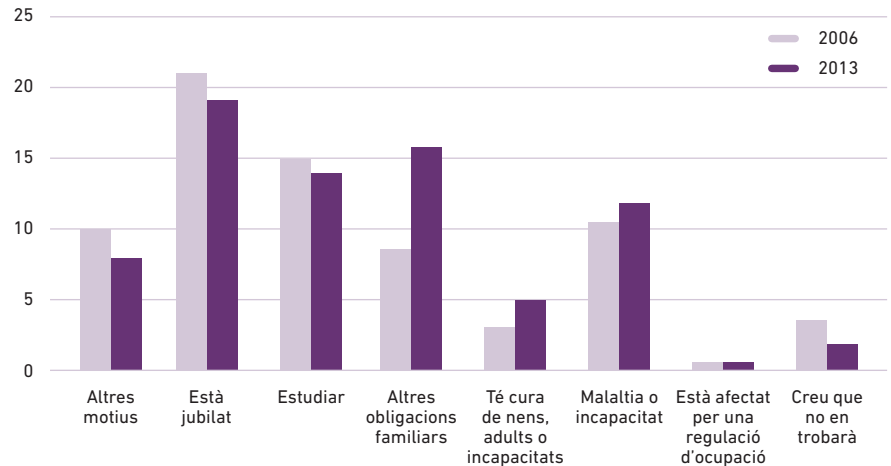
La reforma laboral: el contracte únic per posar fi a un mercat de treball dual

La precarietat econòmica és conseqüència directa de la situació del mercat de treball. Des de l'esclat de la crisi el 2008 la taxa d'atur s'ha situat per sobre del 20% de la població activa en molts trimestres. La situació és especialment dramàtica entre els joves, on només un de cada dos tenia feina el 2013 —veure gràfic 3.

Una de les principals causes del dramàtic increment de la taxa d'atur

Gràfic 2

Inactius a l'Estat espanyol. Raons de la inactivitat. 2006-2013 (%)



Font: Enquesta de Població Activa. INE, diversos anys

és la contractació temporal.⁶ Els contractes temporals, de curta durada o de durada determinada afecten a més del 25% dels treballadors de l'Estat espanyol —veure gràfic 4.

En els seus orígens, la contractació temporal tenia com a objectiu dinamitzar l'economia, especialment en aquells països amb mercats de tre-

ball fortament regulats i amb elevats costos d'acomiadament. En aquest context, el contracte de duració determinada s'entén com un període de prova on tant el treballador com l'empresari poden avaluar la idoneïtat del candidat pel lloc de treball. Vist d'aquesta manera, el contracte temporal representa un trampolí —o en anglès «stepping stone»— cap a una feina estable.

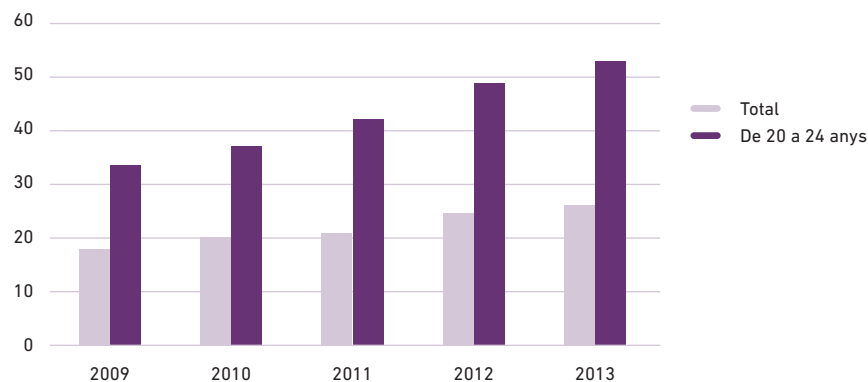
El problema sorgeix quan els empresaris fan un mal ús dels

⁶ BENTOLILA, CAHUC, DOLADO, LE BARBANCHON, *Two-Tier Labor Markets in the Great Recession: France vs. Spain*.

Les escasses oportunitats laborals d'aquest col·lectiu l'aboquen a l'exclusió social, amb uns ingressos per sota del llindar de la pobresa

Gràfic 3

Taxa d'atur a l'Estat espanyol. 2009-2013 (%)



Font: Enquesta de Població Activa. INE, diversos anys

contractes temporals i els fan servir per ajustar les necessitats de personal a les fluctuacions de la demanda. En cas de recessió econòmica, aquest tipus de contractació permet reduir els costos laborals ja que en finalitzar el contracte els treballadors no han de ser indemnitzats. És llavors quan molts treballadors entren en una roda on combinen períodes curts de feina de baixa qualitat i mal pagada amb períodes a l'atur que poden durar molts mesos o fins i tot anys. En aquest context, els contractes temporals deixen de ser un tram-

polí per accedir a millors feines i es converteixen en un carreró sense sortida —o en anglès «*dead end*».

L'ús excessiu i inadequat dels contractes temporals porta a una segmentació o dualització del mercat de treball. És a dir, d'una banda hi ha treballadors amb contractes indefinits protegits per una rígida regulació que fa molt costós el seu acomiadament. De l'altra, hi ha els treballadors temporals que entren i surten de l'atur amb una freqüència irregular segons les necessitats dels empresaris. Diversos estudis

demostran que la manca d'estabilitat laboral associada als contractes temporals és, en part, responsable de la manca d'inversions en capital humà i de l'augment de la desigualtat salarial.⁷ També els contractes temporals se'ls relaciona amb taxes de mobilitat social baixes i amb poca fecunditat.⁸

Una proposta per extingir la dualitat i la segmentació del mercat de treball és la implantació del contracte únic.⁹ És a dir, una forma contractual en què tots els treballadors estan subjectes als mateixos costos d'acomiadament, que creixen de manera progressiva amb l'antiguitat del treballador. El gràfic 5 compara els costos d'acomiadament del sistema actual amb els de la proposta del contracte únic.

Com mostra el gràfic, amb el sistema vigent —barres morades— els treba-

7 AMUEDO-DORANTES, «Work transitions into and out of involuntary employment in a segmented market: Evidence from Spain».

8 EICHHORST, «Fixed-term contracts: Are fixed-term contracts a stepping stone to a permanent job or a dead end?».

9 DD.AA, *Propuesta para la reactivación laboral en España*.

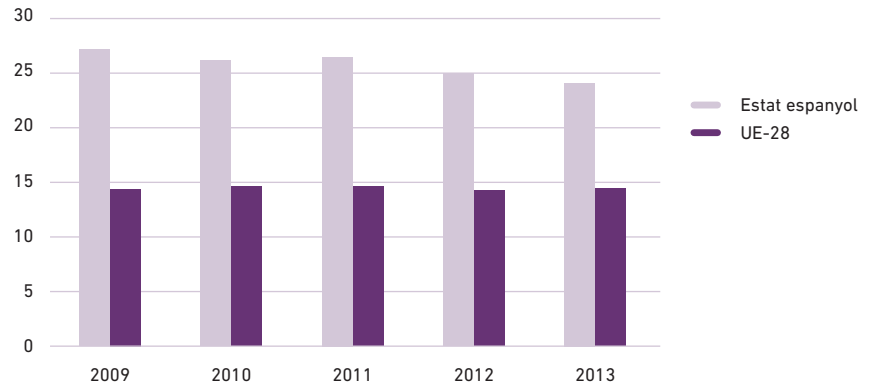
L'increment de treballadors en situació precària fa augmentar la desigualtat de renda. I la desigualtat afecta negativament el benestar i la felicitat de la ciutadania

lladors amb una antiguitat menor a dos anys cobren 7 dies per any treballat si l'acomiadament es produeix abans de la finalització del contracte. En canvi, la resta de treballadors reben una indemnització de 33 dies per any treballat. Aquesta enorme diferència en els costos d'acomiadament representa un obstacle important a l'hora de transformar un contracte temporal —d'una durada màxima de dos anys— a indefinit. La proposta del contracte únic contempla uns costos d'acomiadament que creixen progressivament amb l'antiguitat del treballador —barres violeta en el gràfic 5. D'aquesta manera es redueixen els incentius d'acomiar treballadors nous sense deixar desprotegits els treballadors més antics, que poden tenir més dificultats per trobar una nova feina per raó de la seva edat i el seu alt grau d'especialització amb les tasques de l'empresa.

La proposta del contracte únic ha rebut crítiques per part dels que la veuen com un abaratiment generalitzat dels costos d'acomiadament. En particular, es critica que la mesura no dóna prou cobertura als treballadors més antics, per

Gràfic 4

Treballadors amb contracte temporal (%)



Font: Labor Force Survey, Eurostat, diversos anys.

qui perdre la feina pot tenir elevats costos tant monetaris com de salut —física i mental. Aquests treballadors acostumen a tenir una edat avançada i uns coneixements molt específics vinculats a la feina que han estat fent durant anys. Per tant, trobar una nova feina pot ser més difícil per aquest segment de la població que sovint té importants càrregues familiars. Tot i això, la forta segmentació del mercat de treball convida a experimentar amb aquesta proposta que aposta per feines estables i de qualitat per a tots els treballadors.

Inversions en educació per contenir la transmissió entre generacions del precariat

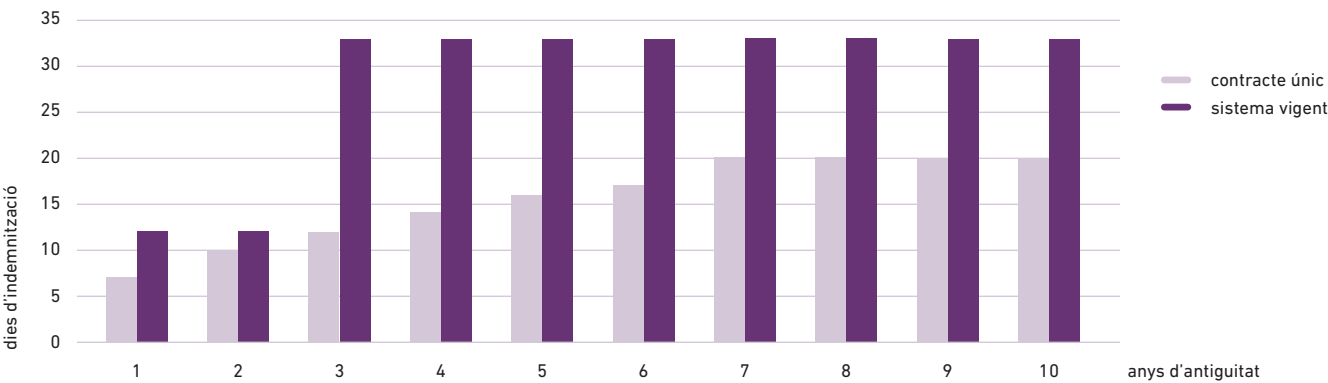
La precarietat és conseqüència de la relació de l'individu amb el mercat laboral i, per tant, afecta directament els que estan en edat de treballar —de 16 a 64 anys. Tot i això, els familiars que en depenen econòmicament també poden patir les conseqüències de la inestabilitat laboral.

Actualment a l'Estat espanyol un 14% dels infants viuen en llars on cap dels membres treballa —veure gràfic

L'ús excessiu i inadequat dels contractes temporals porta a una segmentació o dualització del mercat de treball

Gràfic 5

Indemnitzacions per acomiadament: dies de salari per any d'antiguitat (%)



Font: «El contrato con indemnizaciones crecientes explicado a los niños». A *Nada es gratis*.

6. Són els fills de pares en situació d'atur o inactivitat, el gruix més important del precariat. Un estudi recent calcula que durant els anys 2010 i 2012 la taxa de pobresa infantil era d'entre el 50 i el 70% quan cap dels progenitors treballava.¹⁰ Per tant, els fills del precariat tenen una probabilitat molt elevada de ser víctimes de l'exclusió social.

A més, un nombre important d'investigacions demostra que el nivell

socioeconòmic dels pares és un factor determinant del nivell que assoleixen els fills. Quan la correlació entre el nivell d'estudis o ingressos de pares i fills en edat adulta és forta diem que el grau de mobilitat entre generacions és baix. En aquest cas és molt difícil que els fills arribin a una posició socioeconòmica diferent a la dels seus pares. L'Estat espanyol es caracteritza per un baix grau de mobilitat socioeconòmica entre generacions.¹¹ Per tal de contenir el traspàs del precariat

entre generacions són necessàries bones escoles i importants inversions en educació que compensin les mancances que molts infants troben a casa.

Als EUA una sèrie d'estudis demostren que les diferències cognitives entre nens de diferents orígens ètnics i socioeconòmics existeixen abans de començar l'escolarització, i que entre un terç i la meitat d'aquestes diferències responen a factors familiars.¹² Tot i això, també hi ha

10 CANTÓ i AYALA, *Políticas públicas para reducir la pobreza infantil en España: Análisis de impacto*.

11 OCDE, «A family affair: intergenerational social mobility across OECD countries».

12 FRYER i LEVITT, «The Black-White Test Score Gap Through Third Grade».

l'evidència que una bona escola pot ser clau per millorar el rendiment acadèmic i reduir les diferències inicials entre grups.¹³

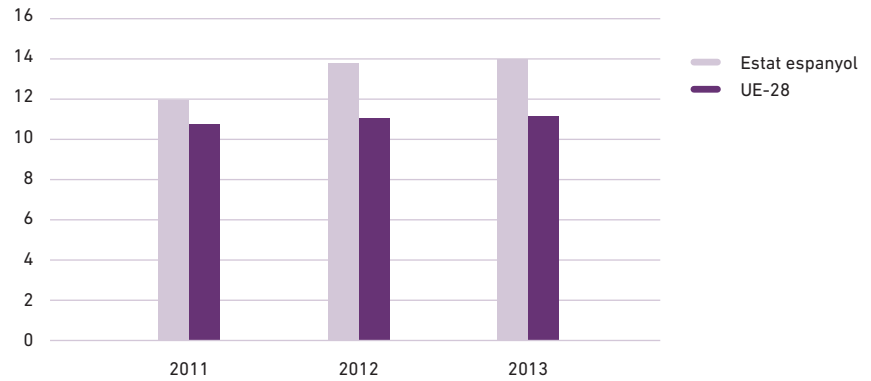
Tot això suggereix que per reduir el risc de la transmissió del precariat entre generacions són necessàries polítiques que garanteixin una educació de qualitat a tots els infants. Donada l'escassetat de recursos públics existent, ens fixarem en polítiques educatives que busquin millorar l'eficiència del sistema educatiu. És a dir, mesures que aconseguixin els millors resultats fent servir el mínim de recursos possibles.

La literatura classifica en dos grups les polítiques que pretenen millorar l'eficiència de l'educació pública. Les primeres apliquen principis de l'economia de mercat, com la competència. A tall d'exemple, el sistema de punts per escollir centre educatiu —*school choice system*— o els cupons o crèdits per anar a una determinada escola fora de l'àrea de residència —*school vouchers*. Els estudis empírics

13 FRYER, «Injecting Charter School Best Practices into Traditional Public Schools: Evidence From Field Experiments».

Gràfic 6

Nens que viuen en llars on cap membre treballa. 2011-2013 (%)



Font: Enquesta de Població Activa. INE, diversos anys.

que han avaluat els resultats de les polítiques dissenyades per fomentar la competència troben un impacte modest sobre el rendiment acadèmic dels estudiants.¹⁴

El segon tipus de polítiques busquen millorar l'eficiència del sistema educatiu modificant els diferents factors productius —*o inputs*— que conformen la funció de producció d'educació. Tradicionalment s'ha pensat en

factors com la ràtio d'estudiants per professor o la mida de la classe, la despesa per estudiant, o la qualificació i formació del professorat. Però estudis recents mostren que altres factors tenen un impacte més gran sobre l'eficiència del sistema educatiu. Aquests són: a) l'allargament de la jornada escolar o del curs acadèmic; b) els grups reduïts de reforç; c) els incentius al professorat; d) l'avaluació continuada del rendiment dels estudiants; i e) la transmissió de la cultura de l'esforç i la importància de l'educació per al futur.

14 CARD, DOOLEY i ABIGAIL PAYNE, «School Competition and Efficiency with Publicly Funded Catholic Schools».

Per reduir el risc de la transmissió del precariat entre generacions són necessàries polítiques educatives que garanteixin una educació de qualitat a tots els infants

Aquestes cinc mesures educatives menys convencionals —conegudes com «*the five best practices*» integren el programa «No Excuses» que s'ha anat implantant de manera progressiva a diverses escoles dels EUA.¹⁵ Molts estudis demostren que el programa té un impacte positiu sobre els resultats acadèmics, sobretot en matemàtiques i entre els estudiants procedents d'entorns menys afavorits. Donat l'èxit del programa sembla interessant analitzar-ne amb detall els ingredients.¹⁶

En primer lloc, el programa proposa allargar la jornada escolar o el curs acadèmic.¹⁷ Es busca que els estu-

dients passin més hores a classe i puguin assolir més coneixements o aprofundir en el contingut de certes matèries. Però el benefici marginal d'una hora addicional d'educació no sempre és positiu i depèn de l'ús que se'n faci. Per exemple, uns professors desmotivats per un excés de càrrega docent o uns alumnes cansats d'una jornada escolar massa llarga poden ser perjudicials i influir negativament sobre els resultats. Tot i això, s'esperaria que la política beneficiés nens d'entorns més desafavorits, ja que el fet d'estar més estona a l'escola els pots dissuadir de certes conductes o activitats que incrementin el risc d'exclusió social i marginalització —vandalisme, consum de drogues, delinqüència...

En segon lloc, es proposa la creació de grups reduïts per treballar amb els alumnes que tenen més dificultats amb determinades matèries. És d'esperar que l'atenció personalitzada incrementi els resultats acadèmics d'aquests alumnes. Tirar endavant aquesta proposta requereix però un esforç important per part del personal acadèmic.

En tercer lloc, es proposa establir un programa d'incentius per al professorat. En teoria els individus racionals responen als incentius, sobretot si són econòmics. Sota aquesta premissa caldria esperar un increment en l'eficiència del sistema educatiu si el sou o el lloc de treball dels professors depengués de la seva productivitat. Aquesta mesura és, però, difícil d'implementar per dos motius. Primer, és complicat mesurar la qualitat de la feina que fan els mestres, com passa en el cas dels metges, jutges o policies. Segon, molts professors són funcionaris amb places fixes que difícilment perdran. Així doncs, canviar la política de contractació i remuneració del professorat sembla una tasca complicada.

El quart element del programa consisteix a seguir l'evolució acadèmica dels estudiants amb eines com l'avaluació continuada. El seguiment exhaustiu per part dels mestres hauria de permetre detectar les possibles mancances i necessitats dels estudiants. Tot i això, algunes investigacions demostren que rebre notícies de resultats negatius de manera continuada pot desmotivar els

15 Un resum detallat dels continguts del programa es pot trobar a DOBBIE i FRYER, «Are High-Quality Schools Enough to Increase Achievement among the poorer? Evidence from the Harlem Children's Zone».

16 Comentem aquesta experiència no perquè considerem que el model educatiu nord-americà és de referència en termes d'inclusió social, sinó precisament perquè es tracta de pràctiques que han tingut èxit malgrat tenir lloc al si d'un sistema que, sovint, no prioritza l'equitat d'oportunitats.

17 En el cas dels EUA, els estudiants que participen del programa «No Excuses» estan a l'escola un 50% més d'hores que els alumnes que van a una escola pública tradicional —veure DOBBIE i FRYER, «Are High-Quality Schools Enough to Increase Achievement among the poorer? Evidence from the Harlem Children's Zone». A Catalunya durant el curs 2006-2007 es va introduir la sisena hora per equiparar l'horari de l'escola pública amb el de la concertada. Aquesta

mesura va ser eliminada el 2011.

La formació professional pot representar una oportunitat per reprendre els estudis o per aprendre un nou ofici

estudiants. Per tant, caldria pensar quin ús fer de tota la informació obtinguda amb el seguiment continuat del rendiment dels alumnes.

La cinquena mesura popularitza la cultura de l'esforç, la disciplina i la importància de l'educació. L'objectiu és generar expectatives entre els estudiants i convèncer-los que amb treball i rigor poden aconseguir els objectius fixats. Tot i que una actitud positiva cap el treball i l'esforç pot fer augmentar els rendiments acadèmics, la formació d'unes expectatives massa ambicioses podria fer aparèixer un sentiment de frustració si no s'acaben complint.

Tot i que les mesures que es proposen puguin semblar una mica rígides o paternalistes hi ha força evidència que milloren els resultats acadèmics de l'alumnat més desafavorit i que redueixen les diferències entre estudiants de diversos orígens ètnics i socioeconòmics. Per tant, reformes com l'extensió de la jornada escolar, la creació de grups reduïts o el seguiment exhaustiu del rendiment acadèmic podrien ajudar a aturar la transmissió del precariat entre generacions.

L'enfortiment de la formació professional: cap a un sistema de formació dual

La manca de formació és un problema important per al precariat. Molts dels que avui es troben en una situació econòmica precària van abandonar els estudis atrets per les oportunitats laborals que ofería el sector de la construcció durant la dècada passada. Actualment, amb un sector de la construcció enfonsat, aquests treballadors tenen greus problemes per trobar una nova feina. La formació professional pot representar una oportunitat per reprendre els estudis o per aprendre un nou ofici.

A l'Estat espanyol hi ha una falta important de treballadors amb un nivell de formació mitjà —formació professional. Segons dades de l'Eurostat pel 2014 de la població entre 15 i 64 anys només el 23,95% té aquest nivell d'estudis. Aquesta xifra és del 46,71% per la mitjana de països de la UE-28. En canvi, el percentatge de població amb un nivell de qualificació baix —sense títol de batxillerat— és elevat, del 44%, i està molt per sobre de la mitjana europea, del 27%. El percentatge de població amb títol

universitari també és alt, del 31,86%, per sobre del 28,21% dels països de la UE-28.

Una bona formació professional hauria de proporcionar coneixements tècnics i facilitar l'aprenentatge d'oficis per satisfer les demandes canviants del mercat de treball. S'estima que entre el 2010 i el 2020 prop de dos terços dels nous llocs de treball seran de «tècnics i professionals de nivell», que és la categoria professional més vinculada a la formació professional.¹⁸ Per tant, la manca de treballadors amb aquests coneixements pot suposar un problema pel creixement del país i el desenvolupament del mercat de treball. Així doncs és necessari reformar el model de formació professional per fomentar-ne la participació. La formació professional basada en el «model germànic» —que ja funciona a països com Alemanya, Àustria, Suïssa o Dinamarca— està donant bons resultats. Aquest és un sistema dual que es coneix com d'«aprenentatge-basat-en-treball» i combina la formació a l'escola i a l'empresa.

¹⁸ CEDEFOP, «Future skills supply and demand in Europe: Forecast 2012».

Una bona formació professional hauria de proporcionar coneixements tècnics i facilitar l'aprenentatge d'oficis per satisfer les demandes canviants del mercat de treball

Té tres avantatges fonamentals en relació al sistema existent.¹⁹ En primer lloc, facilita la transició de l'escola al mercat de treball, ja que els estudiants estan molt vinculats al món laboral. En segon lloc, representa una experiència professional genèrica —per a molts estudiants es tracta de la primera feina—, i específica —permet als estudiant millorar el coneixement de les seves habilitats abans de la graduació. Per últim, aquest model suposa una major implicació de les empreses en el sistema educatiu, fet que permet conèixer millor les necessitats de la demanda de treball.

El sistema de formació professional d'«aprenentatge-basat-en-treball» prioritza la formació dels estudiants i per tant és molt important supervisar les condicions laborals dels participants. En moltes ocasions, els actuals convenis de pràctiques o contractes formatius són una forma de contractació que serveix per abaratir els costos de contractació que no tenen en compte les neces-

sitats formatives dels treballadors. La reforma del sistema de formació professional passa sobretot per garantir la qualitat dels contractes i supervisar la formació que reben els estudiants tant en els centres educatius com en les empreses.

Conclusions

En aquest article es defineix el precariat com aquell conjunt d'individus amb una relació fràgil amb el mercat de treball: feines de curta durada i mal remunerades, o llargs períodes de temps a l'atur o fora del mercat de treball. La greu crisi econòmica ha fet augmentar la mida del precariat i ha dificultat les opcions de sortir-ne. Un dels aspectes més negatius del precariat és que aquesta condició socioeconòmica es transmeti de pares a fills.

L'article presenta tres polítiques públiques que afecten el mercat de treball i el sistema educatiu amb l'objectiu de millorar les oportunitats del precariat i els seus fills. En primer lloc, es proposa eliminar la segmentació del mercat de treball amb la implantació d'un contracte amb un sistema de costos d'acomiadament

comú per a tots els treballadors. En segon lloc, es discuteixen un conjunt de polítiques educatives que podrien millorar els resultats acadèmics i les oportunitats dels infants procedents d'entorns socioeconòmics desfavorits. Per últim, es planteja una reforma del sistema educatiu de grau mitjà que permeti formar treballadors per cobrir les necessitats canviants del mercat de treball. ■

¹⁹ FELGUEROSO i JIMÉNEZ-MARTÍN, «Formación Profesional: no debemos tropezar dos veces en la misma piedra».

■ Bibliografia

AMUEDO-DORANTES, Catalina. «Work transitions into and out of involuntary employment in a segmented market: Evidence from Spain». A *Industrial Labor Relations Review*, vol. 53(2): 309-325, 2000.

BENTOLILA, Samuel, CAHUC, Pierre, DOLADO, Juan J., LE BARBANCHON, Thomas. *Two-Tier Labor Markets in the Great Recession: France vs. Spain*. IZA Working Paper núm. 5340, 2010.

BLOOM, David E. CANNING, David. i SEVILLA, Jaypee. «The Effect of Health on Economic Growth: A Production Function Approach». A *World Development*, vol. 32 (1): 1-13, 2004.

CANTÓ, Olga i AYALA, Luís. *Políticas públicas para reducir la pobreza infantil en España: Análisis de impacto*. UNICEF, 2014.

CARD, David, DOOLEY, Martin i PAYNE Abigail. «School Competition and Efficiency with Publicly Funded Catholic Schools». A *American Economic Journal: Applied Economics*, vol. 2(4): 150-76, 2010.

CEDEFOP. «Future skills supply and demand in Europe: Forecast 2012». Research Paper núm. 26. Luxemburg: Publications Office of the European Union, 2012.

DD.AA. *Propuesta para la reactivación laboral en España* [en línia]. Madrid: Fedea. Disponible a: <www.crisis09.es>.

DOBBIE, Will i FRYER, Roland. «Are High-Quality Schools Enough to Increase Achievement among the Poor? Evidence from the Harlem Children's Zone». A *American Economic Journal: Applied Economics*, vol. 3(3): 158-87, 2011.

EICHHORST, Werner. «Fixed-term contracts: Are fixed-term contracts a stepping stone to a permanent job or a dead end?». IZA World of Labor núm. 45, 2014.

ENAMORADO, Ted, LÓPEZ-CALVA, Luis-Felipe., RODRÍGUEZ-CASTELÁN, Carlos i WINKLER, Hermán. *Income Inequality and Violent Crime: Evidence from Mexico's Drug War*. World Bank Policy Research Working Paper núm. 6935, 2014.

FARRÉ, Lúdia, FASANI, Francesco i MULLER, Hannes. *Feeling Useless: The effect of unemployment on mental health during the Great Recession*. IZA Working Paper núm. 9235, 2015.

FELGUEROSO, Florentino i JIMÉNEZ-MARTÍN, Sergi. «Formación Profesional: no debemos tropezar dos veces en la misma piedra». A *La Ley de Economía Sostenible y las reformas estructurales*. Madrid: Fedea, 2010.

FERRER-I-CARBONELL, Ada i RAMOS, Xavier. «Inequality and Happiness». A *Journal of Economic Surveys*, vol. 28 (5): 1016-1027, 2014.

FRYER, Roland G. i LEVITT, Steven D. «The Black-White Test Score Gap Through Third Grade». A *American Law and Economic Review*, Oxford University Press, vol. 8(2): 249-281, 2006.

FRYER, Roland G. «Injecting Charter School Best Practices into Traditional Public Schools: Evidence From Field Experiments». A *Quarterly Journal of Economics*, vol. 129 (3): 1355-1047, 2014.

OCDE. «A family affair: intergenerational social mobility across OECD countries». A *Economic Policy Reforms. Going for Growth*, part II, capítol 5, 2010.



navegador

Rescatant el mite de la flexigüretat. El model danès de mercat de treball

vista prèvia >

En el primer número de la revista *Eines*, Elisenda Paluzie ens presentava *Le modèle danois*. Chronique d'une politique réussie del que va ser ministre de Finances de Dinamarca entre el 1993 i el 2000, Mogen Lykketoft. Un llibre clau per entendre que la flexigüretat, a més de combinar flexibilitat i següretat, és capaç d'aglutinar dos objectius econòmics gairebé contradictoris: l'eficiència i l'equitat.



Josep Ginesta

Treballòleg

josep.ginesta@gmail.com

En un article del març del 2007, l'aleshores presidenta del Consell de Treball Econòmic i Social de Catalunya, Mercè Sala (1943-2008), deia que «les empreses punteres adopten nous estils recollint algunes idees innovadores, com el concepte de la flexiguretat. El terme vol ser la resposta al problema d'un mercat de treball dual, en el qual hi ha una majoria de treballadors "fixos", que compten amb "seguretat" total al lloc de treball, i una minoria creixent de treballadors precaris. Es tracta de guanyar flexibilitat, sense posar en entredit la quota de seguretat mínima del treball».¹

Es referia al gran debat que planava aleshores per Europa sobre la necessitat de buscar models de mercat de treball on es garantís tant la flexibilitat com la seguretat laboral. De fet, es va forjar un concepte que de tant encisador el defensava tant la dreta com l'esquerra; tant el liberalisme com una part del marxisme, tal com encertadament defensava Miquel Àngel Falguera uns anys després.²

¹ SALA, «Les relacions laborals del futur».

² FALGUERA, «El debat social sobre la flexiguretat i el seu impacte en la crisi del dret del treball»

Un model d'organització del mercat de treball en el qual, per mitjà de polítiques estatals molt proactives, de signe poc intervencionista pel que fa a la normativa, però molt proteccionista en relació al model, afavorís un mercat molt flexible —amb diferents accepcions al terme— però alhora garant de la protecció dels drets de les persones treballadores, contribuint a ser més integrador i cohesionador, però també, més competitiu. Aquest debat va planar en la concentració social durant aquells anys, a les beceroles de la crisi, fins que el ferotge atac d'aquesta es va abraonar sobre els successius governs fent-los captius d'una de les parts del concepte: la flexibilitat.

Podem dir amb certa perspectiva que la flexiguretat —o flexiseguretat—, ha esdevingut per raó de la crisi i en països on no estava aposentat culturalment i econòmicament el concepte, com un títol de cotització a la borsa de les vicissituds de l'economia. De la mateixa manera que el treball ha passat a ser un valor que cotitza a la borsa de l'èxit empresarial, aquest concepte, integrat per dos valors que poden ser aparentment oposats, s'ha vist condicionat

per la crisi i les polítiques de restricció de drets que han imposat aquells que l'han governada. Com si d'un pèndol es tractés, la flexibilitat ha guanyat el terreny a la seguretat en les relacions laborals i, per elevació, en el mercat de treball.

Per quina raó la cultura de la integració de valors que propugnava la defensa de la flexiguretat ha deixat pas a la contraposició competitiva d'aquests? Per què sembla que s'ha imposat una sortida de la crisi en la qual només una de les dues parts del concepte ha guanyat? És impossible un model on convisquin els dos pols de pressió —flexibilitat i seguretat— per aconseguir un equilibri òptim? Som davant d'un mite impossible?

La resposta amb dades objectives és que no és impossible un model on convisquin ambdues forces i que defineixin un model competitiu i mínimament integrador. Que hi ha països on aquest model dona resultats socialment i econòmicament objecte d'estudi i que generen estàndards de qualitat de vida raonables. Però, com es veurà, el nucli essencial del model rau en una cultura de la con-

La flexiguretat afavoreix un mercat molt flexible i alhora garant de la protecció dels drets de les persones treballadores, contribuint a ser més integrador i cohesionador, però també més competitiu

Gràfic 1

Triangle d'or del model danès de mercat de treball



Font: Elaboració pròpia

certació molt diferent d'aquella que ens ha envoltat els darrers anys. De fet, podríem dir que els models són òptims en un lloc, en un moment, perquè la seva història, la seva cultura, el seu tarannà o la seva dinàmica així ho permeten. La lògica disruptiva que calia per trobar en la flexiguretat una possible sortida de la crisi no s'ha imposat per les dinàmiques i urgències de la pròpia crisi, però sobretot, perquè per imposar un model d'aquest tipus, el que cal

transformar primer són els mecanismes del propi estat, les estructures administratives i, essencialment, el model de concertació social. Com es veurà en la descripció objectiva del model danès, esdevé fonamental l'apoderament de la societat civil i les organitzacions que la representen en el mercat de treball: els interlocutors socials. Aquests són essencials perquè pugui aparèixer un escenari propici. La crisi al Sud d'Europa va imposar agendes verti-

ginoses als governs, però també va trobar la concertació i els seus protagonistes encarcarats i incapaços de donar resposta a escenaris tan extraordinàriament imprevisibles. En definitiva, captius d'una història i d'un moment, perquè els mecanismes polítics no havien propiciat canvis que afavorissin la formulació d'aquesta resposta.

Aquesta dissertació serveix per introduir l'objecte d'anàlisi d'aquest article: el model de mercat de treball danès. De fet, no es pot parlar del treball a Dinamarca sense parlar de flexiguretat i, per aquesta raó i pel fet que als inicis d'aquest segle varem debatre-ho profundament per exportar-ne les excel·lències a altres mercats europeus, calia posar l'accent, la crítica o el debat sobre la vigència d'aquest model. És evident que les profundes desigualtats desenvolupades als països més afectats per la crisi i, especialment a l'Estat espanyol, amb profundes inequitats salarials i alta precarietat, obligaran a reprendre debats per mantenir estàndards de cohesió raonables en els termes que exigeix l'Europa de les persones, aquella que propugnava la reeditada *Carta Social Europea* de

A redós de la crisi, la flexibilitat ha guanyat el terreny a la seguretat en les relacions laborals i, per elevació, en el mercat de treball

1996.³ Com tampoc es pot menystenir que la transformació política que és a punt d'iniciar-se a Catalunya —i potser a l'Estat espanyol—, ofereix oportunitats per reformular els debats que ens permetin transitar cap a un nou contracte social, del qual el treball, el model de mercat de treball i, en un altre nivell, les relacions laborals en són una part essencial. Dit d'una altra manera, les transformacions que vénen són una gran oportunitat⁴ per adquirir noves visions i models que ens adaptin a un món canviant i exigent sense deixar de costat el benestar de les persones.

El triangle danès

El terme flexiguretat comença a sonar a partir de l'ús informal que en fa a conferències i seminaris, a la tardor de 1995, el professor Hans Adriaansens (1946), membre del Consell Científic holandès de Política Governamental i neix formalment amb una nota del ministre d'Afers Socials i Ocupació dels Països Baixos, Ad Melker (1956), titulada «Flexibiliteit en Zekerheid» [flexibilitat i

seguretat] el desembre d'aquell any. La filosofia és la de passar de la seguretat en el treball a la seguretat en l'ocupació. De la pèrdua de prerrogatives a l'empresa pel guany d'expectatives en el mercat de treball, com a fórmula de compensar la decreixent seguretat en el treball, millorant les oportunitats laborals i la seguretat social —o la protecció social. No obstant, qui primer assumeix el concepte des d'un punt de vista polític és el Ministeri de Treball de Dinamarca al 1999, a una publicació que descriu el conegut com a «triangle d'or». D'aquí que el model danès sigui sinònim del model de flexiguretat per excel·lència, o com a mínim, en la majoria de cites. Posteriorment, el 2005, la Comissió Europea fa extensiu el concepte posant com exemple, precisament, el model danès.⁵

El «triangle d'or» es refereix a la conjunció de tres pilars que, funcionant de determinada forma, produeixen un resultat determinat que es considera positiu en termes d'eficiència del mercat de treball. Els tres pilars són —veure gràfic 1:

- Mercat de treball flexible, a partir d'una baixa regulació legal i una alta contractualització de les relacions laborals fruit d'acords molt fiables i adaptables sorgits de la negociació col·lectiva. L'Estat no intervé massa en la legislació laboral i dóna marge a que la negociació col·lectiva fixi les regles de joc en un apoderament responsable en benefici del diàleg en igualtat de condicions, fruit d'una cultura i tradició.
- Alta protecció social per a les persones desocupades, amb prestacions importants i d'àmplia durada, que donen seguretat als aturats.
- Alta inversió en polítiques de formació i reinserció laboral, molt actives i dissenyades per a garantir l'adaptabilitat continuada de les persones treballadores —actives o no— al llarg de la seva vida laboral, fixant l'ocupabilitat com un dret però també com un deure.

Aquest triangle esdevé en certa forma virtuós perquè la flexibilitat del lloc de treball, com es deia anteriorment, es transforma en garanties per

3 CONSELL D'EUROPA, *Carta Social Europea*.

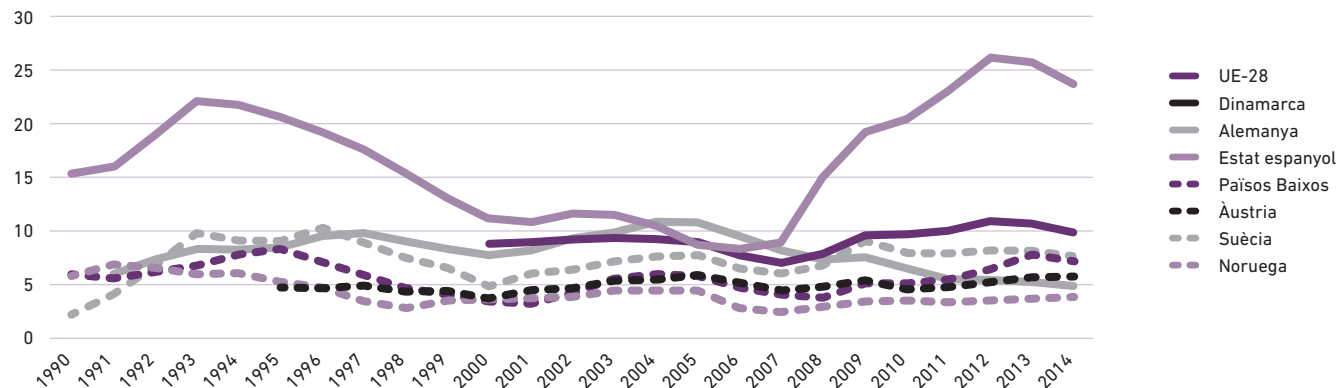
4 GINESTA, *Treball i transició nacional. Una oportunitat*.

5 COMISSIÓ EUROPEA, «Directrices integradas para el crecimiento y el empleo (2005-2008)».

La lògica disruptiva que calia per trobar en la flexigüretat una possible sortida a la crisi, no s'ha imposat per les dinàmiques i urgències de la pròpia crisi

Gràfic 2

Taxa d'atur. 1990-2014 (%)



Font: Eurostat

l'ocupabilitat al llarg de la vida. Però alhora, la flexibilitat de la regulació general, no significa pèrdua de drets sempre, sinó una contractualització dels drets laborals per la via dels contractes col·lectius, els convenis col·lectius. La garantia per als treballadors neix, doncs, de la protecció concreta que les dinàmiques de negociació poden donar a cada empresa, a cada centre de treball i, de forma flexible, a les necessitats que poden tenir. És un model de desregulació del mercat que no comporta necessàriament la pèrdua de drets al lloc de treball o a les condicions

laborals, ja que l'arrelada i tutelada negociació dels interlocutors socials els garanteix. I aquesta darrera qüestió, que podria ser vista com una feblesa o, fins i tot, amb certa incredulitat des de la nostra mirada, no ho és des de l'òptica de la cultura de la negociació que té Dinamarca, com més endavant s'analitzarà.

Les polítiques actives fortes i consistents, que garanteixen un trànsit adequat d'un lloc de treball a un altre, conjuntament amb la cultura de la formació al llarg de la vida i una alta protecció per atur —d'import i

de durada—, ajuden a que el temor a perdre la feina pugui ser vist sovint com una oportunitat de millora. Aquestes fortes polítiques actives, fruit d'una inversió de les més altes a Europa en aquest àmbit i en prestacions d'atur, també fan cotitzar els salaris a l'alça en el mercat de l'oferta i demanda de treball. Sense salaris alts les empreses no podrien competir en la captació de persones davant d'un sistema de protecció de l'atur generós.

Aquest model de flexibilitat sovint és qüestionat en la seva vessant

En el model danès, esdevé fonamental l'apoderament de la societat civil i les organitzacions que la representen en el mercat de treball: els interlocutors socials

externa, és a dir, per la facilitat per a l'acomiadament, segurament perquè en la majoria de països no hi ha un adequat contrapès de les altres potes que garanteixin l'alta protecció social en desocupació i la millora de l'ocupabilitat; però també, per les dificultats que tindrien en el curt termini per garantir-se recursos per millorar-les. El terme flexibilitat, en canvi, s'accepta àmpliament quan es refereix a la vessant interna, és a dir, en la capacitat d'adaptar i reorganitzar el treball a les necessitats puntuals de les empreses, vessant també desplegada de forma important en el model danès de flexibilitat.

Una altra de les crítiques que es pot fer als models de flexibilitat externa és el resultat que tenen sobre les taxes d'atur i ocupació, com a mínim a ulls dels que analitzem el mercat de treball espanyol, però especialment en països amb recessió i amb dificultats per generar nova ocupació. No és el cas de Dinamarca, on s'observa que la dinàmica del mercat de treball genera sempre taxes d'atur de les més baixes de la UE —veure gràfic 2.

Però és en l'anàlisi del resultat final, en els efectes que la flexibi-

litat externa produeix en els treballadors, on podem destriar les conseqüències d'aquest model. Es diu del cas danès que, malgrat l'existència d'una certa desregulació de la protecció contra l'acomiadament, el resultat final és que els acords col·lectius o convenis acaben atorgant protecció, d'una o altra forma, a les persones treballadores. Algunes dades per avaluar-ho les podem trobar a la publicació de l'OCDE «Protecting jobs, enhancing flexibility; a new look at employment protection legislation»⁶ que recull algunes comparatives sobre la protecció a l'ocupació. Si comparem la situació a Dinamarca i a l'Estat espanyol que s'hi recullen, per exemple, ens adonem que no acaben estant molt lluny unes de les altres. Els índexs de protecció s'expressen en facilitats administratives, preavisos, indemnitzacions i justificació causal dels acomiadaments, tant individuals com col·lectius, i el resultat final acaba sent que l'índex de protecció, tant contra acomiadaments individuals com col·lectius, acaba sent equiparable entre Dina-

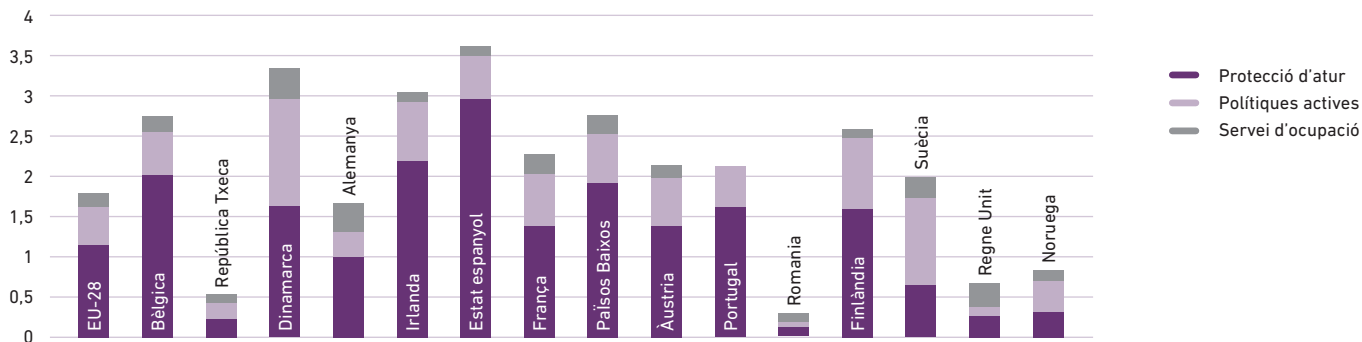
marca i l'Estat espanyol. Això vol dir que a l'Estat espanyol s'ha instaurat l'acomiadament més o menys lliure com a Dinamarca? Doncs no, però quan analitzem la protecció contra l'acomiadament en els termes en què l'OCDE construeix els seus indicadors, que no inclouen només indemnització, sinó un conjunt d'indicadors més global, el resultat pot fer pensar que malgrat la flexibilitat danesa, la seguretat final és equiparable a l'espanyola. Això és possible perquè, malgrat no hi hagi regulació legal de l'acomiadament, existeixen una sèrie de factors que afavoreixen que els contractes col·lectius i els acords acabin recollint protecció contra l'acomiadament; factors com ara la negociació col·lectiva —en la qual les forces sindicals parteixen en igualtat de condicions—, la cultura de concertació o la prevenció dels conflictes. Això trenca el mite de les altes barreres de l'acomiadament a l'Estat espanyol enfront les facilitats del cas de Dinamarca. Barreres que, com és sabut, es van desmuntant amb les successives reformes laborals. En resum, en el cas danès els preavisos, els acords col·lectius i, en el fons, l'aposta pel diàleg en les situacions de conflicte generen

⁶ OCDE, «Protecting jobs, enhancing flexibility: A new look at employment protection legislation».

El model danès es basa en passar de la seguretat en el treball, a la seguretat en l'ocupació. De la pèrdua de prerrogatives a l'empresa, pel guany d'expectatives en el mercat de treball

Gràfic 3

Inversió en polítiques d'ocupació (% del PIB)



Font: Eurostat

a la pràctica uns millors índexs de protecció per acomiadament que a l'Estat espanyol.

El model danès, però, només és possible gràcies a una alta aportació de recursos per part de l'Estat, tant amb les prestacions per desocupació com a les polítiques actives d'ocupació i al sistema de formació, el qual, en general, garanteix l'ocupabilitat permanent. Aquesta alta aportació prové d'una alta pressió fiscal que permet disposar de recursos per redistribuir oportunitats a través del treball. No obstant, a diferència del que succeeix en el

cas de l'Estat espanyol, amb una descompensació importantíssima d'inversió en polítiques passives —prestacions d'atur i subsidis— en perjudici de les polítiques actives —serveis d'ocupació, formació i promoció de l'ocupabilitat—, pel cas de Dinamarca hi ha una inversió gairebé igual en ambdós capítols, que segurament té origen en les reformes endegades després de la crisi dels inicis dels anys 1990 —veure gràfic 3.

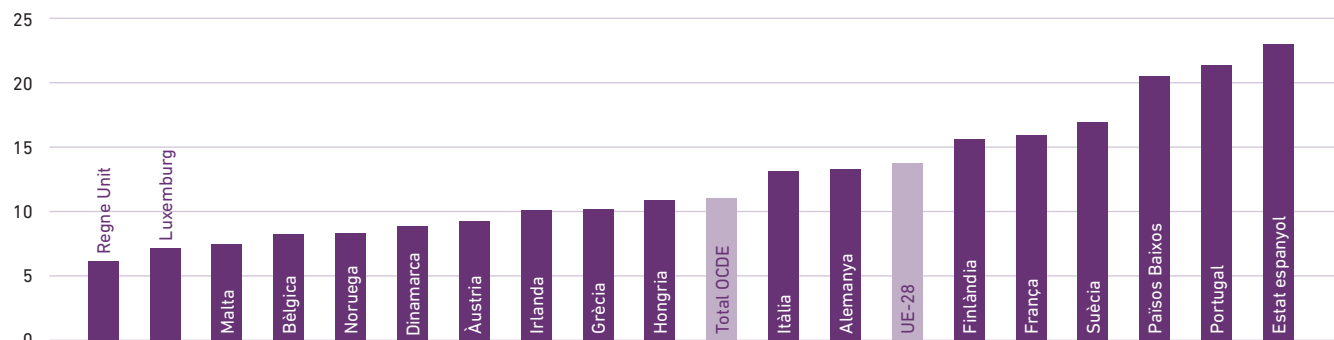
Per altra banda, convé destacar que el propi Comitè Econòmic i Social Europeu explica al seu informe

d'anàlisi que els llocs de treball creats a Dinamarca són d'ocupació de qualitat i impliquen «*decent work*».⁷ I no només per la convicció dels empresaris que donen feina o de la fortalesa sindical; no només per la fèrtil interlocució social, sinó perquè els elevats subsidis per desocupació fan que els salaris que es consideren raonables siguin molt elevats —per llei de l'oferta i la demanda. Com a conseqüència d'això, els danesos guanyen salaris prou dignes, essent

⁷ Dictamen del Comitè Econòmic i Social Europeu sobre el tema «Flexiguitat: el cas de Dinamarca» (2006/C 195/12)

Gràfic 4

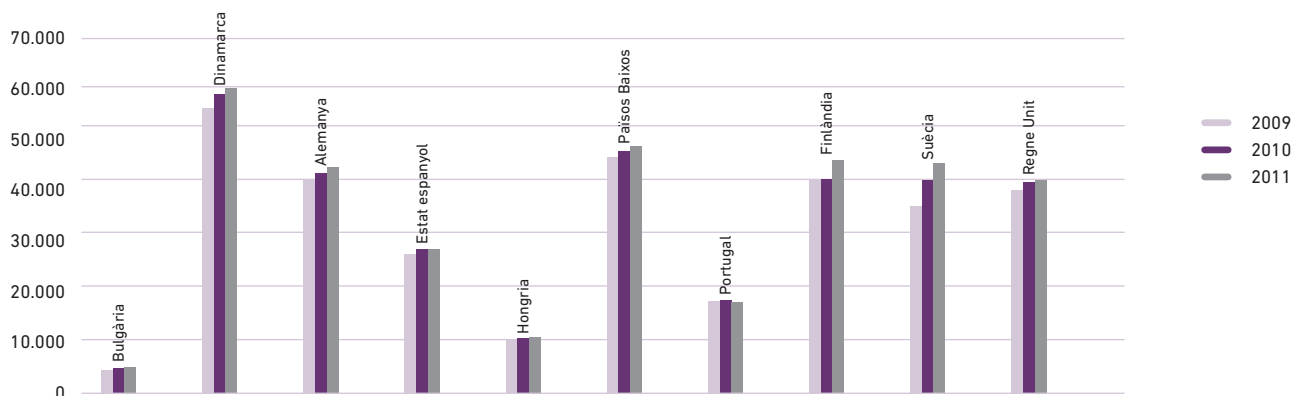
Taxa de temporalitat total de treball dependent. 2013 (%)



Font: OCDE

Gràfic 5

Comparativa de salaris mitjans a la UE. 2009-2011 (euros)

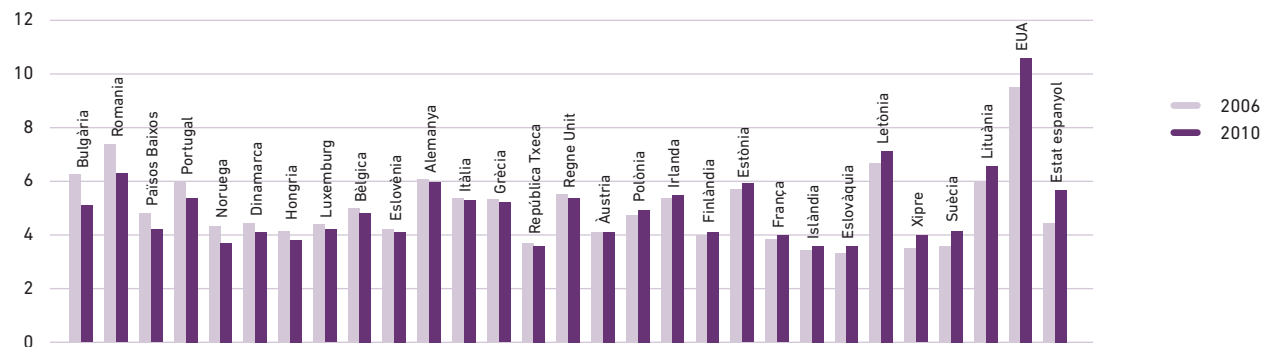


Font: Eurostat

Malgrat l'existència d'una certa desregulació de la protecció contra l'acomiadament, el resultat final és que els acords col·lectius acaben protegint les persones treballadores

Gràfic 6

Desigualtat entre extrems. 2006-2010 (Coeficients D9/D1)



Font: OIT

insòlita l'existència de salaris de misèria, inclosos els danesos d'altres orígens ètnics.⁸

L'existència de treball decent la podem observar amb l'anàlisi de les dues variables que més preocupen en l'escenari postcrisi: salaris i temporalitat. I en aquests extrems no sembla que Dinamarca pateixi en excés per raó del seu model. Per una banda, manté un taxa de temporalitat relativament baixa en comparació a

la resta de països. I pel que fa a salaris mitjans, Dinamarca és dels països que el mantenen més alt —dels que el comuniquen formalment— com s'observa en els gràfics 4 i 5.

Resulta evident que amb aquesta mirada sobre salaris mitjans i la temporalitat no es pot observar que el model danès generi salaris baixos i precarietat. Però és que tampoc s'observa que generi desigualtats entre els extrems, essent dels països que han estat capaços, fins i tot, de reduir-les, com es desprèn del darrer Informe Mundial sobre salaris de la Organització

Internacional del Treball⁹ —veure gràfic 6.

Una altra derivada que podríem observar del model danès és si genera ocupació a temps parcial alta a través de *minijobs* o treballs a temps parcial i curta durada, perquè s'entén que aquests generen un mercat de treball indirectament precari —com s'ha debatut darrerament del cas alemany. Però amb les dades que tenim, no es pot estimar que el treball a temps parcial estigui per sobre

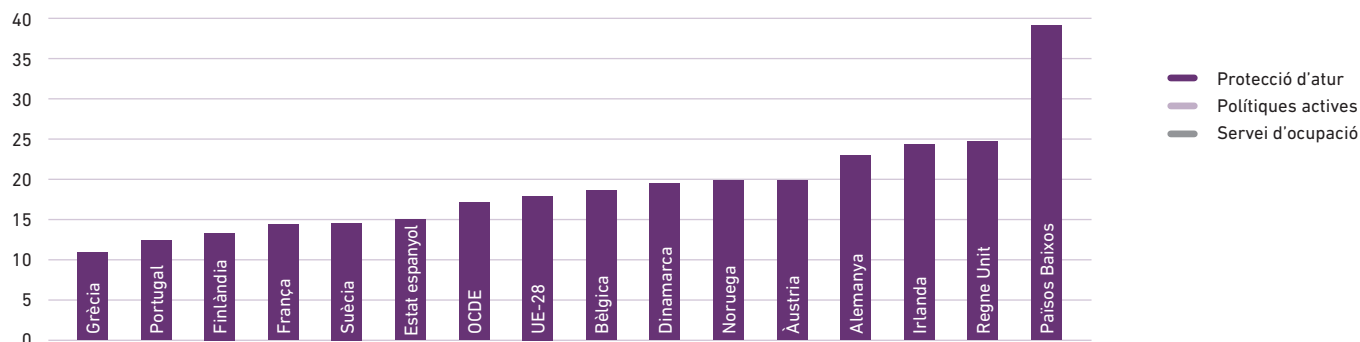
⁸ Tot i que s'inicia una tendència d'increment de la bretxa salarial no explicada entre treballadors migrants i no migrants segons recull l'Informe Mundial sobre salaris i desigualtats OIT 2014/2015

⁹ OIT, «Informe mundial sobre salaris 2014-2015. Salarios y desigualdad de ingresos».

Els preavisos, els acords col·lectius i l'aposta pel diàleg en les situacions de conflicte generen a Dinamarca uns millors índexs de protecció per acomiadament que els de l'Estat espanyol

Gràfic 7

Taxa d'ocupació a temps parcial. 2013 (%)



Font: OCDE

dels cànons dels models nòrdics, on tradicionalment aquest ha estat molt present arribant, alhora, als nivells de mitjanes en relació a la OCDE i a la UE —veure gràfic 7.

La gènesi del model danès

Tot i que el model danès tal com està concebut a l'actualitat neix a partir de les reformes dels anys 1990, aquest no es pot concebre sense una visió històrica de l'*empowerment* o apoderament dels interlocutors socials en el mercat de treball, amb participació mínima dels poders públics en la regulació

laboral, en comparació amb altres models.

Aquest paper central en la presa de decisions dels interlocutors socials, s'estén tant a la negociació col·lectiva de condicions laborals com a la gestió de les polítiques laborals i de formació. I aquest paper té un recorregut històric important, amb unes arrels que provenen del segle XIX. Concretament, és al Pacte de Setembre que data de 1899 entre els sindicats danesos —Landsorganisationen— i la confederació danesa d'empresaris —Dansk Arbejdsgiverforening—, que es produeix el naixement

formal de la concertació social a Dinamarca. De fet, es considera aquest el primer conveni col·lectiu celebrat al món, i des d'aleshores, ha funcionat com a marc dels acords i les relacions entre els interlocutors socials. En aquest acord col·lectiu, els empresaris accepten la central sindical com a interlocutora i, alhora, els representants dels treballadors reconeixen el dret dels empresaris a contractar i acomiadar treballadors i el dret d'aquests a gestionar els fluxos d'ocupació. Aquestes condicions de partida han contribuït a la consolidació del model liberal que preval a Dinamarca en relació a les

L'alta pressió fiscal danesa permet disposar dels recursos necessaris per redistribuir oportunitats a través del treball

normes d'acomiadament, les quals es conjuguen amb l'acord de pau social mentre els acords es troben vigents.

Aquest model de flexibilitat, entès com regulació voluntària del mercat de treball per part dels interlocutors socials per la via de la negociació, ha estat el principi fonamental del mercat de treball danès fins a l'actualitat. Només s'ha promulgat legislació laboral addicional a Dinamarca quan s'han produït contradiccions amb directives europees. No obstant això, s'ha mantingut intacta la cultura del diàleg i el consens, segurament consolidada per la inexistència de desequilibris de poder forjats per una tant llarga tradició. Cal destacar que l'afiliació sindical a Dinamarca és propera al 70%, com de fet acostuma a passar als models sindicals escandinaus, una afiliació alta si la comparem amb la que hi ha a l'Estat espanyol, propera al 18%.¹⁰

Entre finals dels anys 1980 i principis dels anys 1990 l'economia danesa va

patir una crisi. Entre el 1987 i 1993 el creixement anual fou de tant sols el 0,8% —baix en aquell context— i la taxa d'atur va passar del 5% al 1987 al 9,6% al 1993. Una de les causes va ser la tensió del dèficit públic, segons algunes anàlisis, ja que de tenir en aquell moment normes d'estabilitat del dèficit, Dinamarca no les hauria complert. I és aleshores, a partir de 1993, quan es reformulen les polítiques actives d'ocupació. Una reformulació que conflueix amb un període de creixement optimista que aporta una baixa resistència social.

Aleshores la despesa pública es va dedicar, fonamentalment, a iniciatives d'ampli abast, com l'increment de guarderies per afavorir la integració de la dona al món laboral, però sobretot, a l'èmfasi en les polítiques de formació professional de treballadors, tant aturats com en actiu, per fomentar-ne l'ocupabilitat, la competència laboral en el mercat de treball. Un sistema de formació en el que els agents socials hi tenen un paper molt important. D'altra banda, fins a aquell moment, els elevats ajuts als desocupats —en termes comparats—, produïen un alt nivell d'atur. En canvi, la forma-

ció permanent d'aquests aturats, la millora de l'especialització dels treballadors menys qualificats, així com la proactivitat dels serveis d'ocupació municipals, van contribuir a que les expectatives salarials en general poguessin millorar i que s'afavorís progressivament la reducció de la taxa d'atur. De la mateixa manera, s'incentiva un canvi de paradigma en el marc de les polítiques actives d'ocupació: la transformació del dret a ser ocupable en un deure a l'ocupabilitat.¹¹ L'enduriment que es produeix en certa manera és el d'afavorir o impulsar una major coresponsabilitat en la gestió de la pròpia ocupabilitat de la persona aturada a partir de fer que sigui actiu en la gestió de la carta de serveis per trobar feina. Aquest element no és menor, ja que sovint afavorir la coresponsabilitat dels aturats esdevé una política de persecució i degradació dels seus drets, essent difícil determinar so-

¹¹ Aquest element s'ha traslladat en certa forma a la recent Llei 13/2015, de 9 de juliol, d'Ordenació del Sistema d'Ocupació i del Servei Públic d'Ocupació de Catalunya, que cita a la seva exposició de motius que «un objectiu fonamental d'aquesta llei és garantir el dret subjectiu a l'ocupabilitat de les persones, en equilibri amb llur compromís d'ésser corresponsables amb els programes i els serveis que ofereix el sistema per a millorar-ne l'ocupabilitat».

¹⁰ Una interpretació de la paradoxa sindical i de l'afiliació sindical a l'Estat espanyol la trobareu al capítol segon de GINESTA, *Treball i transició nacional*.

vint on és la línia divisòria entre una cosa i l'altra.¹²

L'evolució ha portat a un mercat de treball orientat a les necessitats i no a la regulació. Orientat a la cerca de solucions concretes adaptades a cada moment. Els interlocutors socials s'han convertit en protagonistes, junt amb els ens locals —gestors en part de les polítiques públiques d'ocupació— i els Consells Regionals del Mercat de Treball, que han anat rebent competències i recursos públics per prioritzar les accions destinades a combatre l'atur o, senzillament, la política regional d'ocupació, en un model de concertació social amb força flexibilitat territorial.

Aquesta lògica de concertació social té lloc, ahora, en un marc evident de consciència col·lectiva del que comporta la cogestió del mercat de treball entre interlocutors socials —patronals i sindicats— i poders públics. Cogestió que neix d'una tradició però, també, d'un model de transparència que genera informació i coneixements

¹² Per exemple la vaga general del 2002 a l'Estat espanyol per la reforma de l'atur i en concret per la reforma de les condicions en la qual es podia refusar una ocupació sense perdre les prestacions d'atur.

únics —que no unívocs— del mercat de treball que permeten identificar necessitats de forma ràpida i fiable. Això afavoreix un marc de solucions creatives, d'implicació corporativa i de presa conjunta de decisions que genera un mercat tant flexible com segur en termes generals.

Els sis eixos del mercat de treball danès vist pels danesos

Com s'ha citat, a Dinamarca, la remuneració i condicions de treball —amb àmplia flexibilitat—, s'estableixen amb caràcter general als convenis col·lectius subscrits entre sindicats i associacions empresarials —els interlocutors socials. Seran ells, doncs, els que establiran les regles de joc del mercat de treball, partint de la convicció que els propis interlocutors socials estan en la millor posició per saber quins són els problemes del mercat de treball. Això, ahora, afavoreix que frueixin solucions ràpides i adaptades als reptes que sorgeixen a cada moment en el mercat de treball, en un entorn econòmic altament fluctuant. Condició prèvia d'això és que les organitzacions tinguin una alta taxa d'afiliació i associació per tal que aquest sistema d'autoregula-

ció sigui fiable i reeixit. Aquesta és la raó per la qual la legislació danesa s'ha introduït només en relació a grups que no estaven coberts en general pels convenis col·lectius. També s'ha aprofundit en matèries de coordinació amb la UE en diferents camps, però els eixos essencials del mercat de treball segueixen en mans dels interlocutors socials mitjançant el sòlid sistema de negociació col·lectiva.

1. Polítiques actives d'ocupació

En el cas danès hi ha participació tant pública com privada en la dotació de serveis al sistema d'ocupació, model que s'imposa cada cop més arreu d'Europa, malgrat sigui amb diferents intensitats. Les polítiques actives es fixen quatre grans objectius:

- Ajudar a trobar feina als que estan activament buscant-la;
- Oferir serveis a empreses i ocupadors, públics i privats, que busquen garantir-se una força de treball adequada;
- Ajudar les persones que reben prestacions socials perquè estan

Els elevats subsidis per desocupació fan que els salaris que es consideren raonables siguin molt elevats

en situació d'atur subsidiat a trobar feina ràpidament, per tal de ser autosuficients i garantir-se ingressos adequats; i Ajudar les persones amb discapacitat a trobar un lloc de treball amb el qual es puguin integrar adequadament.

Poden beneficiar-se de les mesures tant els treballadors que reben prestacions com els que no en reben, tant els que reben l'atur contribuïu com els que reben subsidis, i es pretén que tot plegat configuri una política coherent amb l'enfocament cap a mesures individualitzades per a qualificar i motivar l'individu a cercar i obtenir una feina al mercat laboral. L'èmfasi rau en fer que treballar sigui rendible i assegurar que totes les persones desocupades estan disponibles per treballar sota la premissa que tot aturat té el dret, i també el deure, a rebre ofertes i atendre-les per activar-se cap a un lloc de treball.

El servei públic d'ocupació és responsable de les mesures en relació amb els aturats que reben prestacions per desocupació perquè han subscrit les assegurances voluntàries per desocupació. Les

autoritats municipals, en canvi, són responsables i tenen competències en relació a les mesures per a persones aturades que reben assistència social per desocupació perquè no han subscrit assegurança voluntària o bé que reben ajuts inicials o prestacions per discapacitat o malaltia.

2. Polítiques d'antidiscriminació

La legislació danesa posa especial accent en la prohibició de tota discriminació, tant directa com indirecta, en el mercat de treball, abraçant des de la protecció contra l'acomiadament a assegurar la no discriminació en l'accés al mercat de treball. Les mesures concretes daten de 1996, i al 2004 es varen estendre al factor edat i discapacitat. Dins dels mecanismes de protecció, més enllà de la tutela estrictament judicial, pot acudir al Consells per al Tracte Igual —consells de mediació per a situacions de discriminació. Pel que fa a la protecció dels discapacitats, la normativa obliga les empreses a adaptar el lloc de treball per garantir que podrà romandre al seu lloc de treball malgrat les disfuncions que pugui patir. Les polítiques

antidiscriminació preveuen, alhora, la prohibició que l'empresari recopili informació sobre qüestions que puguin generar discriminació —ètnica, ideologia, raça, orientació sexual...

3. Flexiguretat

La flexiguretat s'entén com la conjunció d'una especial flexibilitat al mercat de treball i una alta protecció social, unint flexibilitat per fer competitives les empreses i el mercat de treball, amb la seguretat i garanties per a les persones. Se centra la seguretat, en l'ocupabilitat i l'ocupació, així com en la garantia dels ingressos i la flexibilitat, en la contractació i l'acomiadament dels treballadors.

Es defineixen quatre tipus de flexibilitats per a les empreses:

- a) Flexibilitat numèrica: capacitat d'ajustar flexiblement el nombre d'empleats de l'empresa en cada moment.
- b) Flexibilitat funcional: ajust per part de l'empresa de les funcions i les tasques en el treball que farà la persona treballadora.

Dinamarca manté una taxa de temporalitat laboral baixa. I pel que fa al salari mitjà, és dels països que el mantenen més alt

c) Flexibilitat en temps de treball i conciliació: ampli marge de fixar polítiques de gestió del temps, conciliació i organització del treball.

d) Flexibilitat en matèria de retribucions i escales retributives, que són sempre negociades col·lectivament.

Aquestes flexibilitats són acordades en cada moment entre empresa i representants sindicals, existint les mesures de crisi clàssiques d'acció sindical, com el dret de vaga amb alta tutela dels drets.

Per la seva banda, es defineixen quatre tipus de seguretats per als treballadors:

a) Seguretat de lloc de treball: seguretat per romandre en el mateix lloc de treball en determinades circumstàncies o bé pels acords assolits a la negociació col·lectiva.

b) Seguretat en l'ocupació: mantenir-se empleat, però no necessàriament en el mateix lloc de treball.

c) Seguretat en la garantia d'ingressos pel cas de desocupació o malaltia.

d) Seguretat per conciliar: possibilitat de conciliar la vida laboral i personal a través de permisos parentals i règims especials per a les persones de més edat.

En aquests esquemes de flexibilitats i seguretats, empresaris i treballadors es mostren disposats a assumir riscos en el mercat de treball, en augmentar la seguretat en el canvi de feina; s'anima als treballadors a la mobilitat laboral; i la flexibilitat externa afavoreix que els empresaris contractin més i més ràpidament.

La flexiguretat té alhora diferents nivells, cobrint el mercat laboral en el seu conjunt o només en certs sectors o tipus de treball, en funció de les peculiaritats que s'hi contenen.

4. Legislació laboral i institucions

En aquest àmbit, destaca l'enfocament de la justícia laboral i del dret del treball com a instrument de suport i ajut als interlocutors socials,

mai com a eina d'intervenció social directa sobre el mercat de treball.¹³

Així doncs, es defineixen fins a quatre instàncies per ajudar els interlocutors socials en cas de desacords sobre un conveni col·lectiu, sobre la seva interpretació, o en altres conflictes:

— El Tribunal de Treball. S'ocupa dels casos de vulneració i interpretació dels acords subscrits entre interlocutors socials, així com de disposicions ordinàries i generals que afecten al dret laboral.

— Els Tribunals dels Empleats Públics. És un tribunal reservat als casos dels empleats públics. Les instàncies regionals i municipals s'ocupen dels casos de les seves respectives jurisdiccions i àrees.

— Els Tribunals d'Arbitratge. És una darrera instància dins del sistema judicial d'àmbit laboral a Dinamarca. Abans d'arribar-hi, les parts han d'haver-se sotmès a actes de conciliació i esgotat la negociació ordinària. Les seves

¹³ Per contraposició al model espanyol en el que la darrera reforma laboral ha introduït elements que contravenen l'autonomia de les parts en la negociació en alguns aspectes.

L'afiliació sindical a Dinamarca és propera al 70%, com acostuma a passar en els models sindicals escandinaus

resolucions són, amb caràcter general, inapel·lables.

- Les Junes de Conciliació. Estan conformades per tres conciliadors designats pel Ministeri de Treball i tenen per objectiu donar suport als interlocutors socials per tal que puguin arribar a un acord i subscriure convenis col·lectius o renovacions d'aquests.

5. Salut i seguretat en el treball

L'Autoritat danesa d'Entorn de Treball és l'organisme depenent del Ministeri de Treball encarregat de vetllar per la promoció de la salut i seguretat en el lloc de treball per mitjà d'inspeccions a les empreses i promoure les normes que l'afavoreixin, així com desplegar els estudis i informes que ho permetin. Aquest ens té potestat sancionadora en cas d'incompliment de les normatives que atemptin contra la salut dels treballadors així com la paralització i tancament de centres de treball.

6. Fons d'assegurances d'atur

Els fons d'assegurances d'atur són associacions privades dels empleats organitzades amb l'única finalitat de

garantir el suport econòmic en cas d'atur. No obstant, les prestacions per desocupació que garanteixen són finançades en gran mesura per l'Estat. Quan un assegurat es queda sense feina s'ha de registrar obligatòriament al Servei Públic d'Ocupació en el seu primer dia com a aturat, alhora que posar-se en contacte amb el seu fons de protecció d'atur. L'admissió als fons d'atur està condicionat al compliment de determinats requisits.

La protecció per atur requereix haver cotitzat durant un any i haver treballat un mínim de 52 setmanes en els darrers tres anys. S'accedeix a l'atur amb prestacions de fins el 90% del darrer salari i pot allargar-se fins a quatre anys.

Els aturats que no són membres d'un fons d'atur i que, per tant, no han subscrit la cobertura voluntària per desocupació, poden tenir dret a rebre prestacions de caràcter social que són administrats pels municipis i es gestionen les prestacions i les polítiques de suport a les oficines municipals.

La normativa i legislació sobre l'assegurança d'atur és administrada

per l'Agència Danesa del Mercat de Treball i la Contractació, que és una unitat depenent del Ministeri de Treball. Aquesta Agència també administra qüestions relatives a: polítiques actives d'ocupació; prestacions per malaltia o maternitat; pensions parcials; regulació de les vacances; i beneficis flexibles.

Conclusions

A priori, es pot afirmar que el model danès aconsegueix ser tant flexible per a les empreses com garant dels drets de les persones. Com a mínim, això és el que demostren els indicadors estudiats.

Aquest escenari el podríem considerar d'eficiència econòmica i social, assolint un equilibri raonable en el conflicte sempre latent i d'interessos contraposats amb què sovint es llegeix el món del treball. Treball de qualitat, dinàmic amb baixes taxes d'atur i amb salaris que sí que compleixen la Carta Social Europea i que competeixen amb les altes prestacions d'atur.

No es pot menystenir l'alt cost que té aquest mercat de treball, que obli-

ga a altes inversions en polítiques actives i atur. I aquest és el preu que els danesos han decidit pagar per garantir unes eines de redistribució de la riquesa i les oportunitats prou qualitatives i cohesionadores: el «*decent work*». Un estat de base emprenedora, que prefereix —o considera més just— tenir un alt cost fiscal per garantir ser un país actiu i amb feina de qualitat per a molts, en comptes d'un estat amb costos tal vegada més baixos i amb un sistema de subsidis que condemnin a la pobresa estructural. Des d'una altra perspectiva, davant de si el treball ha de ser l'eina fonamental de cohesió i redistribució de la riquesa o no, els danesos han optat per la primera opció.

És evident que destil·la unes prioritats en el funcionament del mercat de treball molt diferents a les d'altres països. Flexibilitat en el lloc de treball com a prioritat, seguit d'una seguretat en l'ocupabilitat en el mercat de treball i per últim, en darrera instància, quan el primer element i el segon han fallat, una alta protecció per atur gestionada des de la proximitat. Tot això tutelat per un sistema de negociació col·lectiva amb molta

tradició i eficient, que permet tutelar el conflicte social més des de la col·laboració i cooperació que des de la confrontació, sense posicions dominants, i que permet que, malgrat que l'estat no reguli els drets al lloc de treball, es garanteixin unes condicions laborals molt raonables.

Segurament, l'alta dosi de democràcia en el treball que garanteix una alta taxa d'afiliació sindical i un alt apoderament de la societat civil organitzada que hi conflueix, contribueix de manera determinant al resultat final. I tal vegada aquest és un escenari cap a on hauran de transitar els mercats de treball del futur. ■

■ Bibliografia

COMISSIÓ EUROPEA. «Directrices integradas para el crecimiento y el empleo (2005-2008» [en línia]. 2005/0057. Brussel·les, 12 d'abril de 2005. Disponible a: <www.europarl.europa.eu>.

COMITÈ ECONÒMIC I SOCIAL EUROPEU. «Dictamen del Comité Económico y Social Europeo sobre el tema "Flexiguridad: el caso de Dinamarca"» (2006/C 195/12) [en línia]. A Diari Oficial de la Unió Europea, 18 d'agost de 2006. Disponible a: <<https://eur-lex.europa.eu>>.

CONSELL D'EUROPA. *Carta Social Europea* [en línia]. Estrasburg, 1996. Disponible a: <www.ceo.int>.

GINESTA, Josep. *Treball i transició nacional. Una oportunitat* [en línia]. Barcelona: Fundació Josep Irla, 2013. Disponible a: <www.irla.cat>.

FALGUERA, Miquel. «El debat social sobre la flexiguretat i el seu impacte en la crisi del dret del treball» [en línia]. A *EINES*, núm. 9, 2009. Disponible a: <www.irla.cat>.

OCDE. «Protecting jobs, enhancing flexibility: A new look at employment protection legislation». A *OECD Employment Outlook 2013*. OECD Publishing, 2013.

OIT. «Informe mundial sobre salarios 2014-2015. Salarios y desigualdad de ingresos» [en línia]. Disponible a: <www.ilo.org>.

SALA, Mercè. «Les relacions laborals del futur» [en línia]. A *El Periódico*, 14 de març de 2007. Disponible a: <www.mercesala.com>.



fòrum

Afra Blanco

“La generació més formada
som també la més frustrada i precària”

Una conversa amb Pere Aragonès

Fotografies: Arnau Albert

Tenim un jovent que ha d'amagar el currículum per trobar feina. Potser per això hi ha qui l'anomena la «generació perduda». Joves que s'instal·len en el pessimisme moguts per la manca d'expectatives de futur. Aquest és el precariat il·lustrat, el qual conjuntament amb majors de 50 anys que han perdut la feina, dones i immigrants, configuren els *outsiders* del sistema.

Afra Blanco (Barcelona, 1987) i Pere Aragonès (Pineda de Mar, 1982) coneixen molt bé aquesta realitat. Blanco, estudiant d'ADE a La Salle, ho viu cada dia des de l'Avalot, la branca juvenil de la UGT. I Aragonès, doctorant en història econòmica a la UB, va començar a treballar per l'emancipació juvenil, abans que s'iniciés la crisi, com a portaveu nacional de les JERC, fins esdevenir, avui, el diputat d'ERC de referència en temes socioeconòmics al Parlament.

Sindicalisme i política. Dos actors de l'esquerra que han de ser capaços de bastir un acord que trobi el futur de la «generació perduda».

Júlia Manresa > Al mercat laboral espanyol hi ha menys aturats ara que al 2007 però també menys població activa i menys contractes indefinits. Tot i això, ja es parla de «la sortida de la crisi» i de «la recuperació», i patronals i cambres ja tornen a posar sobre la taula reclamacions històriques com ara un major paper de les mútues en la decisió de les baixes laborals per evitar «l'absentisme laboral».

Pere Aragonès > El mateix concepte d'absentisme laboral ja criminalitza la baixa laboral, que en la majoria dels casos serà plenament justificada. Hem d'intentar evitar la perversió del llenguatge en aquest àmbit quan es parla d'absentisme laboral. Darrere de les baixes s'hi amaguen malalties no reconegudes, problemes en la manca de conciliació, l'adaptació de l'horari del treball a les necessitats de la societat... Tots aquests problemes poden acabar derivant en una baixa laboral. És curiós que des de l'òptica de la patronal es digui que, com que s'està sortint de la crisi, els treballadors es relaxen i falten a la feina i agafen més baixes, quan possiblement també caldria dir que durant la crisi molts treballadors

han estat treballant molt més del que haurien i que s'ha aprofitat per reduir el paper de la intervenció pública a l'hora de gestionar les baixes i ampliar el paper de les mútues. Des del punt de vista de la conciliació, si tenim una economia intensiva en llocs de treball poc qualificats, podríem conciliar menys. Si tenim una economia productiva més intensiva en capital i tecnologia i, per tant, amb llocs de treball que de mitjana requereixen més qualificació, automàticament provoca que la conciliació sigui molt més fàcil.

Afra Blanco > Avui dia, en microeconomia encara s'està patint la crisi, per això les persones que estan ocupades generalment estan més ofegades en termes del treball que se'ls hi demana, que no pas abans de la crisi. Això provoca, evidentment, un augment del número de baixes, però no perquè el treballador vulgui, sinó perquè la càrrega de treball és major. Tot això implica un conjunt d'efectes psicològics i físics. Evidentment, doncs, acaba repercutint en un increment de baixes que estan justificades. I a més, un altre punt clau és que ara, amb la reforma laboral, si les baixes no estan justificades, hi

Aragonès > L'economia està en mig d'una societat amb una distribució determinada de la riquesa i amb unes dinàmiques que generen desigualtats i abusos. L'estat ha d'intervenir-hi

ha l'opció de poder acomiadar. Una «dretada» de la reforma laboral. De totes aquestes baixes un tant per cent han acabat en acomiadaments.

Júlia Manresa > Les patronals també han afirmat que són els joves els que incrementen més les taxes d'absentisme.

Afra Blanco > Vuit de cada deu joves estan treballant en el sector de l'hostaleria i les vendes. La generació millor preparada, diuen, que treballen en el sector més precari i més inestable del mercat laboral, el sector amb més irregularitats i amb menys control. La generació més formada som també la més frustrada i precària.

Pere Aragonès > No podem deslligar aquesta frustració d'una generació del que coneixem com la globalització del mercat laboral. Tenim un conjunt de població molt protegida —en termes relatius— amb contracte indefinit o els treballadors de l'àmbit públic i de grans empreses i, per altra banda, tot un conjunt de treballadors —sobretot dones i joves— que estan condemnats a contractes precaris. Aquesta dualització explica

per on s'han retallat les plantilles en moltes empreses. En la configuració d'un nou país aquesta dualització s'hauria d'acabar i hauríem d'anar cap a un model de contracte que elimini aquesta dualitat per poder eradicar la precarietat. En l'eliminació d'aquesta dualitat hi coincideixen des de la patronal més dura fins a les forces sindicals. La qüestió és quin és el nivell: alguns voldrien tenir un únic contracte amb molt poca protecció i, en canvi, s'ha d'anar cap a un tipus de contracte amb més protecció, amb un conveni col·lectiu de mitjana-gran empresa amb altres prestacions associades. Cal tenir present que els grans canvis econòmics s'han produït quan hi ha incentius per fer-ho. Mentre tinguem un país de salaris baixos, no hi haurà incentius a fer aquests canvis i, per tant, les empreses no es mouran. I el que tenim fins ara és que els contractes accessoris —de formació, de pràctiques, d'obra i servei...— acaben esdevenint una forma normal d'accés i manteniment dins el mercat de treball, per no parlar dels «falsos autònoms».

Afra Blanco > Per què el contracte únic a l'alça i no a la baixa? Doncs

perquè el contracte més comú entre els joves és el del període inferior a un mes, segons l'informe «Joves mes a mes», elaborat per l'Avalot. El meu pare no agafa tantes baixes com jo? Per què? Doncs potser perquè la generació més jove no para d'encadenar contractes inferiors a un mes, que és el que realment s'està fent. Tota aquesta inestabilitat acaba produint un conjunt de frustracions. El mercat laboral no està professionalitzat, perquè hem caminat cap a un mercat laboral que és l'oposat al que voldríem. Al nord d'Europa fins i tot els treballadors de l'hostaleria han estat formats. Aquí, en canvi, ens trobem a periodistes que estan treballant en els bars. Aquest és el punt a destacar: el jove que ha fet un projecte de vida i que es veu frustrat tot just quan acaba de començar.

Júlia Manresa > Quin ha de ser aquí el paper de l'estat i dels sindicats a l'hora d'afrontar un problema tan estructural?

Afra Blanco > Han d'anar lligats. Ha de poder haver-hi contacte entre sindicat i estat. En el cas de Catalunya hi ha força interlocució, però el camí que ha pres l'estat des de

la reforma laboral ha estat precisament desvinculat de les reclamacions que han fet els sindicats. El primer pas és comunicació i entendre el sindicat com l'altaveu d'aquells agents que han de cuidar als treballadors. Però a l'Estat espanyol la porta està tancada: s'ha acabat amb la conciliació, amb els ajuts als joves, amb la majoria de condicions pactades als convenis...

Pere Aragonès > Òbviament que l'estat ha d'intervenir en l'economia. Se'ns intenta vendre una certa imatge màgica de l'economia en què el mercat distribueix òptimament els recursos, corregeix desviacions, equilibra l'oferta i la demanda... Però no és així. L'economia no està dins un laboratori, està en mig d'una societat amb una distribució determinada de la riquesa, amb uns recursos energètics concrets i amb unes dinàmiques que generen desigualtats i abusos de domini. L'estat ha d'intervenir i en matèria laboral aquesta intervenció hauria de traduir-se en l'augment del salari mínim. Sense això no hi haurà ni un augment de la capacitat del consum de les famílies en base al salari, per exemple.

Júlia Manresa > Aquí també hi caben les reformes del sistema educatiu, suposo.

Pere Aragonès > Prestigiar la formació professional és clau. Però cal canviar la mentalitat del sistema educatiu públic i de les empreses que hi han d'intervenir. Per altra banda, també cal entendre que en una economia globalitzada no podem tractar tot el conjunt de la massa salarial per igual. De la mateixa manera que hi ha grans empreses que necessiten ajustar la producció i la flexibilitat, s'estan produint molts canvis en l'economia que



Aragonès > El canvi tecnològic pot crear una gran massa de persones precàries que en teoria són amos de si mateixos, però que realment acaben sent treballadors explotats per si mateixos

se'ns poden menjar si se substitueix el contracte laboral per un contracte mercantil. Aquí entra la figura del fals autònom. O adaptes la normativa laboral a tot això o estàs expulsant moltes relacions laborals del que és l'Estatut dels Treballadors i els derives a una falsa relació empresarial, que és on hi ha més precarietat.

El canvi tecnològic, en tot l'àmbit de l'economia col·laborativa, per exemple, pot crear una gran massa de persones precàries que, en teoria, són amos de si mateixos, però que realment acaben sent treballadors explotats per si mateixos.

Afra Blanco > Fa molts anys que tenim un repte que té a veure amb aquella demanda de la Carta Social Europea que deia «escolta sud d'Europa, has d'apujar el salari mínim». Pel que fa a la formació professional dual, Catalunya no està preparada encara per tenir la llei amb línies de joc tant poc marcades, la indefinició no juga a favor nostre. Tot tenint en compte que tenim uns empresaris que entenen els treballadors com una despesa i no com una inversió, la primera passa és educar i educar-nos en matèria.

Pere Aragonès > Si, per exemple, pensem en Alemanya, el país que té aquest model més desenvolupat, també hem de tenir en compte que la dimensió de les seves empreses és molt més gran. És molt important passar d'estructures de microempresa a empreses de dimensió mitjana i gran per poder invertir més en innovació i en millorar les condicions laborals. Aquest és, de fet, un dels frens en l'economia catalana.

Júlia Manresa > Aquestes dones, joves i autònoms... que viuen i treballen en condicions precàries tenen algun tipus de consciència de classe? Podem parlar de classe obrera o hem de parlar de precariat?

Pere Aragonès > Aquestes són categories que fem servir més des de l'anàlisi política i social, que no des de la identificació de l'individu. Però, malauradament, en la societat actual la identificació de l'individu es fa molt més en base al paper com a consumidor i no com a productor. Molts joves amb una formació molt baixa i amb dificultats d'aconseguir ocupació laboral estable no en tenen consciència, perquè hi ha un dèficit formatiu que també ens ha portat

cap aquí. Malauradament, qui acaba parlant més de classe obrera són les forces sindicals i de precariat són els que l'observen des de fora i en fan una anàlisi, però no hi ha una autoidentificació que porti a una consciència de classe.

Afra Blanco > Cal fer servir l'expressió classe obrera per ser respectuosos amb la nostra història. Els obrers de fa 200 anys eren precaris. No van deslligats aquests termes en cap cas i encara menys avui. Evidentment, hi ha molts joves que no s'hi identifiquen, però crec que realment hem de tornar a explicar què vol dir ser obrer: vol dir que has de treballar per poder sobreviure en aquest món, siguis jove, siguis autònom o el tipus de treballador que siguis. Realment, em veig amb la necessitat de recordar com hem arribat fins aquí i que, sense cap mena de dubte, aquest és un repte nostre i hem de treballar en aquesta direcció.

Pere Aragonès > Per sort, però, la crisi ha començat a trencar el miratge que a la nostra societat només hi havia classe mitjana. Un miratge construït en base en què s'havia incrementat la capacitat de consum,

Blanco > Tenim uns empresaris que entenen els treballadors com una despesa, no com una inversió

dinàmica basada en el crèdit i no en l'increment salarial. Però malauradament no s'ha trencat prou.

Júlia Manresa > Un altre element clau en la presa de consciència i l'impuls del canvi és l'educació. Només hem fet referència al paper de la formació dual, però què passa amb les universitats?

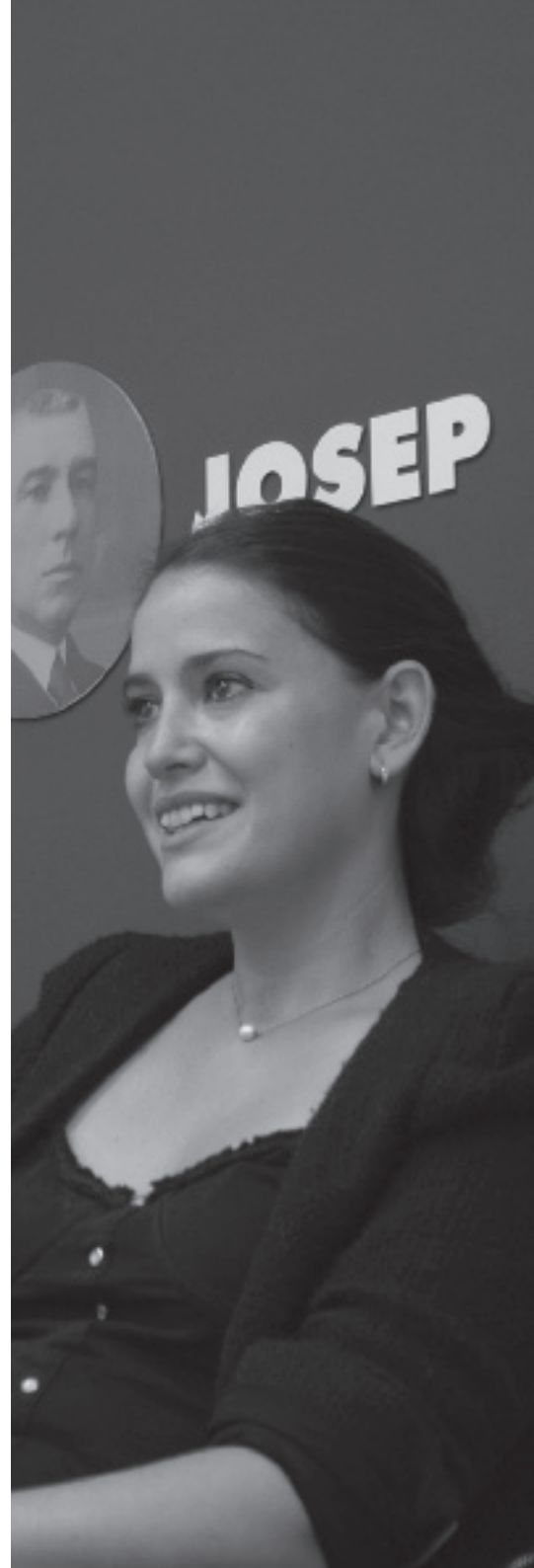
Pere Aragonès > Aquí les paraules tornen a ser importants. Se'ns ven: «la universitat ha d'estar connectada amb l'empresa». No hi estic d'acord, la universitat ha d'estar connectada amb el mercat de treball. També hi ha tot l'àmbit públic i el tercer sector, a banda de l'empresa privada. En l'àmbit de la recerca, tenim un sistema de recerca que produeix una recerca bàsica d'alt nivell, però això no s'ha convertit en innovació del sector productiu, cosa que en part és per la dimensió de les empreses i en part és perquè les polítiques públiques no s'hi han posat prou. Hi ha un gap que hem de cobrir entre la recerca i les patents.

Afra Blanco > Cada cop hi ha menys ocupació vinculada a les universitats. La fuga de cervells es dona, no

perquè el jove vulgui, sinó perquè no hi ha una relació amb l'ocupació. On queda la inversió del país si han de marxar o acabar treballant al món de l'hostaleria?

Pere Aragonès > La demanda que fan moltes empreses per perfils concrets de treballadors sol·liciten qualificacions universitàries, quan realment la tasca que acaben desenvolupant hauria de correspondre a una formació professional. A Alemanya la formació professional superior es fa a les «universitats tècniques». No sé si n'hem de dir així, per trencar amb la concepció que la formació professional no és prou reconeguda, però cal prestigiar-la d'alguna manera. Hi ha diverses opcions: vincular-la a centres universitaris, crear centres específics, situar-la de manera paral·lela als batxillerats...

Sobre la fuga de cervells, estem en un moment d'integració de mercats i el capital humà es desplaça. El procés de construcció europea i d'integració econòmica no té una bona governança política. La qüestió és que sense una bona governança política no es poden corregir aquests efectes. Si la producció de més



FUNDACIÓ



Blanco > Davant la crisi, Catalunya i l'Estat espanyol han apostat per l'asfíxia del treballador en lloc de buscar una millor producció

JOSEP IRLA

valor afegit a nivell europeu s'acaba concentrant en un conjunt de països, això acabarà estrangulant més altres parts d'Europa. Si no es reconduïx aquest procés políticament, seguirà així.

Afra Blanco > Empreses filials d'aquests centres neuràlgics vénen i acaben imposant unes condicions laborals per als treballadors al sud d'Europa que són molt pitjors que les del nord. Aleshores, no ens podem estranyar que els joves acabin marxant al nord per aconseguir el seu projecte. Tu deies que hi ha d'haver una reconducció política per evitar-ho; i jo crec que mai s'hauria d'haver començat sense una conducció política clara.

Júlia Manresa > Quines mesures concretes es poden prendre per, si més no, intentar evitar aquesta polarització de les condicions laborals de qualitat a Europa?

Pere Aragonès > Evidentment que es poden fer més coses arran de terra. Per exemple, la indústria de l'automòbil a Catalunya —que té dues empreses molt potents i molts proveïdors que generen un ecosis-

tema potent—quan ha de competir per aconseguir que es produeixi un model de vehicle a Catalunya i no a plantes d'altres països, ha d'intentar ser molt més competitiva. Si no ets competitiu en transport perquè no tens el corredor mediterrani, si no pots accedir en bones condicions al finançament de les teves empreses, perquè tu no tens una banca pública potent com sí tenen alguns lander alemanys, si tens uns costos energètics elevadíssims... Si no pots competir en tot això, acabes competint en salaris. En aquests àmbits pot haver-hi intervenció pública, no cal esperar que el canvi vingui d'Europa. Això ja ho pot fer l'Estat espanyol, però no ho ha fet ni ho farà. El procés de debat que hi ha a Catalunya sobre l'oportunitat de fer un país nou, això és possible. Si no, es continuaran estrangulant els salaris.

Afra Blanco > Un altre element clau és la manera en què aquestes dues grans empreses de l'automoció afronten la competitivitat. Una és millorar la productivitat de la cadena de muntatge i l'altra és asfíxiar les condicions dels teus treballadors. És molt important veure el pes que tenen els treballadors en una multi-

Aragonès > Si algú viu del seu capital i del rendiment que li donen fons d'inversió, no necessita un estat. Si tu vius del teu treball necessites, més que mai, un país que et protegeixi

nacional com Volkswagen en què la matriu té presència dels sindicats al consell d'administració. Allà, on va el president de Volkswagen hi va el representant dels treballadors. Tot i això, mentre tots ens emmirallem en aquest model, a dia d'avui, al sud d'Europa la realitat camina en sentit contrari. Davant la crisi, Catalunya i l'Estat espanyol han apostat per l'asfixia del treballador enlloc de cercar una millor producció, per l'obtenció del producte amb valor afegit.

Pere Aragonès > L'estructura de la propietat de l'empresa també és molt important. Quan a l'empresa hi ha presència de fons d'inversió, que busquen rendiment a curt termini o tenir una plusvàlua, és molt diferent que si hi ha l'estat o altres institucions al capital de l'empresa, com ara famílies o socis compromesos, les que solen buscar una inversió a llarg termini.

Júlia Manresa > Des del punt de vista polític, queda clar que la construcció d'un nou estat és una oportunitat per reconduir el problema de la precarietat laboral. Des del punt de vista sindical, quina és l'oportunitat per actuar?

Afra Blanco > La construcció d'un nou estat, depenent en mans de qui caigui, és una bona oportunitat de millora. Perquè aquests «qui caigui» són els que respectaran o no el paper dels agents socials. I amb partits polítics que sí que els respectin, podem caminar cap a la millora de l'estat del benestar. Si volem crear aquest país, el paper del sindicat és vital.

Pere Aragonès > L'esquerra no ha de deixar passar l'oportunitat. Si aquest procés està en marxa hi hem de participar activament. De fet, el motor de construcció nacional és la gent normal que pateixen tots aquests problemes que hem discutit fins ara. Si algú viu del seu capital i del rendiment que li donen fons d'inversió, no necessita un estat. Si tu vius del teu treball necessites, més que mai, un país que et garanteixi tot això. ■







variables

L'Estat espanyol, paradís fiscal?

vista prèvia >

La millora de les polítiques socials, del sistema de salut i d'educació o el dèficit d'infraestructures apareixen a la llista de problemes més importants que té el país de la majoria d'enquestes d'opinió. En canvi, el frau fiscal ni s'hi esmenta, demostrant l'acceptació social d'un dels principals factors que impedeixen el funcionament òptim dels serveis bàsics de l'estat del benestar.



Xavier Martínez Gil

Doctor en Dret Tributari

xmartinezg@atc.cat

El concepte de frau fiscal

No trobarem a la Llei general tributària una definició explícita del concepte de frau fiscal, més enllà de la regulació i tipificació de les infraccions tributàries i dels criteris per a interpretar les normes tributàries, la prohibició de l'analogia,¹ el conflicte en l'aplicació de la norma tributària² i la simulació.³ Hem d'anar a la regulació europea per trobar una definició de frau fiscal. Així, en l'àmbit de la UE es formula el frau fiscal en la Resolució del Consell de 6 de desembre de 1994⁴ que en el seu punt 7b el defineix com «els actes o omissions intencionats, entre ells i com a

1 L'analogia és un mètode d'aplicació de la llei per mitjà del qual una norma que regula un cas determinat és feta extensiva a casos no prevists anàlegs o semblants amb identitat de raó.

2 El conflicte en l'aplicació de la norma tributària es produeix quan s'evita totalment o parcialment la realització del fet imposable o quan es minora el deute tributari mitjançant actes o negocis que siguin notòriament artificiosos o que de la seva utilització no resultin efectes rellevants més enllà de l'estalvi fiscal.

3 L'existència de la simulació ha de ser declarada per l'administració tributària i en aquests casos, el negoci o acte gravat per l'impost serà el que efectivament hagin realitzat les parts.

4 Resolució 94/C355/02 del Consell, de 6 de desembre de 1994, sobre la protecció jurídica dels interessos financers de la Comunitat. *Diari Oficial de la Comunitat Europea*, 14 de desembre de 1994.

mínim, les declaracions inexactes i l'ocultació de fets, l'incompliment de les obligacions de notificació pública, que ocasionin perjudici al pressupost de les Comunitats o als pressupostos administrats per aquestes o en nom d'aquestes que suposin desviament, retenció abusiva i aplicació indeguda de fons, per una banda, i disminució abusiva d'ingressos, per altra». Aquesta és una definició certament alambinada pensada per definir el frau en l'àmbit de l'IVA, que és el més transcendent a escala europea.

En realitat, quan parlem de frau fiscal ens estem referint a una infracció de la norma tributària amb la finalitat d'evitar el pagament d'un impost. És a dir, es tracta de qualsevol comportament contrari a la llei que provoca un dany a la hisenda pública, bé evitant el pagament de tributs o bé obtenint devolucions o beneficis fiscals sense tenir-hi dret.

Hem de precisar que quan ens referim a frau fiscal hem de distingir dues situacions diferents com són les que es deriven de l'elusió fiscal d'una banda i de l'evasió fiscal, de l'altra. L'elusió fiscal respon a aquelles conductes encaminades a

evitar la realització del fet imposable —que la llei vincula amb el deure de contribuir— de tal manera que no es tracta d'ocultar el fet imposable sinó de camuflar-lo com una forma jurídica diferent per tal d'evitar el pagament de l'impost.⁵ Per altra banda, en l'evasió fiscal es realitza el fet imposable però s'oculta la seva realització o la seva veritable dimensió econòmica per tal de no pagar impostos. Depenent de la seva magnitud, podem estar davant d'una simple infracció administrativa o bé davant d'un delictes penal.

Per acabar de delimitar aquest concepte, tot i que tècnicament no es tracta de frau fiscal, també cal posar la llum sobre un altre element que influeix en la recaptació tributària: els beneficis fiscals, un mecanisme que suposa una minoració de la càrrega tributària efectiva del subjecte passiu. La seva finalitat es justifica per tal d'estimular l'assoliment d'objectius d'interès general tot i que

5 El que no inclou el concepte de frau fiscal són les economies d'opció, és a dir, la realització d'un fet a través de què s'aconsegueix un resultat idèntic però pagant menys impostos, la qual cosa és perfectament admesa en dret. Veure PONT, *La simulación en la nueva Ley General Tributaria*, p. 39.

L'economia espanyola es caracteritza per una elevada taxa d'economia submergida, la qual s'estima entre el 20 i 25% del PIB, el doble de la mitjana de la UE

aquest aspecte no està recollit en la regulació tributària de forma explícita. El contingut dels beneficis fiscals pot consistir tant en una exempció tributària com en altres mesures que facin disminuir la base imposable, la quota tributària o bé el tipus de gravamen a aplicar. No es tracta de cap il·legalitat, al contrari: la seva previsió neix d'una norma que ha de tenir rang de llei. Nogensmenys, cal destacar que les decisions legislatives també incideixen en la justícia efectiva del sistema tributari. I més tenint en compte que aquestes disminucions de la càrrega tributària no sempre s'adopten per a l'assoliment de finalitats públiques més elevades sinó que responen a la pressió de grups de poder que determinen la voluntat del legislador.⁶

Les dades sobre el frau fiscal: la magnitud de la tragèdia

Per iniciar l'anàlisi quantitatiu d'aquest fenomen, hem de dir que no existeix cap estudi oficial a l'Estat

⁶ El projecte de Pressupostos Generals de l'Estat per al 2016 calcula que els beneficis fiscals seran de 34.498 milions d'euros. En el cas de la Generalitat de Catalunya, els beneficis fiscals per al 2015 ascendeixen a 11.170 milions d'euros.

espanyol ni a Catalunya sobre la quantificació del frau fiscal, segurament perquè el seu resultat posaria en evidència la incapacitat dels governants per fer-hi front o, en el pitjor dels casos, la justificació per no haver de lluitar-hi més que amb mesures superficials. Com dèiem, no existeixen dades oficials, però tots els estudis apunten que l'economia espanyola es caracteritza per una elevada taxa d'economia submergida, la qual s'estima entre el 20 i 25% del PIB, el doble de la mitjana de la UE.⁷ D'acord amb aquests estudis no oficials, el volum d'economia no declarada a l'Estat espanyol podria arribar fins a la xifra de 253.000 milions d'euros, en l'equivalència del 25,6% del PIB. Això comporta, òbviament, una pèrdua d'ingressos de la hisenda pública que oscil·laria entre els 60.000 i els 70.000 milions d'euros anuals, com a mínim.⁸

⁷ Veure SARDÀ, «La economía sumergida pasa factura. El avance del fraude fiscal en España durante la crisis»; SCHNEIDER, «Size and Development of the Shadow Economy of 31 European and 5 other OECD Countries from 2003 to 2015: Different Developments»; MURPHY, «The cost of tax abuse. A briefing paper on the cost of tax evasions worldwide»; i SARDÀ, «Un anàlisi territorial de la economia sumergida en España».

⁸ La recaptació obtinguda per aquests nivells d'economia submergida equivaldria a uns 67.000 milions d'euros, segons MAULEON, «Cuantificación reciente de la economía sumergida y el fraude fiscal en España».

No deixa de ser curiós que no hi hagi cap estudi oficial per avaluar l'economia submergida i el frau fiscal i, en canvi, l'Estat accepti incloure en el càlcul de PIB el resultat d'activitats no només no declarades, sinó directament il·lícites, com són la prostitució i el tràfic de drogues.⁹

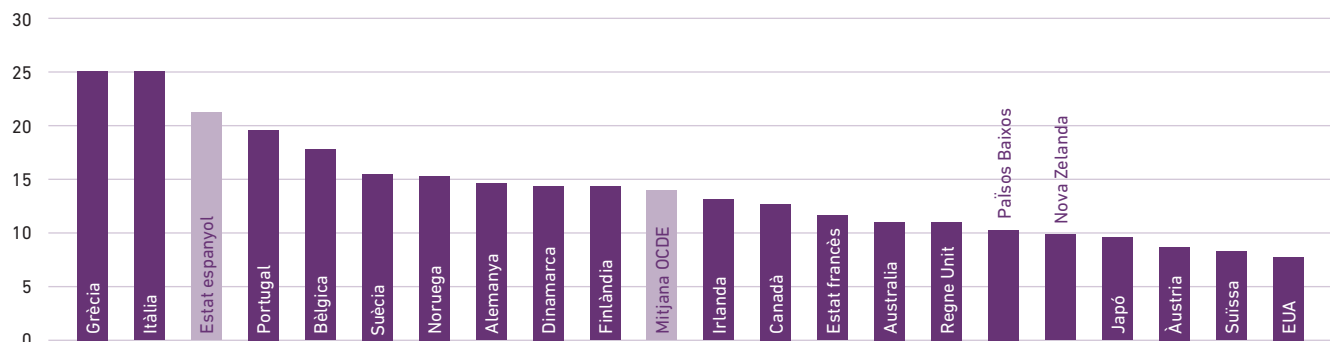
En aquest punt hem de constatar que normalment es tendeix a equiparar les expressions economia submergida i frau fiscal, quan no són exactament el mateix. L'economia submergida no només s'origina per evitar el pagament d'impostos, sinó també per evitar regulacions del mercat laboral o, fins i tot, per a les activitats il·lícites. El frau fiscal, per la seva banda, no únicament es deriva de l'impagament d'impostos d'aquestes activitats submergides sinó que és conseqüència, també, d'activitats perfectament declarades però de les quals no s'han ingressat els impostos corresponents per raó de l'incompliment de les obligacions tributàries que se'n deriven.

⁹ Es calcula que el narcotràfic i la prostitució representen un 0,87% PIB, és a dir, 9.500 milions d'euros.

El volum d'economia no declarada a l'Estat podria arribar fins als 253.000 milions d'euros, una pèrdua d'ingressos de la hisenda pública d'entre 60.000 i 70.000 milions d'euros anuals

Gràfic 1

Economia submergida en els països de l'OCDE. 2012 (% sobre el PIB)



Font: LÓPEZ DEL PASO, «La economía submergida en España».

En el gràfic 1 es mostra un exemple comparatiu del nivell de frau estimat en els diferents països de l'OCDE respecte al seu PIB. Com podem comprovar, l'Estat espanyol se situa en una posició capdavantera amb una economia submergida equivalent al 21,3% del PIB, juntament amb Itàlia i Grècia que rondarien el 25%. Altres estudis més optimistes, però, situen el volum de l'economia submergida a l'Estat espanyol pels volts del 18,5% del PIB,¹⁰ mentre

que, en la franja alta, situen el nivell d'economia submergida fins al 26% del PIB.¹¹

Dins l'Estat espanyol la distribució de l'economia submergida tampoc no és homogènia en tot el territori. Així en el gràfic 2 veiem com els Països

Catalans se situen en la franja baixa per volum d'economia submergida respecte al PIB.

Les dades sobre l'economia submergida són un clar indicador de quin pot ser el nivell de frau fiscal a l'Estat espanyol. Nogensmenys, podem trobar-ne d'altres indicadors que ens permetin intuir que no es recapten tots els impostos que l'activitat econòmica genera. Un d'aquests indicadors és el nivell de diner en efectiu en circulació. El diner en metàl·lic que hi ha actualment a l'Estat espanyol és del 10% del PIB, el doble de la mitjana del de la zona euro, que

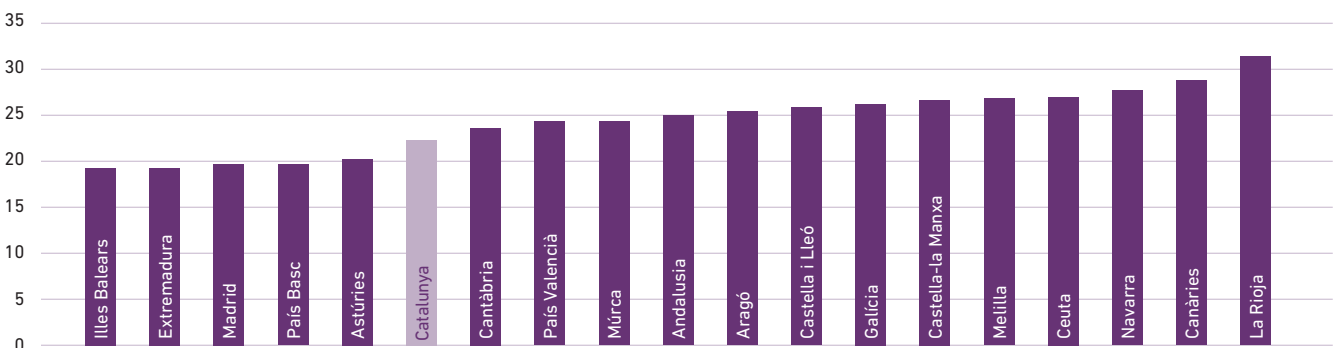
¹⁰ SCHNEIDER, F. «Size and development of shadow economy of 31 european and 5 other OECD countries from 2003 to 2015: different developments». GESTHA també fa seu aquest estudi en l'informe SARDÀ,

«La economía sumergida pasa factura. El avance del fraude fiscal en España durante la crisis». En d'altres, com ara l'estudi MURPHY, «The cost of tax abuse. A briefing paper on the cost of tax evasions worldwide», dels 10 primers països del món amb major evasió fiscal en termes absoluts, l'Estat espanyol se situava al quart lloc del rànquing en termes d'economia submergida respecte al PIB, assolint el 22,5%, per darrere de Rússia, Brasil i Itàlia.

¹¹ MAULEON, «Cuantificación reciente de la economía sumergida y el fraude fiscal en España», p. 7.

L'economia submergida no només s'origina per evitar el pagament d'impostos, sinó també per evitar regulacions del mercat laboral o, fins i tot, per a les activitats il·lícites

Gràfic 2
Economia submergida per comunitats autònomes. 2009 (% sobre el PIB)



Font: Elaboració pròpia a partir de dades de GESTHA.

se situa en el 5% del PIB.¹² Per altra banda, el percentatge d'operacions en efectiu a l'Estat espanyol és dels més alts de l'OCDE —el 83% enfront del 22%, per exemple, dels EUA— i se situa per sobre de la mitjana europea, tal i com il·lustra la taula 1. Si posem en contrast la tendència a pagar en efectiu amb la quota de consum ocult estimada per als mateixos països de l'OCDE analitzats en la taula 1 —d'acord amb la informació que es desprèn de l'estudi

fet per The Viena Insitut for International Economic Studies— veurem com hi ha una certa correlació entre pagament en efectiu i apreciació de consum ocult, la qual cosa ens pot donar una idea que ens indiqui l'existència de frau fiscal. Així, per aquests mateixos països observem com la taxa de consum ocult resulta coherent amb les xifres de pagament en efectiu, tal com s'indica en la taula 2. D'aquesta manera, constatem com, efectivament, allà on hi ha més pagaments en efectiu s'estima un consum ocult més elevat. Aquesta correlació sembla complir-se per a tots els països excepte per a Alemanya on,

malgrat haver-hi una propensió més elevada per efectuar pagaments en efectiu, el seu consum ocult estimat, en termes relatius, se situa a la cua dels països analitzats.

La Llei 7/2012, de 29 d'octubre, de modificació de la normativa tributària i pressupostària i d'adequació de la normativa financera per a la intensificació de les actuacions en la prevenció i lluita contra el frau, va introduir una limitació en el pagament en efectiu de les operacions en les quals intervingui un empresari o professional, de manera que actualment estan prohibits els pagaments

¹² D'acord amb l'Institut Nacional d'Estadística, el valor dels bitllets i monedes en circulació el 2014 era de 122.000 milions d'euros.

Ni a l'Estat espanyol ni a Catalunya no s'ha calculat mai la tax gap i, per tant, no hi ha manera de saber quin és el veritable rendiment de l'administració tributària

Taula 1
Compres en efectiu per país (%)

	Mitjana	Itàlia	Alemanya	Estat espanyol	Bèlgica	Àustria	França	Luxemburg	Holanda
< 20€	87	91	91	90	84	82	80	77	65
de 30-100€	55	77	69	64	48	60	15	27	20
de 200-1.000€	20	31	21	30	18	29	3	10	8
> 10.000€	4	4	4	6	5	10	0	3	4

Font: Banc Central Europeu

Taula 2
Quota de consum ocult (%)

	Mitjana UE	Itàlia	Bèlgica	Estat espanyol	França	Àustria	Luxemburg	Holanda	Alemanya
Consum ocult	37,7	54,0	39,0	38,9	38,8	35,3	30,2	27,7	27,5
En % PIB	27,5	38,5	24,9	27,9	25,3	24,1	18,1	17,6	17,9

Font: The Viena Institute for International Economic Studies

en efectiu per operacions superiors a 2.500 euros. Aquesta mesura està pensada perquè, òbviament, s'associa el pagament en efectiu al frau fiscal.¹³ Països com Dinamarca o Suècia estan estudiant mesures per a la supressió del diner en efectiu. Així, si bé aquesta mesura eliminaria la possibilitat de pagaments en negre —i per tant,

13 D'acord amb l'informe VISA EUROPE. «Estudio paneuropeo sobre la economía sumergida», el 2012, per cada 5% d'increment de volum de pagaments electrònics es produeix una reducció de l'economia submergida d'entre un 2 i un 3%.

de l'economia submergida— també és cert que acumularia encara més poder en les entitats financeres i posaria en risc els més febles que treballen amb imports molt petits —venta ambulant, per exemple— o que subsisteixen gràcies a la caritat. D'altra banda, aquestes situacions es podrien suplir amb l'existència de monedes locals i amb major control per part de les autoritats sobre les entitats financeres. Aquest és un debat en què s'hauria d'aprofundir per tal de lluitar contra l'economia submergida.

Un altre indicador del frau fiscal relacionat amb l'anterior és el nivell de bitllets de 500 euros en circulació. És generalment acceptat que són un focus de frau i que no són d'ús en l'economia real i que, per tant, són un estímul a l'economia submergida i al moviment il·legal de capitals.¹⁴ S'estima que el 2008 una quarta part dels bitllets de 500 euros de la

14 El 2010, el Regne Unit va prohibir que les oficines de canvi venguessin bitllets de 500 euros en considerar que en un 90% estaven en mans de criminals.

Es calcula que més de les tres quartes parts del frau tributari queda impune. Si això fos cert, voldria dir que el principal paradís fiscal és el mateix Estat espanyol

Taula 3
Bitllets de 500 euros en circulació

Imports en milions d'euros i número en milions de bitllets

	Europa		Estat espanyol		
	Import	Número	Import	Número	Percentatge
2010	281.000	563	52.244	104	18,59%
2012	291.000	596	46.283	93	15,90%
2014	290.000	579	36.631	73	12,63%
2015	305.000	611	36.273	73	11,89%

Font: Banc Central Europeu

UE eren a l'Estat espanyol. Aquesta xifra va caure en picat i actualment, a l'Estat espanyol hi ha l'equivalent a 35.000 milions d'euros en bitllets de 500, la qual cosa no arriba al 12% del total de bitllets de la zona euro, tal com es pot comprovar en la taula 3.

La Tax Gap

El terme *tax gap* [bretxa fiscal] està adquirint cada dia major protagonisme quan parlem del nostre sistema tributari. Es tracta d'un concepte importat del Regne Unit i que consisteix en un indicador de la mesura d'efectivitat de l'administració tributària. Aquest indicador calcula la diferència que hi ha entre la recaptació tributària efectiva i la que teòricament s'hauria de produir

si tots els contribuents complissin amb les seves obligacions tributàries.

Als països anglosaxons i als països nòrdics és freqüent que es calculi de forma oficial i per cada any la *tax gap*, de manera que el seu resultat ajuda a millorar les actuacions en matèria d'administració tributària per a exercicis posteriors, tant en procediments de gestió com de recaptació. Al mateix temps, ajuda a introduir les modificacions legislatives que siguin procedents amb l'objecte de reduir-lo. Ni a l'Estat espanyol ni a Catalunya no s'ha calculat mai la *tax gap* i, per tant, no hi ha manera de saber quin és el veritable rendiment de l'administració tributària.

No hi ha dubte que un factor que influeix en la dimensió de la *tax gap* és el nivell de recursos que es posen a disposició de l'administració tributària. Però difícilment podrem canalitzar apropiadament aquests recursos posats al servei de l'administració tributària sense l'existència d'uns estudis oficials que ens indiquin quin és el nivell de *tax gap*, com tampoc sobre quin és el volum de l'economia submergida, el qual comporta, com hem vist, l'existència de frau fiscal. Recordem que algunes estimacions oficioses calculen que més de les tres quartes parts del frau tributari quedaria actualment impune. Si això fos cert, voldria dir que el principal paradís fiscal seria, a la pràctica, el mateix Estat espanyol.

Causes del frau fiscal i mesures per combatre'l

No es pot parlar d'una causa en particular que expliqui el perquè del frau fiscal i sí de diverses causes que estan interrelacionades d'una forma o d'una altra. Aquestes parteixen tant de factors socioculturals com de qüestions purament tècniques. A continuació desgranem de forma sintètica alguns d'aquests factors.

«Amb IVA o sense IVA?». Quants cops hem sentit aquesta pregunta? Aquest fet evidencia l'actitud de permissivitat de la població en general davant del fet de no pagar impostos

Moralitat de la població

«Amb IVA o sense IVA?». Quants cops hem sentit aquesta pregunta? I, el que és pitjor, què hem contestat? Aquest fet evidencia quina ha estat l'actitud de permissivitat de la població en general davant del fet de no pagar impostos. Alguns estudis no consideren que hi hagi diferències de gènere, d'estat civil ni de classe social a l'hora d'explicar la tolerància al frau fiscal. Nogensmenys, la variable edat sí que resulta significativa: la moral fiscal creix amb l'edat.¹⁵ En canvi, altres estudis revelen una correlació positiva entre el nivell educatiu i la consciència fiscal o tenir la condició de treballador per compte d'altri.¹⁶ A la nostra societat hi ha la percepció moral que no és dolent no pagar impostos. Per aquest motiu s'accepta sense problemes pagar factures sense IVA, per exemple, o desgravar de forma improcedent. Per tal de compensar aquestes actituds s'han de posar en marxa campan-

yes de conscienciació igual que s'ha fet amb les campanyes antitabac o contra les infraccions de trànsit que han fet variar la tolerància a comportaments oportunistes.

Malgrat aquesta permissivitat de la població davant l'impagament d'impostos, no s'ha d'oblidar que la major borsa de frau prové de les empreses i no dels individus aïllats. Així, segons la Unión Nacional de Funcionarios de Gestión de Hacienda (Gestha) —el sindicat més representatiu del Ministeri d'Hisenda—, el 72% del frau prové de les grans empreses. Més enllà de la certesa d'aquesta xifra, hi ha una dada que resulta demolidora: el 80% de les empreses que cotitzen a l'IBEX35 operen en paradisos fiscals. És evident que aquest tipus de frau fiscal no es pot disminuir amb campanyes publicitàries dirigides al públic general sinó amb l'aplicació d'eficaces mesures legislatives que facin impossible que es produeixi.

Boom immobiliari

És ben sabut que, abans de la crisi econòmica, el boom immobiliari va disparar l'economia submergida i, per tant, el frau fiscal. L'elevat

increment de bitllets de 500 euros en circulació a l'Estat espanyol —com apuntàvem, s'estima que el 2008 hi havia a l'Estat una quarta part de tots els bitllets de 500 euros de l'Eurozona— demostrava que moltes operacions es duïen a terme amb diner en efectiu. Afortunadament, tal com s'ha constatat en la taula 3, els nivells de circulació d'aquests bitllets han disminuït dràsticament fruit del control de les transaccions immobiliàries així com de la posada en marxa de la Llei 7/2012 que limita els pagaments en efectiu. Però encara hi ha marge per avançar més en les mesures per disminuir els pagaments en efectiu en les transaccions, cosa que limitaria el volum d'economia submergida.

Complexitat del sistema fiscal

Un sistema fiscal en què les normes són de difícil comprensió fa més complicat complir amb diligència amb les obligacions tributàries. La complexitat del sistema fiscal dissuadeix, doncs, el pagament correcte i dificulta la inversió perquè complica els costos d'administració tributària per a les empreses. Per altra banda, els canvis normatius

15 PRIETO, SANZO i SUÁREZ, «Análisis económico de la actitud hacia el fraude fiscal en España».

16 En aquest sentit és molt recomanable l'estudi de ALARCON i DE PABLOS, «La conciencia fiscal y el fraude fiscal. Factores que influyen en la tolerancia ante el fraude».

La major borsa de frau prové de les empreses i no dels individus aïllats. El 80% de les empreses que cotitzen a l'IBEX35 operen en paradisos fiscals

freqüents provoquen desconeixement de la norma a aplicar, inseguretats jurídiques i, en conseqüència, afavoreixen el frau fiscal.

Una estabilització de les normes, acompanyada d'una simplificació de la seva regulació, es traduiria també en una disminució dels costos de compliment de les obligacions tributàries per part dels particulars, la qual cosa beneficiaria les empreses, que haurien de posar menys recursos per complir amb les seves obligacions fiscals i reduiria també els costos de gestió per part de l'administració tributària.¹⁷

17 Un exemple el trobem en la regulació de l'impost sobre successions i donacions. Per una banda, com que es tracta d'un impost estatal cedit parcialment ens trobem que part de la seva regulació està en una llei estatal (Llei 29/1987, de 18 de desembre) i desenvolupada alhora per un Reial Decret (1629/1991, de 8 de novembre). Al llarg d'aquest temps l'Estat ha modificat fins a 30 cops aquesta llei. Però, a més, el seu repartiment competencial amb la Generalitat de Catalunya està afectat tant per la Llei Orgànica de Finançament de les Comunitats Autònomes (LOFCA), Llei 8/1980, de 22 de setembre, que ha patit 11 versions diferents. Que alhora ha estat desenvolupada per les corresponents lleis de cessió de tributs. Mentrestant, la Generalitat, en exercici de les seves competències i mitjançant les lleis d'acompanyament de pressupostos de cada any, ha introduït modificacions legislatives que afecten l'impost de successions. De manera que, per tal de posar ordre en la part que toca de competències de la Generalitat sobre aquest impost, el Parlament va aprovar la Llei 19/2010, de 6 de juny, de l'impost sobre successions i donacions.

Si a més aquesta mesura anés acompanyada d'una revisió racional dels beneficis fiscals, es podrien reduir els tipus impositius alhora que es mantindria la recaptació, i desincentivar així la temptació d'incomplir les obligacions tributàries.

Recursos materials posats a disposició de l'administració tributària

Sens dubte, un factor que ha d'incidir en l'eficiència i eficàcia del sistema tributari és el nivell de recursos que s'hi destinen. A Europa, la proporció de funcionaris per habitant és de 958 contribuents per cada funcionari d'Hisenda mentre que a l'Estat espanyol és de 1.900 contribuents per cada funcionari. Si a Catalunya volguéssim tenir uns nivells de dotació de recursos humans dedicats a la gestió dels impostos al nivell de la mitjana d'Europa, hauríem de comptar amb una plantilla de 7.800 treballadors, la qual cosa suposaria augmentar en més de 3.000 els llocs de treball dedicats a dia d'avui entre

Tot i així, fins al 31 de gener de 2014 ja havia patit cinc modificacions substantives més. Aquest no és un exemple aïllat i es repeteix per a totes les figures tributàries.

els tres nivells d'administració —Estat espanyol, Generalitat i local.

La utilització de més recursos per part de l'administració tributària és el pas imprescindible per reduir la *tax gap*. Això sí, és urgent que aquest indicador es calculi de forma oficial i sistemàticament per a cada exercici.

L'atur

Alguns estudis relacionen el nivell d'atur amb el nivell de frau fiscal detectat en cada territori. Així resulten interessants les reflexions exposades per Gestha¹⁸ en les quals relaciona l'atur de llarga duració per províncies amb el nivell d'economia submergida. En el mateix sentit, cal destacar els estudis de Jordi Sardà (1957),¹⁹ economista de la Universitat Rovira i Virgili, en els quals analitza la correlació entre comunitats autònomes amb atur amb aquelles on es detecta un nivell significativament més alt d'economia submergida. S'apunta com explicació que, en el

18 SARDÀ, «La economía sumergida pasa factura. El avance del fraude en España durante la crisis».

19 SARDÀ, «Un análisis territorial de la economía sumergida en España».

cas d'aturats de llarga durada, existeix l'incentiu de trobar ocupació fora del marc legal per la major dificultat d'incorporar-se al mercat laboral. D'altra banda, als territoris on hi ha una major proporció de sector industrial respecte el sector serveis, els nivells d'economia submergida tendeixen a ser relativament menors, com és el cas de Catalunya.

Les pujades d'impostos

És evident que, amb impostos més elevats, major és l'incentiu per a no pagar-los. Molt sovint es tracta d'un recurs fàcil per part dels governants per augmentar la recaptació amb poc esforç. Segurament, seria molt més interessant —i just— augmentar l'eficàcia en la recaptació dels impostos actuals abans de prendre la decisió d'apujar els tipus indiscriminadament. Amb aquest tipus de decisions només es contribueix a augmentar la *tax gap* i, per tant, a un sistema tributari més injust.

A més, els tipus impositius efectius pagats per les empreses estan per sota dels pagats per les rendes del treball. Així, mentre els treballadors paguen un tipus efectiu del 22%,

les empreses el paguen del 17% i les multinacionals se situen en un tipus efectiu del 3,5%.²⁰ No oblidem, a més, que bona part de les grans fortunes no tributen per l'IRPF sinó per societats com les d'inversió de capital variable, les SICAV, que tenen una tributació de l'1%.

Les decisions polítiques i la corrupció

Hi ha una màxima que diu que a més transparència, menys frau fiscal i també menys corrupció política.²¹ I és que la conducta poc exemplar dels dirigents polítics a l'hora de gestionar els diners públics no ajuda al fet que els ciutadans paguin els impostos de bon grat. Cal avançar cap a un nou model de relacions entre la classe política i els ciutadans. La recent amnistia fiscal, per exemple, justificada per fer aflorar diner negre, no ha fet més que augmentar la sensació d'impunitat de qui, sistemàticament, ha evadit el pagament d'impostos.²² Per tant,

resulta imprescindible la renovació del pacte social que comporta el fet de pagar impostos i els serveis que es reben a canvi. En aquest sentit, les decisions dels governants de prioritzar el pagament de despeses financeres —ja sigui per satisfer els interessos del deute públic, com directament abocant diners per rescatar entitats financeres—, comporta que els diners pagats pels contribuents no es destinin prioritàriament a finançar serveis o prestacions públiques. Si no s'arriba a un nou pacte social que faci més transparent el destí dels fons recaptats amb impostos, si no es fan més transparents els criteris per a la presa de decisions de despesa pública i de la contractació de béns i serveis amb criteris allunyats de l'ombra de dubte d'afavorir interessos particulars, difícilment millorarem l'actitud dels ciutadans a pagar els impostos que els corresponen. ■

20 OXFAM INTERMÓN, «Tanto tienes, ¿tanto pagas? Fiscalidad justa para una sociedad más equitativa».

21 SARDÀ, «La economía sumergida pasa factura. El avance del fraude en España durante la crisis».

22 La Disposició Adicional primera del Reial Decret Llei 12/2012, de 30 de març, pel qual s'introdueixen

diverses mesures tributàries i administratives dirigides a la reducció del dèficit públic, va introduir l'anomenada «declaració tributària especial» que va permetre que els contribuents titulars de béns o drets adquirits amb rendes no declarades poguessin regularitzar la seva situació mitjançant el pagament d'un 10 per cent del seu valor i amb l'eximent de pagar sancions, recàrrecs i interessos de demora, la qual cosa converteix aquesta mesura en una veritable amnistia fiscal.

■ Bibliografia

ALARCON, Gloria i DE PABLOS, Laura. «La conciencia fiscal y el fraude fiscal. Factores que influyen en la tolerancia ante el fraude» [en línea]. Universidad Computense de Madrid. Documentos de Trabajo de la Facultad de Ciencias Económicas y Empresariales, núm. 2, 2007. Disponible a: <<http://eprints.ucm.es>>

LÓPEZ DEL PASO, Rafael. «La economía sumergida en España». A *Extoikos*, núm. 10, p. 64, 2013.

MAULEÓN, Ignacio. «Cuantificación reciente de la economía sumergida y el fraude fiscal en España» [en línea]. A *Fraude Discal*. IEB 3/2014. Disponible a: <www.ieb.ub.edu>.

MURPHY, Richard. «The cost of tax abuse. A briefing paper on the cost of tax evasions worldwide» [en línea]. Tax Justice Network, 2011. Disponible a: <www.tackletaxhavens.com>.

OXFAM INTERMÓN. «Tanto tienes, ¿tanto pagas? Fiscalidad justa para una sociedad más equitativa» [en línea]. Informe de Oxfam Intermón, núm 35, 2014. Disponible a: <www.um.es>.

PONT, Joan Francesc. *La simulación en la nueva Ley General Tributaria*. Madrid: Marcial Pons, 2006..

PRIETO, Juan, SANZO, María José i SUÁREZ, Javier. «Análisis económico de la actitud hacia el fraude fiscal en España» [en línea]. A *Hacienda Pública Española / Revista de Economía Pública*, núm. 177, 2006. Disponible a: <www.ief.es>.

SARDÀ, Jordi (dir.). «La economía sumergida pasa factura. El avance del fraude fiscal en España durante la crisis» [en línea]. Madrid: GESTHA, 2014. Disponible a: <www.gestha.es>.

SARDÀ, Jordi. «Un anàlisis territorial de la economia sumergida en España». 2013.

SCHNEIDER, Friedrich. «Size and Development of de Shadow Economy of 31 European and 5 other OCDE Countries from 2003 to 2015: Different Developments» [en línea]. 2015. Disponible a: <<http://www.econ.jku.at>>.

VISA EUROPE. «Estudio paneuropeo sobre la economía sumergida». 2013.



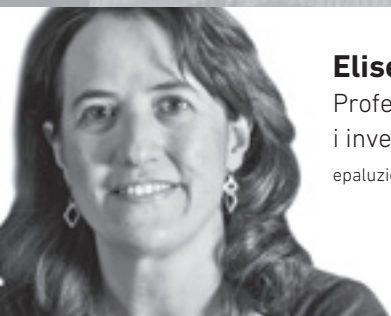


full de càlcul

La internacionalització de l'economia catalana: fre o estímul a la independència?

vista prèvia >

Les visions més apocalíptiques de la independència giren al voltant de l'impacte negatiu sobre l'economia catalana. Uns mals auguris que solen provenir de les grans empreses que s'han beneficiat de l'estructura oligopòlica i clientelar de l'economia espanyola i que són molt poc representatives d'un teixit empresarial català que disposa del dinamisme necessari per aprofitar les oportunitats de la internacionalització.



Elisenda Paluzie

Professora del Departament de Teoria Econòmica
i investigadora del Centre d'Anàlisi Econòmica i de les Polítiques Socials (CAEPS) de la UB
epaluzie@ub.edu

La internacionalització de l'economia catalana ha estat utilitzada en el debat sobre les conseqüències de la independència de Catalunya en dos sentits. Els detractors, utilitzen la internacionalització de l'activitat econòmica com a argument contra la necessitat de l'establiment de fronteres polítiques, alhora que adverteixen de forts costos econòmics derivats de la pèrdua de comerç que comportaria la independència. Per contra, els partidaris de la independència, veuen en la internacionalització de l'economia catalana un aliat en el procés d'independència. En aquest article, en primer lloc, descriurem alguns dels fets estilitzats que evidencien la creixent internacionalització de l'economia catalana. En segon lloc, analitzarem la relació teòrica entre internacionalització de l'activitat econòmica i processos d'independència. En tercer lloc, analitzarem i quantificarem els costos comercials de la independència. I finalment, conclourem.

1. La internacionalització de l'economia catalana

Catalunya experimenta el 1986 un canvi rellevant, el derivat de l'entra-

da de l'Estat espanyol a la Comunitat Econòmica Europea; canvi que es veu accentuat amb l'entrada en funcionament de la Unió Monetària i Econòmica el 1999. En aquest context, ha obert progressivament la seva economia als intercanvis amb la resta del món i molt especialment amb la resta de països europeus. Avui, Catalunya és una economia de dimensió mitjana en l'entorn europeu, relativament rica en termes de renda per capita i considerablement oberta.

Catalunya és la dotzena economia de la UE-27 en termes de renda econòmica absoluta, mesurada pel PIB. Així, el PIB de Catalunya el 2014 fou de 209.282 milions d'euros, similar al de Dinamarca —257.753 milions d'euros— i de Finlàndia —205.178 milions d'euros. En el gràfic 1, es mostra la dimensió econòmica relativa de Catalunya dins la UE.

L'indicador del PIB per capita, que és l'indicador utilitzat habitualment per mesurar la prosperitat econòmica d'un país, situa Catalunya en una posició encara millor. Així, com es pot veure a la taula 1, en termes de PIB per capita Catalunya està per

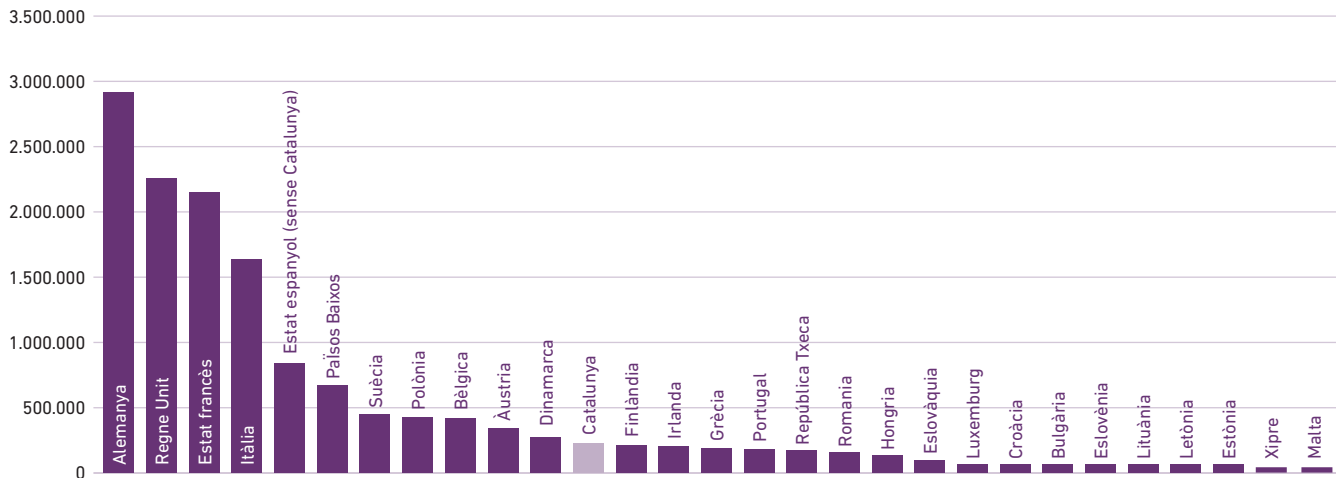
sobre de la mitjana de la UE i en una posició similar a la de la zona euro. El PIB per habitant de Catalunya el 2014 fou de 28.181 euros, mentre que el de l'Estat espanyol en el seu conjunt —incloent Catalunya— era de 22.800 euros. El PIB per habitant català fou, doncs, un 23,6% superior al de la mitjana estatal. La posició relativa de Catalunya dins l'Estat hauria millorat lleugerament els darrers anys, coincidint amb la crisi; així el 2010 el PIB per habitant català era un 20,8% superior a l'espanyol. En canvi, la crisi hauria empitjorat la situació relativa de Catalunya dins la UE.

Quan, a més, es tenen en compte les diferències de nivells de preus entre països i es calcula el PIB en paritat de poder de compra, Catalunya se situa fins i tot per sobre de la mitjana de la zona euro, atès que el seu PIB per capita en paritat de poder de compra va ser el 2014 un 14% superior a la mitjana de la UE-27 i un 7% superior a la mitjana de la zona euro, tal com mostra la taula 2. En aquest cas el diferencial positiu s'hauria reduït amb la crisi, atès que el 2010 el PIB per capita en paritat de poder de compra era un 18% superior a la mitjana de la UE

Catalunya és una economia de dimensió mitjana en l'entorn europeu, relativament rica en termes de renda per capita i considerablement oberta

Gràfic 1

El PIB de Catalunya en el context de la UE. 2014 (milions d'euros)



Font: Eurostat i Idescat

i un 8% superior a la mitjana de la zona euro. Segons aquest indicador, Catalunya seria avui el novè país més ric de la UE, amb una renda per capita situada entre la de Finlàndia (110) i Bèlgica (119) i per sobre de la de Regne Unit (108), l'Estat francès (107) i Itàlia (97).

En l'actual context de crisi econòmica, un dels pocs sectors de l'economia catalana que ha mostrat dinamisme és l'exterior. De fet, des de la

incorporació de l'Estat espanyol al mercat comú europeu el 1986, l'economia catalana ve experimentant un procés d'internacionalització destacable. Amb la crisi econòmica, aquest procés s'ha accentuat. L'augment de les exportacions i de les importacions ha convertit Catalunya en una economia molt oberta. El 2014 les exportacions de mercaderies de Catalunya van superar els 60.000 milions d'euros, representant el 25,07% de les exportacions totals de l'Estat.

Avui disposem tant d'estadístiques de comerç exterior [Duanes, AEAT] com d'estadístiques de comerç entre comunitats autònomes [C-Intereg] i podem conèixer l'evolució relativa des del 1995 de la destinació de les vendes de mercaderies a l'exterior —resta del món i resta de l'Estat.¹ El grau d'internaciona-

¹ Aquestes quotes de mercat corresponen a les vendes de mercaderies i s'obtenen a partir de les dades de comerç intraregional de C-Intereg i les de comerç internacional de duanes de l'Agència Estatal

Catalunya és la dotzena economia de la UE-27 en termes de renda econòmica absoluta, mesurada pel PIB

lització de les empreses catalanes s'ha incrementat en aquest període de manera notable com es pot observar en el gràfic 2. La crisi econòmica ha accentuat aquesta tendència i el 2009 marca el punt de trencament: per primer cop les exportacions a la resta del món superen les vendes a la resta de l'Estat. El 2013, el mercat espanyol absorbeix només el 39,5% de les vendes catalanes a l'exterior davant del 60,5% que representa el mercat de la resta del món.

El grau d'obertura de Catalunya —suma de les exportacions i importacions en relació al PIB—, si no considerem les vendes i les compres de mercaderies a la resta de l'Estat espanyol com a exportacions i importacions, hauria estat del 63,1% el 2014. I fent el supòsit d'una Catalunya independent que manté les compres i vendes a la

d'Administració Tributària (AEAT). Si volem conèixer el repartiment del valor afegit produït a Catalunya, incloent serveis, aleshores cal utilitzar les dades de la darrera taula *input-output* de Catalunya pel 2011. Aquestes indiquen que el mercat català pesa el 60,9%, el mercat espanyol el 19,1% i el de la resta del món el 20,0%. El 1987, el de la primera taula *input-output* de l'economia catalana, el mercat català pesava el 60%, el mercat espanyol el 30,3% i el de la resta del món només el 9,7%.

Taula 1
PIB per habitant. 2010-2014 (euros)

PIB per habitant	2010	2011	2012	2013	2014
Catalunya	28.047	27.914	27.600	27.710	28.181
Estat espanyol	23.200	23.000	22.600	22.500	22.800
Zona euro	28.400	29.100	29.100	29.300	29.800
Unió Europea	25.300	26.000	26.400	26.600	27.300

Font: Eurostat i Idescat

Taula 2
PIB per habitant, en paritat de poder de compra. 2010-2014 (euros)

PIB per habitant (PPC)	2010	2011	2012	2013	2014
Catalunya	118	115	115	116	115
Estat espanyol	98	95	94	94	93
Zona euro	108	108	107	107	107
Unió Europea	100	100	100	100	100

Font: Eurostat i Idescat

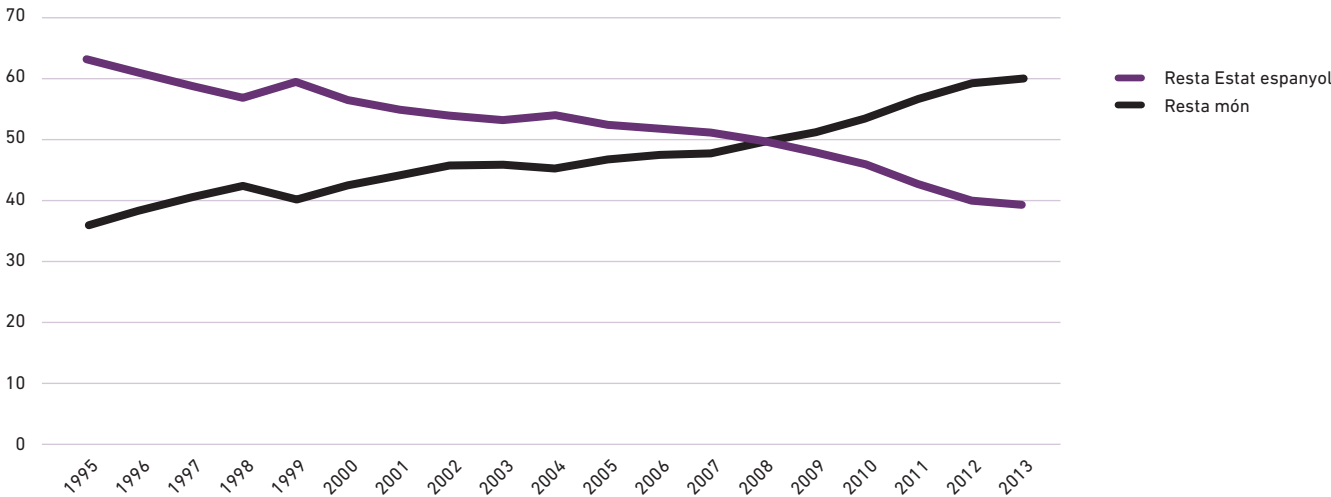
resta de l'Estat, les quals passen a ser importacions i exportacions, el grau d'obertura de Catalunya hauria estat del 93% el 2013.² Aquest nivell

2 Les dades de comerç interregional calculades per C-Intereg tenen un retard en relació a les dades del comerç internacional obtingudes per l'AEAT. Així tenim dades d'exportacions i importacions de la resta del món anuals fins el 2014 i del comerç entre comunitats autònomes només fins el 2013.

d'obertura és superior al del conjunt de l'Estat espanyol el 2014 (46,5%), i és també superior al de països de dimensió econòmica similar a Catalunya com Finlàndia, on la taxa d'obertura el 2014 va ser del 55,4%, i Dinamarca amb una taxa del 61%. Catalunya estaria, malgrat això, encara lluny de les economies més obertes de la UE, com Bèlgica, que

Catalunya seria avui el novè país més ric de la UE, amb una renda per capita situada entre la de Finlàndia i Bèlgica i per sobre de la de Regne Unit, l'Estat francès i Itàlia

Gràfic 2
Destinació de les exportacions catalanes (%)



Font: Duanes Dataxomex i C-Intereg

té una taxa d'obertura comercial del 174%.³

També és interessant analitzar les vendes de les empreses catalanes distribuïdes entre els tres principals mercats de destinació, el català, el de la resta de l'Estat i el de la

resta del món. El 1995, com es pot veure al gràfic 3, les exportacions a la resta del món només representaven el 23,1% del total de vendes de les empreses catalanes, mentre que el mercat de la resta de l'Estat suposava un 40,4% del total i el mercat interior català un 36,3%. El 2007, com es pot veure al gràfic 4, la distribució geogràfica dels fluxos comercials catalans s'aproximava a una distribució en tres terços de si-

milar magnitud —el mercat propi, la resta de l'Estat i la resta del món— amb una reducció constant del pes del mercat de la resta de l'Estat i un augment progressiu de les exportacions a la resta del món. I el 2009, per primer cop des de la industrialització de Catalunya, les exportacions a la resta del món (41.462 milions d'euros) van superar les vendes a la resta de l'Estat (38.508 milions d'euros).

3 Les taxes d'obertura dels estats europeus han estat calculades a partir de les dades d'exportacions, importacions i PIB d'Eurostat. Les catalanes, a partir de les dades de C-Intereg i Duanes, AEAT.

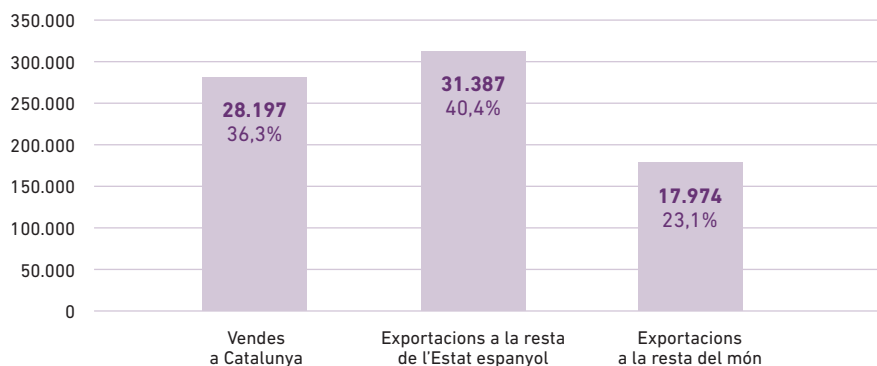
El 2014 les exportacions de mercaderies de Catalunya van superar els 60.000 milions d'euros, representant el 25,07% de les exportacions totals de l'Estat

El 2013, la progressió en les exportacions ha continuat i aquestes superen els 58.000 milions d'euros. Així, les vendes a la resta del món —les exportacions— ja representen més del 42% del total de vendes de les empreses catalanes. En concret, es va exportar per valor de 58.981 milions d'euros, mentre que les vendes al mercat català eren de 44.479 milions d'euros i les vendes a la resta de l'Estat de 38.558 milions d'euros. Tal com mostra el gràfic 4, la distribució en tres terços s'ha desequilibrat, doncs, cap al mercat internacional, que pesa un 42,4%, per un 27,7% el mercat de la resta de l'Estat i un 31,9% el mercat interior català.

Cal destacar que aquesta tendència no és un simple fruit estadístic de la caiguda de vendes, per la crisi, als mercats català i espanyol. Això hagués pogut provocar aquest efecte sense incrementar les exportacions. Però no ha estat el cas, les exportacions en volum i en valor no han parat de créixer. Si el 2007, just abans de la crisi, Catalunya exportava per valor de 49.678 milions d'euros, el 2013 ho va fer per valor de gairebé 59.000 milions d'euros.

Gràfic 3

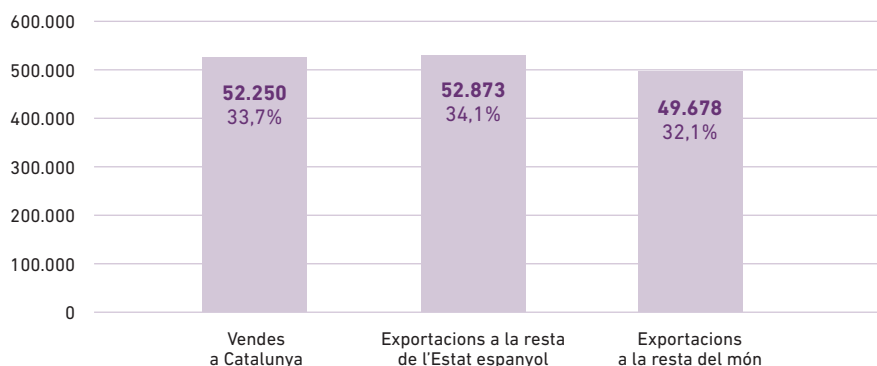
Vendes de mercaderies de les empreses catalanes. 1995 (milions d'euros)



Font: C-Intereg i Duanes, AEAT

Gràfic 4

Vendes de mercaderies de les empreses catalanes. 2007 (milions d'euros)

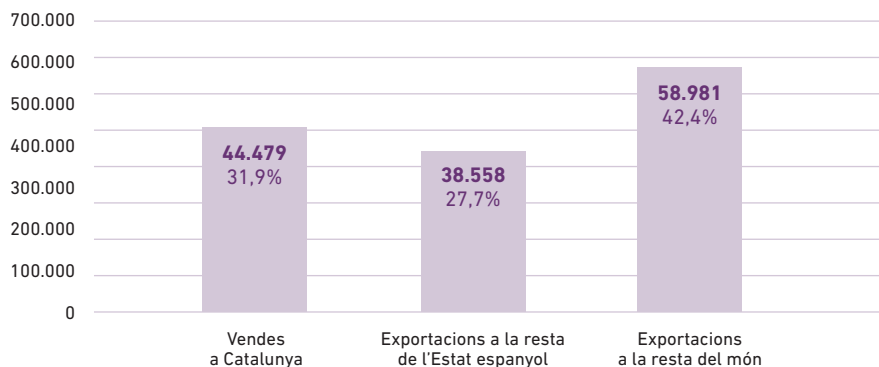


Font: C-Intereg i Duanes, AEAT

La crisi ha accentuat la internacionalització de les empreses catalanes. El 2009, per primer cop, les exportacions a la resta del món superen les de la resta de l'Estat

Gràfic 5

Vendes de mercaderies de les empreses catalanes. 2013 (milions d'euros)



Font: C-Intereg i Duanes, AEAT

El 2014, el darrer any del qual disposem de dades del comerç de béns amb la resta del món, les exportacions catalanes ja van superar els 60.000 milions d'euros (60.194 milions d'euros). Pel que fa a les importacions de béns, aquestes van ser de 71.890 milions d'euros. El 63% de les exportacions catalanes a la resta del món es van dirigir a la UE-25, mentre que n'importàvem el 57% del total. Qui és el nostre principal client a Europa? L'Estat francès, que el 2014 ens va comprar mercaderies per valor de 9.685 milions d'euros, seguit d'Alemanya, Itàlia i Portugal. I qui és el nostre principal proveïdor, a qui

comprem més béns? Aquí Alemanya i l'Estat francès inverteixen l'ordre, i Alemanya passa al primer lloc atès que les compres catalanes de béns alemanys van totalitzar 12.432 milions d'euros. A continuació, vénen l'Estat francès, Itàlia i Holanda. Val a dir que en el rànquing global, sense centrar-se en la UE, la Xina ja ocupa el tercer lloc en els proveïdors de Catalunya i el comerç bilateral amb els EUA no és menyspreable —és el vuitè client de Catalunya i el seu sisè proveïdor.

Considerant indistintament comunitats autònomes espanyoles i estats

europaus, el 2013 els principals clients de les empreses catalanes són per aquest ordre: l'Estat francès, Aragó, Alemanya, País Valencià, Itàlia, Castella-la Manxa, Portugal, Comunitat de Madrid, Regne Unit i Andalusia. Cal destacar que el País Valencià fins el 2005 era la primera comunitat autònoma en el rànquing de clients del Principat i d'aleshores ençà ha estat superada per l'Aragó. És molt possible que el menyscabament de les infraestructures de l'eix mediterrani per part del govern espanyol hagi començat a passar factura a les relacions comercials amb el País Valencià i que les dificultats de l'economia del País Valencià, que rep un tracte fiscal enormement lesiu per part de l'Estat, també hi tinguin relació. Per altra banda, el desenvolupament de la plataforma logística de Saragossa, el bon tracte fiscal que rep Aragó i la millora de les comunicacions explicarien l'increment del pes relatiu de l'Aragó com a soci comercial de Catalunya. Pel que fa als principals proveïdors de les empreses catalanes, serien per aquest ordre: Alemanya, l'Estat francès, Xina, Itàlia, Andalusia, País Valencià, Aragó, Comunitat de Madrid, Holanda i Regne Unit, com es pot veure a la taula 4.

El 2013, el mercat espanyol absorbeix només el 39,5% de les vendes catalanes a l'exterior davant del 60,5% que representa el mercat de la resta del món

Globalització i processos d'independència

Un argument que s'utilitza sovint en el debat públic contra la independència és que aquesta és antiquada en un moment en què el que es fa és integrar, unir països en projectes com el de la UE. Aquest argument no resisteix la confrontació amb l'evidència empírica. De fet, la tendència política dominant de la fi del segle XX ha estat la creació de nous estats. El 1945 hi havia 74 estats reconeguts al món i el 2014 n'hi ha gairebé 200, dels quals 193 són estats membres de l'ONU. Els dos darrers estats admesos són Sudan del Sud —el 2011— i Montenegro —el 2006. Per tant, en els darrers 69 anys s'han creat 119 nous estats al món. La mitjana de creació de nous estats és d'un nou estat independent cada set mesos. Molts d'aquests estats estan a Europa i avui formen part de la UE o en formaran part en el futur pròxim. Pel que fa a la mida, val la pena remarcar que 91 d'aquests estats tenen menys de set milions d'habitants, 55 tenen menys de tres milions d'habitants i 29 menys de 500.000 habitants. Catalunya no seria, doncs, un estat petit en el

Taula 3
Principals estats clients i proveïdors de Catalunya. 2014 (milions d'euros)

Principals estats clients de Catalunya	Exportacions	Principals estats proveïdors de Catalunya	Importacions
1. Estat francès	9.684,7	1. Alemanya	12.432,4
2. Alemanya	6.197,2	2. Estat francès	7.574,0
3. Itàlia	4.893,2	3. Xina	5.959,1
4. Portugal	4.107,4	4. Itàlia	5.695,2
5. Regne Unit	3.688,2	5. Holanda	3.218,9
6. Suïssa	1.979,1	6. Estats Units	2.500,3
7. Holanda	1.940,9	7. Regne Unit	2.495,8
8. Estats Units	1.775,4	8. Algèria	2.301,6
9. Bèlgica	1.374,0	9. Bèlgica	2.021,6
10. Mèxic	1.140,6	10. Portugal	1.724,4

Font: C-Intereg i Duanes, AEAT

Taula 4
Principals comunitats autònomes i estats clients i proveïdors de Catalunya. 2013 (milions d'euros)

Principals clients de Catalunya	Exportacions	Principals proveïdors de Catalunya	Importacions
1. Estat francès	9.893	1. Alemanya	11.155
2. Aragó	8.582	2. Estat francès	7.225
3. Alemanya	6.713	3. Xina	5.531
4. País Valencià	6.675	4. Itàlia	5.399
5. Itàlia	4.630	5. Andalusia	5.216
6. Castella-la Manxa	3.777	6. País Valencià	4.028
7. Portugal	3.632	7. Aragó	3.956
8. Comunitat de Madrid	3.391	8. Comunitat de Madrid	3.409
9. Regne Unit	3.230	9. Països Baixos	2.822
10. Andalusia	3.362	10. Regne Unit	2.233

Font: C-Intereg i Duanes, AEAT

L'Estat francès seguit d'Alemanya, Itàlia i Portugal són els nostres principals clients. I Alemanya, l'Estat francès, Itàlia i Holanda són els principals proveïdors

concert de les nacions independents del món, sinó que es situaria al mig del rànquing poblacional d'estats.

De fet, aquests dos fenòmens, la creació d'estats i la reducció en la seva mida, no han passat desapercebuts en el món acadèmic i tota una línia de recerca de la «Nova Economia Política» els ha analitzat. Aquests estudis, sintetitzats en el llibre d'Alberto Alesina i Enrico Spolaore, *La mida de les nacions*,⁴ mostren que la globalització i la liberalització del comerç internacional afavoreixen les tendències independentistes atès que formar part d'un estat gran resulta menys necessari i esdevenen més viables unitats polítiques més petites. En aquesta literatura, els estats no es prenen com una variable predeterminada i inamovible, sinó que són fruit dels mateixos processos econòmics. Tradicionalment, l'economia internacional havia considerat les fronteres com una dada predeterminada i no com el que són, és a dir, institucions creades per l'ésser humà i resultat de processos polítics i econòmics. Aquests autors trenquen amb

aquesta tendència i analitzen la formació dels estats com a resultat d'un equilibri entre dues forces contraposades.

D'una banda, hi hauria forces centrípetes favorables a la constitució de grans estats per aprofitar les economies d'escala en la provisió de determinats béns i serveis públics — com la defensa — i l'accés a mercats interiors amplis que permeten a les empreses produir a un cost unitari menor. D'altra banda, una major dimensió dels estats comporta també costos derivats de l'heterogeneïtat. Així, els ciutadans que han de compartir els béns públics són més nombrosos i més diversos, i és més difícil que les polítiques públiques els satisfacin. Els costos de l'heterogeneïtat constituïrien les forces centrífugues, favorables a la constitució d'estats més petits i homogenis.

En un context de proteccionisme comercial, les forces centrípetes són més importants que les centrífugues perquè cal aprofitar la dimensió del mercat nacional donat que l'accés al mercat internacional es veu restringit per les barreres comercials. Això explicaria la consolidació dels

estats nació europeus als segles XVII i XVIII a partir de l'agregació de realitats regionals i nacionals molt heterogènies. En canvi, en un context d'obertura internacional, les regions petites poden permetre's el luxe de convertir-se en estats independents. No cal que les seves empreses pertanyin a un estat més gran per aprofitar-ne el mercat donat que poden accedir més enllà de les seves fronteres sense límits.

En aquest context, l'exemple de Catalunya és paradigmàtic. De fet, Catalunya va perdre les seves institucions d'estat, les seves Corts i el seu poder fiscal el 1714, amb la derrota a la Guerra de Successió.⁵ Més endavant, a la segona meitat del segle XIX, esdevé la «fàbrica d'Espanya» en un context d'integració del mercat espanyol. Les economies d'escala i la reducció dels costos de transport, amb la construcció del ferrocarril, van consolidar l'avantatge inicial de Catalunya.⁶ Però el context

⁵ Per a una anàlisi de la hisenda i fiscalitat de Catalunya abans de 1714 vegeu PALUZIE, «La fiscalitat abans i després de 1714».

⁶ TIRADO, PALUZIE i PONS, «Economic integration and industrial location. The case of Spain before WWI» analitza els determinants de la localització de

⁴ ALESINA i SPOLAORE, *The Size of Nations*.

El menyscabament de les infraestructures de l'eix mediterrani per part del govern espanyol ha començat a passar factura a les relacions comercials amb el País Valencià

actual, caracteritzat per la liberalització comercial tant a nivell global —amb el desarmament aranzelari en el marc de l'Organització Mundial del Comerç— com a nivell europeu —amb el procés d'integració europea— han disminuït els beneficis econòmics de la unió i augmentat els costos de la pertinença a l'Estat espanyol.

Pel que fa a la principal força centrípeta, la necessitat d'un mercat domèstic gran per aprofitar millor les economies d'escala, un senzill exemple ens permetrà veure que aquesta força s'ha afeblit amb els processos d'integració econòmica. Així, imaginem el cas de l'empresa automobilística Seat, fundada el 1950. Inaugura la primera fàbrica a la Zona Franca de Barcelona el 1953 i els primers anys ven exclusivament al mercat espanyol. Actualment, en canvi, des dels seus centres de producció a Barcelona, El

la indústria a l'Estat espanyol durant la segona meitat del segle XIX i els efectes del procés d'integració econòmica interna —creació del ferrocarril i unificació monetària amb la creació de la pesseta. Mostra que Catalunya acabà concentrant una gran part de la indústria perquè el seus avantatges comparatius inicials es van fixar gràcies a l'aprofitament de les economies d'escala, en un context de reducció dels costos de transport interns.

Prat i Martorell ven arreu del món, principalment a l'Europa Occidental. Quan l'Estat espanyol no pertanyia a la Comunitat Europea i, a més, aquest bloc regional era en un procés molt incipient d'integració econòmica, per a aquesta empresa era rellevant que el mercat protegit on estaven situades les seves fàbriques fos relativament gran: una Catalunya independent, amb barreres comercials amb l'Estat espanyol i amb la resta d'Europa, li hagués suposat una reducció en les seves vendes. En canvi, actualment, que l'indret on té localitzades les seves fàbriques, Catalunya, pertanyi o no a l'Estat espanyol li és irrellevant. Les barreres comercials s'han reduït a nivells molt baixos pel comerç amb tot el món i són inexistents a tot Europa, fins i tot, amb els estats que no pertanyen a la UE, com Noruega o Sèrbia. El mercat de Seat ja no és domèstic, sinó que des de Barcelona ven a tot el món els models de cotxes que fabrica. Per tant, la pertinença de Catalunya a l'Estat espanyol no és el factor que permet a Seat vendre el nombre de vehicles suficient per aprofitar les economies d'escala, sinó que ho és la seva inserció en l'economia global.

La principal força centrífuga és el cost de l'heterogeneïtat de les preferències. Aquest cost es dona quan, en un país gran i divers, més ciutadans han de compartir les mateixes polítiques i els mateixos béns públics. Com més gran i més diversa sigui la població, més lluny se situarà el ciutadà mitjà de la seva política pública ideal.

En el cas de Catalunya, les diferències culturals no estan basades en l'etnicitat però sí que ho estan en la història, la cultura i la llengua. Una part important de les polítiques públiques que afecten al votant mitjà català estan doncs relacionades amb la cultura, l'educació i la llengua. El fet que les principals lleis en aquest àmbit s'estableixin a les Corts espanyoles —o se'n fixi la interpretació al Tribunal Constitucional— implica un risc d'allunyament de les preferències dels ciutadans catalans, que en els darrers anys s'ha materialitzat amb lleis que modifiquen substancialment la política que havia estat decidida pel Parlament de Catalunya.

Ara bé, l'heterogeneïtat en les preferències respecte a les polítiques

La globalització i la liberalització del comerç internacional afavoreixen l'independentisme: formar part d'un estat gran és menys necessari i són més viables unitats polítiques més petites

públiques no només pot venir de les diferències culturals, sinó també de les diferències en l'estructura econòmica dels territoris. Així, Catalunya, una economia exportadora, requeriria una inversió pública que complementés les necessitats de la seva indústria exportadora i que afavorís la competitivitat de les seves empreses en el món global. En canvi, el govern espanyol ha discriminat de manera sistemàtica projectes com el corredor del Mediterrani, per al transport de mercaderies cap a Europa, en favor de projectes que interessin a les elits dominants del govern central i de regions menys dinàmiques. L'exemple més rellevant en aquest àmbit és el de la construcció d'una xarxa radial de trens d'alta velocitat que ha de connectar Madrid amb totes les capitals de província. El model de gestió dels aeroports espanyols també constitueix un altre exemple de política pública que afavoreix l'aeroport de Madrid en detriment de la formació d'un *hub* a l'aeroport de Barcelona. Per tant, sembla clar que les preferències dels ciutadans de Catalunya, expressades en les majories parlamentàries, no es veuen respectades, i aquesta distància

de l'elector mitjà a les polítiques del govern central estaria, segons el model de Alesina i Spolaore, actuant com a força centrífuga, favorable a la secessió.⁷

El context econòmic actual es caracteritzaria per la desaparició dels incentius a la integració de Catalunya dins l'Estat espanyol i l'exacerbació dels costos d'aquesta unió. El context europeu també ofereix testimonis que van en aquesta línia. Així doncs, Albert Castellanos, Elisenda Paluzie i Daniel Tirado analitzen empíricament algunes de les prediccions d'Alesina i Spolaore,⁸ per a la UE-27 en el període 2002-2010.⁹ L'estudi mostra que els països de menys de 10 milions d'habitants són més rics que la mitjana europea i creixen més. Les causes d'aquest millor rendiment econòmic rau en el fet que són més oberts i que tenen sectors públics més eficients

7 A PALUZIE, «The costs and benefits of staying together: the Catalan case in Spain» s'analitzava el cas català a la llum del model d'Alesina i Spolaore, i s'anticipava que la sentència del Tribunal Constitucional, que encara no s'havia produït, seria decisiva per al creixement de l'independentisme.

8 ALESINA I SPOLAORE, *The Size of Nations*.

9 CASTELLANOS, PALUZIE I TIRADO, *Dimensió dels estats i comportament econòmic a la Unió Europea*.

i reduïts. Pel que fa a l'evolució del PIB als estats de la UE-27 durant el període 2002-2010, el que s'observa és que per la major part d'anys considerats, la taxa de creixement dels països petits se situa per sobre de la corresponent als països grans. De fet, l'única excepció es donaria el 2009. En termes generals es pot apuntar que la taxa mitjana acumulativa de creixement dels estats petits se situa en el 3,32% anual. La corresponent als països grans queda marcadament per sota d'aquesta, en un 2,81%. És a dir, els països petits de la UE enregistraren unes taxes de creixement del PIB per capita significativament més elevades que els països grans, amb una diferència que se situa al voltant del 0,5% anual.

Aquest estudi analitza també l'existència d'una relació entre la dimensió de les economies de la UE-27 i el grau d'obertura. Aquesta és la proporció que representa la suma de les exportacions i importacions d'un país respecte al seu PIB. Les economies més petites es caracteritzen per tenir majors taxes d'obertura. Tot i així, hi ha alguns estats que tenen un comportament divergent

La liberalització comercial tant a nivell global com a europeu han disminuït els beneficis econòmics de la unió i augmentat els costos de la pertinença a l'Estat espanyol

amb aquest patró. D'una banda, entre el grup d'estats de major dimensió, es comprova com Alemanya manté unes taxes d'obertura superiors a les que corresponen a la seva dimensió econòmica o poblacional. Ben al contrari, l'Estat francès, Regne Unit, Itàlia o també l'Estat espanyol mantenen unes taxes d'obertura clarament per sota de les que corresponen a la seva mida. Pel que fa als estats de menor dimensió n'hi ha alguns, com ara Grècia, amb unes taxes d'obertura marcadament inferiors a les que es corresponen a la seva mida. En l'altre extrem de la distribució es troben economies com les de Bèlgica, Països Baixos, Eslovàquia o la República Txeca que són clarament més obertes que el que correspondria, com a mitjana, a la seva dimensió econòmica o poblacional.

Finalment, l'estudi de Castellanos, Paluzie i Tirado fa una anàlisi dels determinants del creixement econòmic dels estats de la UE durant aquest període i conclou que els països de l'àrea amb major grau d'obertura i amb un sector públic més petit han crescut d'una forma més ràpida que la prevista pels

seus nivells de renda per capita de partida. El millor comportament econòmic dels països petits es deu a que aquestes economies es caracteritzen per estar més integrades en l'economia internacional i dependre en menor mesura del seu mercat intern. I en segona instància, perquè també es caracteritzen per mostrar una dimensió més reduïda de la despesa pública. Aquest tret es relaciona amb la dimensió, perquè els països petits poden gaudir d'una major eficiència en la provisió de béns públics i, sobretot, estan menys obligats a practicar polítiques redistributives territorials, atesa la seva menor fragmentació i la seva major homogeneïtat.

Un altre estudi recent de l'Institut de Recerca del Credit Suisse analitza l'èxit dels estats petits, en el context del debat sobre la independència d'Escòcia i Catalunya.¹⁰ A partir d'una mostra de 58 països analitzats durant el període 1980-2012, l'estudi mostra que la mida dels estats està correlacionada negativament amb el PIB per capita. És a dir, que com

més grans són els països menys renda per capita tenen. A més, els estats petits representen més de la meitat dels 30 països del món amb l'Índex de Desenvolupament Humà més elevat —aquest índex afegeix mesures d'educació, salut i infraestructures intangibles a la renda. Val a dir que l'estudi també destaca que l'Índex de Desenvolupament Humà de Catalunya i Escòcia seria superior al de l'Estat espanyol i Regne Unit, respectivament.

L'estudi del Credit Suisse Research també indica que els estats petits són menys desiguals i que la seva major homogeneïtat està associada a nivells més elevats de l'Índex de Desenvolupament Humà. També troben que els països petits estan més oberts al comerç internacional i estan més especialitzats. Ara bé, el seu creixement econòmic és més volàtil. Per altra banda, contràriament a la teoria, els països grans no semblen beneficiar-se gaire de les economies d'escala en la provisió dels béns públics. Així, mentre Alesina i Spolaore trobaven que els països grans gastaven menys en béns públics en relació al seu PIB, l'estudi del Credit Suisse no troba relació entre

10 CREDIT SUISSE RESEARCH. *The success of small countries*.

Com més gran i més diversa sigui la població, més lluny se situarà el ciutadà mitjà de la seva política pública ideal

la dimensió dels països i la despesa pública relativa al PIB. Mentre que la despesa en defensa no sembla estar relacionada amb la mida, els països petits sí que gasten més en educació i salut, factors clau per al desenvolupament dels països. D'altra banda, el resultat més sorprenent de l'estudi és que els països grans tenen tipus impositius més elevats i, per tant, el cost de finançament dels serveis públics és més elevat; quan, en principi, un dels avantatges dels països grans és el fet que el cost per persona dels serveis públics hauria de ser més petit! Finalment, l'estudi destaca una diferència de rendiment entre els països petits més «vells» i els més recents. Sembla que es necessita un temps de desplegament institucional i legal per aconseguir els beneficis dels quals disposen els països petits.

Els costos comercials de la independència

Els contraris a la independència de Catalunya han centrat el debat sobre les seves conseqüències econòmiques en els costos comercials. Així, malgrat que qüestionen la magnitud dels guanys fiscals derivats de

la independència, no poden negar l'existència d'un dèficit fiscal, d'unes transferències fiscals que van de Catalunya a la resta de l'Estat. Per tant, en aquest àmbit, s'han centrat en minimitzar les xifres d'aquestes transferències sense negar-les i situen els principals costos econòmics de la independència en l'àmbit comercial.

Quins serien aquests costos comercials? Anteriorment hem vist que l'economia catalana és una economia molt oberta i fortament internacionalitzada. Ara bé, és cert que el mercat espanyol segueix representant el seu principal mercat exportador, que representa al voltant d'un 27% de les vendes de mercaderies el 2013, mentre que la UE en representa un 26%, el mercat català un 32% i l'extracomunitari un 16%. Els costos comercials que s'han plantejat serien una caiguda en les vendes per tres motius diferents. El primer seria el boicot comercial a l'Estat espanyol. El segon, l'anomenat «efecte frontera» que també afectaria a les vendes a l'Estat espanyol. I el tercer, el derivat de la imposició d'aranzels al comerç de Catalunya amb la UE i als costos de transacció

pel canvi de moneda. Aquest tercer motiu afectaria tant a les vendes a l'Estat espanyol com a la resta de la UE. Aquest tercer tipus de cost, però, és absolutament inviable i fantasiós, atès que, estigui o no estigui Catalunya a la UE, la lliure circulació de béns es pot garantir amb acords bilaterals de lliure comerç amb la Unió, com els que tenen Suïssa o Turquia, i Catalunya pot continuar utilitzant l'euro com a moneda, si així ho decideix el seu govern, sense que ningú li ho pugui impedir. Ens centrarem doncs en els altres dos: el boicot comercial i l'efecte frontera.

Un boicot és la interdicció de tota relació comercial o social amb alguna persona, entitat, empresa o país amb el propòsit de coaccionar-lo o punir-lo. Hi ha molts tipus de boicots, però de fet, ateses les característiques del comerç de Catalunya, les represàlies i/o amenaces de represàlies dels ciutadans espanyols s'han centrat en la compra de béns produïts per empreses catalanes. Així, per exemple, en el període de negociació a les Corts espanyoles de l'Estatut aprovat pel Parlament de Catalunya el 30 de setembre de 2005, va tenir lloc un boicot contra

El govern espanyol ha discriminat de manera sistemàtica projectes com el corredor del Mediterrani, per al transport de mercaderies cap a Europa

el cava català que va tenir un cert èxit. De fet, la crida al boicot va ser més general i circulaven llistes per internet amb productes i empreses catalanes, però només va tenir incidència en les vendes de cava, un producte perfectament identificable i amb vendes molt concentrades en el tercer trimestre de l'any, les quals van caure en un 6,6% el 2005, passant de 100 milions d'ampolles venudes el 2004 a 93,5 el 2005. Val a dir, però, que les exportacions de cava van créixer aquell any un 6,3%, la qual cosa va representar 6,7 milions d'ampolles més que l'any anterior.¹¹

Els economistes Modest Guinjoan i Xavier Cuadras, que han analitzat els efectes econòmics d'un eventual boicot comercial argumenten, però, que la probabilitat d'un boicot comercial a gran escala és molt baixa per tres motius.¹² El primer és pels costos en què incorreran els que hi participin, atès que les relacions comercials sempre generen beneficis mutus. Aquests costos portaran al

fenomen conegut com «free-riding» o «viatgers sense bitllet», és a dir, a l'incentiu individual a no participar en el boicot, tot esperant rebre'n les conseqüències positives —les represàlies sobre l'economia catalana. El segon és que el boicot podria implicar políticament el contrari del que es busca. D'una banda, dur-lo a terme abans de la independència pot augmentar el suport a aquesta. I d'altra, després d'una declaració d'independència, ja no aconseguiria el seu objectiu principal que és evitar-la. I tercer, per la dificultat material de dur a terme un boicot generalitzat. Normalment els boicots s'acaben concentrant en determinats productes de consum final que puguin tenir una identificació clara amb el país objecte del boicot, tal com indiquen Cuadras i Guinjoan.¹³

Tot i així, Guinjoan i Cuadras van analitzar les repercussions que tindria per a l'economia catalana un hipotètic boicot per part de la societat espanyola.¹⁴ Els autors simulen una reducció en les expor-

tacions catalanes dirigides al mercat espanyol, acompanyada d'una reducció simètrica de les compres a Catalunya de productes espanyols, i en calculen la repercussió sobre el PIB català a partir de les dades de la taula *input-output*¹⁵ de l'economia catalana del 2005. Presenten els resultats de diverses simulacions de caiguda en les vendes, sota el supòsit que el boicot afecta de manera més intensa als béns de consum final que als béns d'inversió o intermedis. I suposant que la reducció simètrica d'importacions procedents de l'Estat espanyol és compensada amb producció domèstica o importacions d'altres països. En l'escenari que anomenen catàstrofista, en el qual es produeix una disminució del 40% de les vendes de productes de consum i del 20% de les vendes destinades a empreses al mercat espanyol, la reducció del PIB català seria del 4%. És una reducció notable, però molt inferior al dèficit fiscal, la transferència anual que

11 GUINJOAN i CUADRAS, *Sense Espanya. Balanç econòmic de la independència*.

12 CUADRAS i GUINJOAN, «Independència i boicot».

13 CUADRAS i GUINJOAN, «Independència i boicot».

14 GUINJOAN i CUADRAS, *Sense Espanya. Balanç econòmic de la independència*.

15 El model *input-output* és un model econòmic de taules emprat per analitzar la interdependència d'indústries en una economia. El model indica com les sortides d'una indústria (*outputs*) són les entrades d'una altra (*inputs*), mostrant una interrelació entre elles.

El context econòmic actual es caracteritzaria per la desaparició dels incentius a la integració de Catalunya dins l'Estat espanyol i l'exacerbació dels costos d'aquesta unió

Catalunya fa a l'Estat espanyol i que supera el 8% del PIB de Catalunya. En aquest escenari, a més, Guinjoan i Cuadras suposen que no augmenten les vendes a la resta del món, cosa que és molt poc realista, atesos els precedents a Catalunya i a la resta del món en altres episodis de boicots. Amb la publicació de la taula *input-output* del 2011,¹⁶ Cuadras i Guinjoan han actualitzat aquest estudi. La reducció del PIB català en l'escenari catastrofista seria ara del 3,4% —en lloc del 4%.

El Consell Assessor per a la Transició Nacional (CATN),¹⁷ també s'ha plantejat la possibilitat d'un boicot comercial. El seu escenari extrem es diferencia del de Guinjoan i Cuadras perquè suposa que les multinacionals radicades a Catalunya no es veurien afectades pel boicot; d'una banda, perquè és poc probable que els ciutadans i les empreses espanyoles vulguin perjudicar els seus socis europeus i de l'altra, perquè

és difícil distingir si els productes d'aquestes empreses, com Volkswagen, Nissan, Nestlé o BASF provenen de Catalunya o d'un altre país. Així doncs, atès que la facturació d'aquestes multinacionals és el 40% de la facturació manufacturera de Catalunya —i probablement més del 40% de les exportacions catalanes— un boicot no podrà afectar mai més del 60% de les exportacions. Suposant que el boicot afectés al 50% dels béns de consum final —que són un terç de les exportacions catalanes— i al 20% dels béns intermedis —que són dos terços de les exportacions catalanes—, el boicot afectaria només al 18% de les exportacions catalanes a l'Estat espanyol.

El segon motiu que podria causar una reducció de les exportacions a l'Estat espanyol és l'efecte frontera. Aquest és el nom que rep un resultat sorprenent obtingut per John McCallum:¹⁸ el 1988, les províncies canadenques comerciaven 22 vegades més entre elles que amb els estats nord-americans, fins i tot després de descomptar l'efecte de

la distància i la renda i no havent-hi aranzels entre els dos països. Estudis posteriors, van rebaixar aquest efecte a un factor de 6 en lloc de 22 pel comerç entre províncies canadenques.¹⁹ El comerç entre Canadà i els EUA es veuria reduït en un 44% per l'existència d'una frontera, i un 30% el comerç entre altres països industrialitzats.

L'efecte frontera es tractaria, doncs, d'un efecte important, però alhora controvertit i que ha donat lloc a tota una literatura en comerç internacional, la qual d'una banda ha intentat analitzar les causes d'aquest fenomen i de l'altra, també ha anat corregint els errors de càlcul en les primeres estimacions. Pel que fa a les causes de l'efecte frontera, aquestes serien diverses. Una primera podrien ser les barreres burocràtiques i administratives, fruit de les legislacions diferents entre estats independents. Una segona seria l'existència de xarxes comercials i socials que faciliten el comerç i que són fruit de segles d'història compartida. Una tercera podrien ser els

16 CUADRAS I GUINJOAN, *Impacte econòmic d'una reducció dels fluxos comercials entre Catalunya i la resta de l'Estat. Una aproximació a partir de les Taules Input-Output de Catalunya* (2011).

17 CATN. *Les relacions comercials entre Catalunya i Espanya*.

18 MCCALLUM, «National Borders Matter: Canada-U.S. Regional Trade Patterns».

19 ANDERSON I VAN WINCOOP, «Gravity with gravitas: a solution to the border puzzle».

Els països petits de la UE enregistraren unes taxes de creixement del PIB per capita significativament més elevades que els països grans

efectes sobre els gustos i preferències dels consumidors generats pel fet de compartir un mateix sistema de cultura de masses, i en particular uns mitjans de comunicació comuns.

En el debat del referèndum d'independència escocès i del procés independentista català, alguns economistes han plantejat que la independència comportaria la creació d'un efecte frontera que reduiria el comerç de Catalunya amb l'Estat espanyol i el d'Escòcia amb la resta del Regne Unit —Anglaterra, Gal·les i Irlanda del Nord. Aquesta qüestió també es va plantejar quan el País Basc estava immers en el debat al voltant del Pla Ibarretxe. Així, diferents acadèmics calibren un model de comerç internacional per simular què passaria si Catalunya, el País Basc i Escòcia es convertissin en estats independents.²⁰ La premissa bàsica del seu exercici consisteix en suposar que una Catalunya i/o un País Basc independent tindran les

mateixes friccions comercials que té l'Estat espanyol amb Portugal, mentre que una Escòcia independent tindria la mateixa que té el Regne Unit amb Irlanda. El comerç de Catalunya o l'Estat espanyol cauria un 80%, el del País Basc amb l'Estat espanyol un 70% i el d'Escòcia amb el Regne Unit un 35,6% —la frontera econòmica entre Regne Unit i Irlanda és relativament prima. El model prediu una caiguda del PIB català d'un 9,5%, del basc d'un 12,5% i de l'escocès d'un 5,5%. En el cas de Catalunya, també introdueixen en la simulació l'efecte d'eliminació del dèficit fiscal calculat pel mètode del flux del benefici —un 6,5% del PIB el 2005—, amb la qual cosa la reducció neta del PIB queda reduïda a un 3,4%.

Aquest plantejament ha rebut nombroses crítiques, com la dels economistes Pol Antràs i Jaume Ventura.²¹ La crítica que fan és que és inversemblant que l'efecte frontera, que fa que els intercanvis comercials de Catalunya amb l'Estat espanyol siguin més grans que amb la resta del món, desaparegui d'un dia per l'al-

tre. Es tracta d'inèrcies creades per segles de compartir un mateix estat que han anat generant unes relacions comercials més intenses que aniran disminuint gradualment, de la mateixa manera que s'han creat. Així, les xarxes comercials creades no es desmuntaran immediatament amb la independència. I les bones connexions d'infraestructures —autopistes, trens d'alta velocitat— amb l'Estat espanyol fruit d'un model radial, tampoc no desapareixeran amb la independència. Ni els catalans deixaran de parlar castellà l'endemà de la independència —ni, de fet, més endavant.

Antràs considera,²² que no és correcte comparar un cost del 9% del PIB per l'efecte frontera que es donarà a llarg termini, amb l'eliminació del dèficit fiscal del 6,5% que tindrà lloc de manera immediata després de la independència.²³ Així

22 ANTRÀS, «La desagradable (pero errónea) aritmética de la independencia: respuesta a la entrada de José Vicente Rodríguez Mora».

23 Val a dir que també és molt qüestionable que Rodríguez-Mora utilitzi exclusivament el dèficit fiscal calculat pel mètode del flux del benefici, atès que l'impacte sobre el PIB i sobre el creixement econòmic el mesura el mètode del flux monetari. Aquella despesa pública que passarà a fer-se a Catalunya

20 COMERFORD, MYERS i RODRÍGUEZ-MORA, «Algunos aspectos comerciales y fiscales de posible relevancia para entender las consecuencias económicas de una hipotética independencia de Cataluña»; i COMERFORD i RODRÍGUEZ-MORA, «Regions are not countries: a new approach to the border effect».

21 ANTRÀS i VENTURA, «Dos más dos són mil. Efectes comercials de la independència».

Les economies dels països petits es caracteritzen per estar més integrades en l'economia internacional i dependre en menor mesura del seu mercat intern

que suposant que la hipòtesi d'una caiguda del 9% del PIB fos correcta, si aquesta es produís en un període de més de 30 anys, l'efecte net de la independència seria sempre positiu en els càlculs d'Antràs. De fet, els autors d'aquestes prediccions tan catastrofistes argumenten que no analitzen el període de transició, perquè no saben quan durarà i que se centren exclusivament en l'estat estacionari;²⁴ com també, en altres treballs, precisen que l'objectiu del seu exercici de calibratge no és fer una predicció de quant baixarà o pujarà el PIB de Catalunya com a país independent.²⁵

En el cas d'Escòcia, el govern britànic, en l'informe *Scotland Analysis*,²⁶ fa una estimació de l'efecte frontera sota la premissa que es tracta d'un

efecte que tindrà lloc a llarg termini. Les seves estimacions es basen en suposar que el comerç entre la resta del Regne Unit i Escòcia s'assimilarà al que hi ha ara entre els estats de la zona euro en un període de 30 anys. La reducció en el comerç bilateral al cap de 30 anys serà d'entre un 83 i un 86%, la qual cosa suposarà una caiguda del PIB d'Escòcia del 4%. En termes de reducció anual del PIB en mitjana dels 30 anys estaríem parlant d'un 0,13%. Uns nivells, doncs, molt més reduïts que els previstos en l'anàlisi anterior. Cal remarcar, també, que Escòcia és més dependent del comerç amb el Regne Unit que Catalunya, atès que el 60% de les seves exportacions s'hi adrecen, mentre que a Catalunya des del 2009 s'exporta més a la resta del món que a la resta de l'Estat espanyol.

L'informe del govern britànic matisa, a més, que aquesta pèrdua podria ser compensada per una reorientació del comerç si Escòcia guanya nous mercats a altres països de la resta del món. Ara bé, no fa cap estimació d'aquest fenomen, el qual també és ben conegut i analitzat en comerç internacional. Aquesta

crítica, Antràs ja la va plantejar per qüestionar un dels treballs de referència sobre l'efecte frontera, en considerar molt poc convincent un exercici contrafactual en el qual les barreres comercials d'un país amb un altre país augmenten marcadament, mentre que les barreres d'aquest país amb altres països no disminueixen.²⁷ Curiosament, un d'aquests autors, David Comerford, en un article al bloc de política britànica de la London School of Economics,²⁸ destaca que la caiguda del 5,5% del PIB d'Escòcia per l'efecte frontera seria més que compensada si postindependència el nivell de comerç amb la resta del món d'Escòcia s'assimilés al que tenen els països del nord-oest d'Europa amb poblacions compreses entre els dos i els deu milions —els nòrdics, més Irlanda, Àustria i Suïssa. En aquest cas, l'increment del PIB seria del 9% i l'efecte total, sumant-hi la reducció del PIB per l'efecte frontera amb Regne Unit, seria un efecte positiu

amb la independència tindrà un impacte econòmic sobre el territori català. El dèficit fiscal correcte per aquestes estimacions d'impacte sobre PIB seria de l'ordre d'un 8% del PIB.

24 COMERFORD i RODRÍGUEZ-MORA, «Regions are not countries: a new approach to the border effect».

25 COMERFORD, MYERS i RODRÍGUEZ-MORA, «Algunos aspectos comerciales y fiscales de posible relevancia para entender las consecuencias económicas de una hipotética independencia de Cataluña».

26 HER MAJESTY GOVERNMENT, *Scotland Analysis: Macroeconomic and fiscal performance*.

27 ANTRÀS, «La desagradable (pero errónea) aritmética de la independencia: respuesta a la entrada de José Vicente Rodríguez Mora».

28 COMERFORD, «The costs of a border between an independent Scotland and the rest of the UK is estimated at 5.5% of Scotland GDP».

de 3,5%. És a dir, el PIB d'Escòcia augmentaria amb la independència perquè es crearia més comerç que no se'n perdria. Tot i això, els treballs sobre l'efecte frontera de Comerford i José V. Rodríguez-Mora,²⁹ parteixen d'unes premisses que condicionen molt el resultat que obtenen per Catalunya. Així, el contrafactual que trien, Portugal, té uns nivells de comerç amb l'Estat espanyol particularment baixos, si els comparem amb els del contrafactual per Escòcia, que és Irlanda. Això és lògic si tenim en compte que els fenòmens que hi hauria al darrere de l'efecte frontera es generen molt lentament en el temps. Portugal s'independitzà de l'Estat espanyol el 1640 —i abans havia format part de la corona de Castella només durant alguns períodes—, mentre que Irlanda ho féu el 1921. L'economia portuguesa va tenir una important orientació atlàntica a causa del seu passat colonial. De fet, en una anàlisi del comerç de les regions frontereres amb els estats veïns, aplicant el model de gravetat,

es constata que a diferència de les regions franceses frontereres amb els seus estats veïns, les regions espanyoles frontereres amb Portugal no mostraven cap sobrecomerç amb aquest estat i si estaven més especialitzades en el comerç amb Portugal, això era exclusivament fruit de la proximitat física —la distància.³⁰

En el cas de Catalunya és d'esperar, doncs, que amb la independència, el procés d'internacionalització creixent que ha viscut l'economia en les darreres dècades s'accentuarà i els guanys per creació de comerç amb altres països més que compensaran la hipotètica reducció en el comerç amb l'Estat espanyol. De fet, com recorda Antràs els fluxos comercials són molt complementaris amb els fluxos d'inversió directa estrangera, i aquests darrers són molt sensibles al nivell d'infraestructures.³¹ El govern d'una Catalunya independent disposarà de la

capacitat de decisió i dels recursos necessaris per fer infraestructures que afavoreixin el seu comerç amb la resta del món, com per exemple, el corredor ferroviari mediterrani i els enllaços d'aquest amb els ports de Barcelona i Tarragona.

Així, val la pena reconsiderar l'efecte frontera actual, a la llum d'una altra perspectiva, la de les oportunitats perdudes en el comerç amb la resta del món i en particular la UE, per les polítiques decidides pels governs espanyols al llarg de les darreres dècades, en particular en l'àmbit de les infraestructures. A priori, la integració en un mercat comú hauria d'haver afavorit les regions frontereres en passar d'una posició perifèrica a una posició més central i millorar el seu accés al mercat exterior. Aquest procés s'ha donat per exemple amb molta intensitat a la regió transfronterera del sud dels EUA i el nord de Mèxic arran de la signatura del Tractat de Lliure Comerç d'Amèrica del Nord. Hi ha hagut creixement a ambdós costats de la frontera i aquesta regió s'ha convertit en un important centre de producció i intercanvis transfronterers.

29 COMERFORD, MYERS I RODRÍGUEZ-MORA, «Algunos aspectos comerciales y fiscales de posible relevancia para entender las consecuencias económicas de una hipotética independencia de Cataluña».

30 LAFOURCADE I PALUZIE, «European integration, FDI and the internal geography of trade: evidence from Western European border regions».

31 ANTRÀS, «La desagradable (pero errónea) aritmética de la independencia: respuesta a la entrada de José Vicente Rodríguez Mora».

Els països grans tenen tipus impositius més elevats i, per tant, el cost de finançament dels serveis públics és més elevat

Amb Miren Lafourcade vam analitzar,³² en el període 1978-2000, els efectes de la integració europea en l'orientació comercial de les regions franceses. Els resultats obtinguts indicaven que en el període 1978-2000 les regions frontereres franceses havien comerciat amb els estats veïns respectius un 73% més del previst per la gravetat —PIB i distàncies físiques. Aquest sobrecomerç s'explicava en part per la inversió estrangera directa dels estats veïns. Ara bé, aquest diferencial s'havia anat reduint al llarg del temps. De fet, analitzat més en detall, vèiem que s'havia mantingut per les regions frontereres amb Bèlgica i Alemanya i havia disminuït dràsticament per les regions franceses frontereres amb l'Estat espanyol i Itàlia. S'havia produït, doncs, una reorientació comercial de les regions del sud de l'Estat francès que reduïen la seva especialització comercial amb l'Estat espanyol i Itàlia per intercanviar més amb el nord francès i amb altres països europeus. Una possible explicació d'aquest resultat negatiu

32 LAFOURCADE i PALUZIE, «European integration, foreign direct investment (FDI), and the geography of French trade»

és la inexistència durant aquest període de millores substancials de les infraestructures transfrontereres als Pirineus, alhora que havia millorat la comunicació del Sud francès amb el Nord i les connexions amb Alemanya i Bèlgica.³³ Aquest exercici és indicatiu dels efectes negatius en el comerç internacional de Catalunya, produïts per la manca de competències i recursos propis per afrontar aquelles inversions productives que haurien d'acompanyar la indústria exportadora i que es podrien, sens dubte, revertir amb la independència.

Tot i aquestes limitacions, imaginem que es produeix un dels dos fenòmens descrits anteriorment —boicot comercial i efecte frontera— o bé una combinació dels dos. La conseqüència serà la mateixa:

33 Les dades de l'estudi acabaven el 2000. En el període analitzat, 1978-2000, les infraestructures transfrontereres disponibles eren bàsicament les autopiastes de la Jonquera i d'Irún que es van construir el 1975. Des del 2013 Catalunya està connectada amb França amb una línia que és de semialta velocitat. En principi, en uns anys es podrien començar a tenir indicadors de l'impacte econòmic d'aquesta connexió, tot i que les línies d'alta velocitat són adequades per a passatgers i no per a mercaderies i en aquest sentit no tenen un efecte econòmic tan directe sobre el comerç i la inversió com el que podria tenir el corredor ferroviari mediterrani.

una caiguda del comerç amb l'Estat espanyol, que hauria de veure's compensada per un increment del comerç amb altres països i/o d'un increment de la producció local per a substituir importacions. A curt termini, també és possible que les empreses hagin de reduir els seus preus per poder vendre a la resta del món els productes que deixen de vendre al mercat espanyol. Es poden plantejar diferents escenaris que simulin l'impacte sobre el PIB d'aquests fets. Així ho han fet el CATN,³⁴ basant-se en el treball previ d'Antràs i Ventura,³⁵ i la Cambra de Comerç de Barcelona.³⁶

En l'estudi del CATN, per a calcular els efectes sobre el PIB d'una davallada de les vendes de productes catalans a l'Estat espanyol es parteix de dues dades. Primera, s'arrodoneix al 50% la proporció de les exportacions catalanes que van al

34 CATN. *Les relacions comercials entre Catalunya i Espanya*.

35 ANTRÀS i VENTURA, «Dos més dos són mil. Efectes comercials de la independència».

36 ESTUDIS ECONÒMICS DE LA CAMBRA DE COMERÇ, «El sector empresarial a Catalunya i Espanya. Impacte econòmic de diferents escenaris polítics».

Des de fora de la UE es pot garantir la lliure circulació de béns amb acords de lliure comerç com els de Suïssa o Turquia. També es pot continuar utilitzant l'euro, si així ho decideix el govern català

mercat espanyol.³⁷ Segona, es pren la dada de les exportacions catalanes respecte al PIB, però descomptant-hi el valor dels béns intermedis importants de l'estranger. És a dir, s'utilitza la dada del percentatge de Valor Afegit Brut (VAB) que s'exporta a l'Estat espanyol, que s'extreu de les taules *input-output* del 2005. Aquesta dada és el 22,5% del VAB.³⁸ Això significa que una caiguda de les vendes a l'Estat espanyol del 80% implicarà una reducció del PIB del 18% ($0,8 \times 22,5$) i una caiguda de les vendes a l'Estat espanyol del 20% comportarà una reducció del PIB del 4,5% ($0,2 \times 22,5$). A continuació, s'estableixen diferents hipòtesis de reduccions de preus necessàries per poder vendre a la resta del món els

productes que s'han deixat de vendre a l'Estat espanyol. Per exemple, si en l'escenari d'una caiguda de vendes del 80%, aquesta reducció de preus és del 50%, es recuperaria la meitat del valor dels productes que es deixen de vendre a l'Estat espanyol i la pèrdua en el PIB ja no seria d'un 18%, sinó d'un 9%.

Quin seria un escenari raonable entre totes les hipòtesis possibles? Pel que fa a la reducció de preus, en els estudis econòmics dels fluxos comercials, una elasticitat del volum de vendes a canvis en el preu igual a 4 és una estimació raonable. Això equival a una reducció d'un 25% del preu de venda per poder recuperar totes les vendes perdudes. En general, segons Antràs i Ventura, una forquilla raonable de reducció de preus aniria del 10% al 40%.³⁹ Caldria, a més, afegir un sobrecost de transport pel fet que caldrà vendre els productes a una major distància. Aquest es podria situar entorn al 10%. Si aquest sobrecost fos assumit íntegrament pels venedors implicaria una reducció addicional del

preu del 10%. Per tant, ens situaríem en una reducció del preu del 35%.

Pel que fa a la caiguda de vendes, Antràs i Ventura consideren que en un escenari extrem de boicot comercial la caiguda de vendes seria del 18%.⁴⁰ L'efecte frontera es dona a llarg termini, per tant, a curt termini, que és quan es podria produir un escenari de boicot, tindrà un efecte irrisori. Per tant, en el pitjor dels casos, l'escenari que preveuen és una reducció de vendes compresa entre un 15% i un 20%, i una reducció del preu de venda a l'estranger del 35%. Amb aquests paràmetres, la caiguda en el PIB de Catalunya se situaria entre l'1,2% i l'1,6%, lluny dels escenaris catastrofistes que presenten alguns analistes espanyols i el Ministeri d'Assumptes Exteriors.

Pel que fa a l'estudi de la Cambra de Comerç de Barcelona, també planteja la possibilitat d'una caiguda en les vendes a l'Estat espanyol per boicot comercial, efecte frontera i/o una combinació d'ambdós. En aquest estudi, l'impacte sobre el

37 A la taula *input-output* del 2011 és el 19,5%. Veure CUADRAS i GUINJOAN, *Impacte econòmic d'una reducció dels fluxos comercials entre Catalunya i la resta de l'Estat. Una aproximació a partir de les Taules Input-Output de Catalunya (2011)*.

38 En alguns dels estudis recollits en els informes del Ministeri d'Assumptes Exteriors no es té en compte que les exportacions incorporen béns no produïts a Catalunya, quan es calcula l'impacte d'una reducció de les mateixes sobre el PIB i es suposa que una reducció de X euros en les exportacions és equivalent a una reducció de X euros en el valor afegit que es genera a l'economia. A partir d'aquest error s'obtenen xifres desproporcionades de l'impacte d'una caiguda de les vendes sobre el PIB català, que són les que hem vist publicades en mitjans de comunicació espanyols.

39 ANTRÀS i VENTURA, «Dos més dos són mil. Efectes comercials de la independència».

40 ANTRÀS i VENTURA, «Dos més dos són mil. Efectes comercials de la independència».

Dur a terme un boicot abans de la independència pot augmentar el suport a aquesta. I realitzar-lo després, ja no aconseguiria el seu objectiu principal: evitar-la

Taula 5
Efecte comercial de la independència sobre el PIB català i espanyol (% sobre el PIB)

	Reducció del comerç bilateral				
	10%	20%	30%	40%	50%
Efecte sobre el PIB català	-1,1%	-2,3%	-3,4%	-4,5%	-5,7%
Efecte sobre el PIB de l'Estat espanyol sense Catalunya	-0,3%	-0,6%	-0,8%	-1,1%	-1,4%

Font: ESTUDIS ECONÒMICS DE LA CAMBRA DE COMERÇ, «El sector empresarial a Catalunya i Espanya. Impacte econòmic de diferents escenaris polítics».

Taula 6
Efecte comercial de la independència sobre el saldo comercial català i espanyol (% sobre el PIB)

	Reducció del comerç bilateral					
	0%	10%	20%	30%	40%	50%
Saldo comercial de Catalunya	10,7%	9,6%	8,4%	7,3%	6,2%	5%
Saldo comercial de l'Estat espanyol	0,4%	0,1%	-0,2%	-0,4%	-0,7%	-1%

Font: ESTUDIS ECONÒMICS DE LA CAMBRA DE COMERÇ, «El sector empresarial a Catalunya i Espanya. Impacte econòmic de diferents escenaris polítics».

PIB en termes relatius és igual a la diferència en les exportacions per unitat de PIB, menys la diferència en les importacions, també per unitat de PIB. Els supòsits en què basen els seus escenaris són lleugerament diferents als de Antràs i Ventura.⁴¹

41 Aquestes hipòtesis són les següents: a) La disminució del comerç és simètrica a les dues zones.

És a dir, una reducció de les exportacions catalanes a l'Estat espanyol implicaria una reducció equivalent en valor de les importacions catalanes de l'Estat espanyol. b) Els valors estimats representen valors acumulats al llarg d'un període de tres a cinc anys, deixant un cert marge per a la substitució parcial de clients i proveïdors a les dues zones. c) Una tercera part del valor que representa la disminució de les exportacions a l'Estat espanyol/Catalunya és substituïda per altres mercats. La resta representa una pèrdua de valor derivada de la reducció dels preus d'exportació necessària per vendre en mercats alternatius, o dels volums exportats quan no hi ha

Els resultats en termes de reducció del PIB de Catalunya i l'Estat espanyol, per a cinc escenaris que representen caigudes del comerç entre Catalunya i l'Estat espanyol del 10, 20, 30, 40 i 50%, es mostren a la taula 5.

En aquest estudi, una reducció de les exportacions catalanes a l'Estat espanyol del 20%, acompanyada d'una reducció de les importacions procedents de l'Estat espanyol del 20%, comportaria una caiguda del PIB català del 2,3% i del PIB es-

marge per reduir preus. d) Una tercera part del valor que representa la disminució de les importacions de l'altra zona és substituïda per producció domèstica —o representa una reducció del valor de les importacions totals derivada de la contracció de la renda. La resta és substituïda per importacions de l'estranger. e) Per estimar el pes relatiu de les exportacions catalanes a l'Estat espanyol es pren com a referència el valor afegit de les exportacions catalanes a la resta de l'Estat de les taules *input-output* del 2005 que representa un 22,6 % del PIB català. f) Tant la caiguda de les exportacions com l'augment de la producció domèstica tenen efectes multiplicadors sobre el conjunt de l'economia, a través de l'impacte associat amb les variacions en el consum derivades de les variacions en l'ocupació i en la renda disponible. El coeficient multiplicador aplicat es l'1,5. g) Se suposa que el saldo exterior de Catalunya abans de la independència es l'estimat per l'IDESCART per al 2013: un 10,7 % del PIB català. El saldo exterior d'Espanya sense Catalunya, a partir de les mateixes dades, seria del 0,4 % del PIB espanyol. Veure ESTUDIS ECONÒMICS DE LA CAMBRA DE COMERÇ, «El sector empresarial a Catalunya i Espanya. Impacte econòmic de diferents escenaris polítics».

En el pitjor escenari, l'efecte del boicot comercial sobre el PIB català seria del 4%. Una reducció notable, però molt inferior a un dèficit fiscal que supera el 8% del PIB de Catalunya

panyol del 0,8%. Es tracta d'una xifra lleugerament superior a la de l'estudi del CATN i Antràs i Ventura,⁴² però que també queda molt lluny de les previsions catastrofistes dels economistes espanyols.⁴³

L'estudi de la Cambra de Comerç també analitza l'impacte sobre els saldos comercials de Catalunya i de l'Estat espanyol, postindependència. Com es mostra a la taula 6, després de la independència Catalunya continuaria tenint un saldo comercial global positiu que estaria comprès entre un 9,6% del PIB si la reducció del comerç bilateral fos del 10%, i el 5% del PIB si la reducció del comerç bilateral fos del 50%. En canvi, l'Estat espanyol sense Catalunya passaria d'un superàvit comercial del 0,4% preindependència (2013) a un dèficit comercial si el comerç bilateral es reduís en un 20% o més.

És important recalcar que els dos darrers estudis que hem explicat

es basen en les dades del comerç exterior de Catalunya que s'extreuen de la taula *input-output* del 2005. En aquella taula, el mercat espanyol pesava el 22,5% i el de la resta del món el 18,5%. A la taula *input-output* del 2011,⁴⁴ el mercat espanyol ja només pesa el 19,1% mentre que el de la resta del món ha augmentat fins el 20%. Les reduccions de PIB que preveuen els diferents escenaris de caiguda de comerç amb l'Estat espanyol serien, doncs, inferiors.

Conclusions

En resum, la globalització és un aliat i no un obstacle per a la independència de Catalunya. El procés d'afebliment de les fronteres econòmiques que ha representat la globalització ha disminuït la necessitat de formar part d'un estat més gran per tal d'aprofitar les economies d'escala. En canvi, la diversitat de la població en un estat compost té uns costos en termes de polítiques públiques que, quan són excessius, poden afavorir els processos d'independència.

El fet que en els darrers anys la diversitat de preferències que expressava la població catalana en relació a l'espanyola —en termes de llengua, cultura, educació i infraestructures— hagi estat mal atesa pels diferents governs espanyols, ha reforçat les tendències independentistes.

Ara bé, els costos econòmics de la independència també se centren en l'àmbit comercial. Però, perquè aquests costos hi siguin cal que el procés d'independència sigui conflictiu i impliqui represàlies de la societat espanyola en forma de boicots comercials. Els efectes no associats a represàlies, com l'efecte frontera, són ambigus i es donen a llarg termini, a banda, solen ser compensats per increments de comerç amb altres zones del món. En el cas de Catalunya, els costos comercials, si es donen, implicaran reduccions del PIB en el període de transició que se situaran entre un 1% i un 3% del PIB. A diferència d'altres nacions que es plantegen la independència, com Escòcia, o que se la podrien plantejar en el futur, com el País Basc, els costos comercials a Catalunya són àmpliament compensats per

42 CATN. *Les relacions comercials entre Catalunya i Espanya*; i ANTRÀS i VENTURA, «Dos més dos són mil. Efectes comercials de la independència».

43 MINISTERIO DE ASUNTOS EXTERIORES Y COOPERACIÓN, *Nota interna consecuencias económicas de una hipotética independencia de Cataluña*.

44 CUADRAS i GUINJOAN, *Impacte econòmic d'una reducció dels fluxos comercials entre Catalunya i la resta de l'Estat. Una aproximació a partir de les Taules Input-Output de Catalunya (2011)*.

Els costos de la independència, si es donen, implicaran reduccions d'entre un 1% i un 3% del PIB en el període de transició, àmpliament compensades per la desaparició del dèficit fiscal

la desaparició del dèficit fiscal que se situa al voltant del 8% del PIB de Catalunya. Per acabar, és important destacar que aquests hipotètics costos comercials es redueixen amb el procés d'internacionalització, i l'economia catalana ha fet els darrers deu anys un salt espectacular en la internacionalització de les seves activitats econòmiques. La independència accelerarà aquest fenomen. ■

■ Bibliografia

ALESINA, Alberto i SPOLAORE, Enrico. *The Size of Nations*. Cambridge i Massachussets: MIT Press, 2003.

ANDERSON, James E. i VAN WINCOOP, Eric. «Gravity with gravitas: a solution to the border puzzle». A *American Economic Review*, núm. 93, p. 170-192, 2003.

ANTRÀS, Pol. «La desagradable (pero errónea) aritmética de la independencia: respuesta a la entrada de José Vicente Rodríguez Mora», [en línia]. A *Nada es Gratis*, 2012. Disponible a: <www.nadaesgratis.es>.

ANTRÀS, Pol i VENTURA, Jaume. «Dos més dos són mil. Efectes comercials de la independència» [en línia]. A *Col·lectiu Wilson*, 2012. Disponible a: <www.wilson.cat>

CASTELLANOS, Albert, PALUZIE, Elisenda i TIRADO, Daniel A. *Dimensió dels estats i comportament econòmic a la Unió Europea*. Barcelona: Fundació Josep Irla, 2012.

COMERFORD, David. «The costs of a border between an independent Scotland and the rest of the UK is estimated at 5.5% of Scotland GDP» [en línia]. A *British Politics and Policy*, 2014. Disponible a: <www.lse.ac.uk>.

COMERFORD, David. MYERS, Nicholas i RODRÍGUEZ-MORA, José V. «Algunos aspectos comerciales y fiscales de posible relevancia para entender las consecuencias económicas de una hipotética independencia de Cataluña». A *Revista de Economía Aplicada*, núm. 64, vol. XXII, ps. 85-130, 2014.

COMERFORD, David. i RODRÍGUEZ-MORA, José V. «Regions are not countries: a new approach

to the border effect». A *CEPR Discussion Papers*, núm. 9967, 2014.

CATN. *Les relacions comercials entre Catalunya i Espanya*. Informe núm. 11. Generalitat de Catalunya, Barcelona, 2014.

CREDIT SUISSE RESEARCH. *The success of small countries*. Zurich: Credit Suisse Research Institute Report, 2014.

CUADRAS, Xavier i GUINJOAN, Modest. «Independència i boicot». A AMAT, Oriol (et al.) *Economia de Catalunya. Preguntes i respostes sobre l'impacte econòmic de la independència*. Barcelona: Col·legi d'Economistes de Catalunya i Profit Editorial, 2014.

CUADRAS, Xavier i GUINJOAN, Modest. *Impacte econòmic d'una reducció dels fluxos comercials entre Catalunya i la resta de l'Estat. Una aproximació a partir de les Taules Input-Output de Catalunya (2011)*. Barcelona: Comissió d'Economia Catalana — Col·legi d'Economistes de Catalunya, 2015.

ESTUDIS ECONÒMICS DE LA CAMBRA DE COMERÇ. «El sector empresarial a Catalunya i Espanya. Impacte econòmic de diferents escenaris polítics». Barcelona, 2014.

GUINJOAN, Modest i CUADRAS, Xavier. *Sense Espanya. Balanç econòmic de la independència*. Barcelona: Edicions Pòrtic, 2011.

HER MAJESTY GOVERNMENT. *Scotland Analysis: Macroeconomic and fiscal performance*. Londres, 2013.

LAFOURCADE, Miren i PALUZIE, Elisenda. «European integration, FDI and the internal

geography of trade: evidence from Western European border regions». Documents de treball E05/145 — Facultat d'Economia i Empresa de la UB. Barcelona, 2005.

LAFOURCADE, Miren i PALUZIE, Elisenda. «European integration, foreign direct investment (FDI), and the geography of French trade». A *Regional Studies*, núm. 45 (4), ps. 419-439, 2011.

MCCALLUM, John. «National Borders Matter: Canada-U.S. Regional Trade Patterns». A *American Economic Review*, vol. 85(3), ps. 615-23, 1995.

MINISTERIO DE ASUNTOS EXTERIORES Y COOPERACIÓN. *Nota interna consecuencias económicas de una hipotética independencia de Cataluña*. Madrid: Dirección General de Relaciones Económicas Internacionales, 2014.

PALUZIE, Elisenda. «The costs and benefits of staying together: the Catalan case in Spain». A BOSCH, Núria, ESPASA, Marta i SOLÉ-OLLÉ, Albert (eds.). *The political economy of inter-regional fiscal flows: measurement, determinants, and effects on country stability*. Edward Elgar, Londres, 2010.

PALUZIE, Elisenda. «La fiscalitat abans i després de 1714». A ALCOBERRÓ, Agustí. (dir.). *Catalunya 1714-2014. La pervivència de la nació*. Barcelona: Generalitat de Catalunya — Ara llibres, 2014.

TIRADO, Daniel A, PALUZIE, Elisenda i PONS, Jordi. «Economic integration and industrial location. The case of Spain before WWI». A *Journal of Economic Geography*, vol. 2 (3), ps. 343-363, 2002..



arxiu

El Companys polític: cinc àmbits de la seva actuació

[vista prèvia >](#)

El 75è aniversari de l'assassinat de Lluís Companys ha servit per revaloritzar la figura d'un president, la tràgica mort del qual ha eclipsat la notorietat de la seva acció política. Perquè Companys és molt més que l'assassinat simbòlic de Catalunya. És la personificació de les classes populars que durant dècades lluiten per emancipar-se i que amb la proclamació de la República veuen com es fa realitat el seu anhel de llibertat.



Roger Buch

Doctor en Ciència Política per la UAB i professor de la Facultat d'Educació i Treball Social de la Fundació Pere Tarrés (URL)

@rogerbuch

Una vida intensa

Als 75 anys del seu afusellament revivim en aquest article el Companys polític, fent una reflexió des de l'anàlisi de la Catalunya dels nostres dies.¹ El coneixement de Lluís Companys (1882-1940) pel gran públic està centrat, sobretot, a partir de 1931 quan està a primera línia de la política catalana i és protagonista de primera mà dels moments gloriosos i tràgics de la història de la Catalunya recent. En ell hi trobem les imatges iconogràfiques plenes de simbolisme que formen part de la història en majúscules, sobretot lligades a l'èpica dels balcons de la plaça Sant Jaume que protagonitza juntament amb Francesc Macià (1859-1933). El seu afusellament ha fet que la seva figura hagi estat molt marcada pel seu martirologi i ha comportat que el seu record s'hagi centrat en els seus darrers dies.

El seu tràgic final emmascara tant la seva potent biografia com també part de les crítiques del que va ser

en vida un personatge marcat per la constant polèmica. A diferència de la majestuosa figura de Macià, per sobre del bé i del mal, Companys va ser criticat durament, molt sovint injustament, per bona part dels seus adversaris i coreligionaris.

Però en els anys anteriors a 1931, Companys té una intensíssima i interessant vida d'activisme polític sense la qual no hauria arribat a primera línia. Un personatge valent, abnegat i un conspirador nat a favor de la democràcia. Es mou bé en el conflicte i s'endureix amb els anys de lluites que li arriben a provocar una vintena de detencions i empresonaments. Una vida gens plàcida com ho demostren alguns moments tràgics, quan per exemple, pres al penal de la Mola a Menorca, li comuniquen que el seu amic íntim i company d'ideals, l'advocat laboralista Francesc Layret (1880-1920), acaba de ser assassinat per pistolers de la patronal quan deixava el seu domicili disposat a defensar-lo.

L'objectiu d'aquest article és fer un breu repàs a l'acció política de Lluís Companys i fer-ne alguns comentaris de la seva vigència en els nostres

dies. Del pensament polític poc en podem dir, perquè no era un teòric. Si bé exercí de periodista de combat durant un temps, no se'n pot extreure la creació de cap corpus ideològic particular. Companys no era cultivat, ni un gran llegidor, ni tampoc un intel·lectual. Hi ha acord entre biògrafs i historiadors en no descriure'l com un estadista, però sí en canvi com un gran activista, un agitador amb un alt nivell d'empenta i un «animal polític» de primer ordre dotat d'una gran intuïció.

Per tant, per analitzar el seu pensament polític no ens centrarem en el que deixà escrit ni en els seus discursos sinó en els fets, en la seva trajectòria política i activista. Ho farem a partir de cinc grans àmbits d'actuació: en primer lloc, en l'actuació en defensa de la justícia social; en segon i tercer lloc, en la seva evolució en el marc dels dos grans corrents ideològics del moment: el republicanisme i el catalanisme; en quart lloc, com a propagandista polític; i, finalment, en cinquè lloc, com a líder que ha de prendre decisions importants.

¹ Agraïxo de manera especial l'assessorament i el suport d'en Ramon Alquézar i Aliana, professor d'Història Contemporània de la UAB, a l'hora de redactar i emmarcar aquestes reflexions.

Hi ha acord entre biògrafs i historiadors a descriure Companys com un gran activista, un agitador amb un alt nivell d'empenta i un «animal polític» de primer ordre

Compromís en la defensa dels humils

Tot i venir d'una família benestant de propietaris rurals, Companys destaca per la seva perseverança en la defensa dels humils i en la lluita de classes. Des d'un compromís personal, ben aviat, destacarà per denunciar situacions concretes d'injustícia. En comptes d'optar per una vida plàcida —podia haver-ho fet, car els contactes i la posició els tenia— decidí a comprometre's com a advocat laboralista. És una opció personal important, una decisió que marcarà la seva vida.

En primer lloc, com a advocat, defensa els treballadors en una època de gran conflictivitat laboral i social. Companys obre un despatx d'advocats i, amb Francesc Layret, actua com a defensor dels sindicalistes processats. Ho fa en moments de màxima tensió social, en una Barcelona convulsionada per la violència i el pistolerisme. Entra en contacte amb els obrers de la CNT, en defensa els seus activistes i estableix amb ells lligams personals i polítics.

L'altre sector on Companys destaca en la denúncia d'injustícies és com a

defensor dels pagesos, que coneixia bé pel seu origen rural. El camp català, escenari de la lluita de classes més cruenta des de les profunditats de l'edat mitjana, viurà, des de finals del segle XIX, arran de la crisi de la fil·loxera, el seu darrer gran episodi de confrontació per la propietat de la terra amb el conflicte rabassaire.

Companys exercí les seves dotes d'agitador per aconseguir la unificació i organització del món pagès català, sobretot a partir de la seva elecció com a diputat pel districte de Sabadell on, a part d'obriers, també hi ha molta pagesia. El 1922, va impulsar i fundar la Unió de Rabassaires, la qual va esdevenir en poc temps la gran dinamitzadora de masses del camp català. Companys esdevé un líder mobilitzador d'una part de la pagesia catalana. En aquest cas no es tracta de defensar casos concrets sinó directament d'organitzar la revolta col·lectiva: és el Companys activista en estat pur.

La revolta rabassaire esdevé un exemple reeixit de com ajudar a configurar i organitzar un sector social que esdevindrà posteriorment una part important de la base electoral de la

nova Esquerra Republicana. Va aconseguir allò que no havia estat possible per al moviment obrer: consolidar unes bases específicament populars per al republicanisme d'esquerra.

El seu compromís amb els rabassaires continuà quan arribà a la Presidència de la Generalitat des d'on impulsà la *Llei de contractes de conreu*, l'abril de 1934, tan combatuda per la Lliga i que fou anul·lada pel Tribunal de Garanties Constitucionals.

Republicanisme en construcció

El gran ideal on es mou Companys, des de ben jove, és el republicanisme d'esquerres. El republicanisme és la gran ideologia de regeneració democràtica que connecta el segle XIX i el segle XX a Catalunya i a l'Estat espanyol. És l'ideal d'una democràcia plena, que es revolta contra els cacics i que, més enllà de la forma d'estat, difon l'esperit d'un ideal noble de fraternitat i justícia social.

Companys beu de Francesc Pi i Margall (1824-1901) l'ideal federal de la política de baix cap a dalt, la crítica a un estat corrupte, a les guerres colonials sense sentit, als governs

Tot i venir d'una família benestant de propietaris rurals, Companys destaca per la seva perseverança en la defensa dels humils i en la lluita de classes

despòtics de la Restauració; ideal que agafarà força en la lluita contra els directoris de la dictadura de Miguel Primo de Rivera (1870-1930) de la dècada de 1920.

A la Catalunya de principis del segle XX, el republicanisme té dues branques diferenciades. Per una banda, el radicalisme d'Alejandro Lerroux (1864-1949), que aconsegueix, inicialment, una forta implantació i arrelament sobretot a Barcelona. Per altra banda, el republicanisme catalanista. Si bé inicialment poden aliar-se, conjunturalment, acabaran tanmateix ben distanciat i amb la clara hegemonia final del segon respecte al primer, amb el seu triomf el 1931.

El fet, però, és que durant gairebé 25 anys el republicanisme catalanista fa una llarga travessa del desert. Tot i algun èxit electoral concret aquest sector polític acaba massa sovint encasellat enmig de la lluita entre la Lliga i els radicals. Aquest periple el viurà Companys en la seva pròpia pell; prova d'això és tota la sèrie de partits i coalicions en les que acabarà militant fins el 1931, més enllà de l'impuls del que fou el

seu projecte polític més personal: el Partit Republicà Català (PRC).

El republicanisme d'esquerres és el nervi que mou Companys des de la seva joventut fins a la seva maduresa i viu en la seva pròpia pell la desunió del moviment i la seva incapacitat per connectar amb les masses obreres. Companys vetlla per fer d'home pont entre sindicalistes i obrers i polítics esquerrans republicans, però no serà tasca fàcil.

On sí que acabarà sent més fàcil la confluència serà amb el catalanisme «radical». El separatisme i el republicanisme d'esquerres són dos corrents que tan aviat es troben com se separen, que tenen cada un d'ells simbologia pròpia, però també un enemic comú: l'Estat espanyol reaccionari. Comparteixen, així mateix, l'esperit de regeneració democràtica. No són pas compartiments estancs. Només cal observar les escissions i les fusions entre els partits catalans entre 1900 i 1936 per veure l'alt grau de permeabilitat entre aquests diferents espais polítics.

Companys és protagonista de la llarga vertebració de l'esquerra catalana

que arribà al seu èxit l'abril del 1931 quan finalment s'aconseguirà que el republicanisme catalanista d'arrel popular sigui electoralment hegemònic de la mà d'Esquerra Republicana de Catalunya.

Del catalanisme sota sospita a la radicalització

Sobre el catalanisme de Companys, se n'ha escrit molt i en el seu moment va ser motiu de moltes polèmiques. La més important, quan va ser elegit president de la Generalitat. Se li retreia no haver tingut una trajectòria prou catalanista en la seva dilatada acció política anterior, haver militat en partits d'àmbit estatal i, especialment, haver aconseguit ser regidor a Barcelona amb els vots del lerrouxisme. Tot i la duresa dels atacs, els historiadors coincideixen a assenyalar la sinceritat catalanista de Companys, malgrat l'evidència que en els primers anys fou la justícia social, i no el catalanisme, el motor de la seva acció política.

Seguint la tradició dels republicans de l'època, Companys era federalista i defensava l'autonomia de Catalunya en el marc d'una Espanya federal,

El republicanisme d'esquerres és el nervi que mou Companys des de la seva joventut fins a la seva maduresa

d'una República que encarnava valors emocionals importants de fraternitat i solidaritat. Així doncs, al llarg de la seva trajectòria trobem constants elogis i referències emotives a la fraternitat entre els pobles d'Espanya que un independentista dels nostres temps trobaria fora de lloc, però ben normals en l'època, quan la defensa de la «República» tant desitjada feia referència a la República espanyola.

Potser a algú li podria sobtar que els independentistes s'hagin pogut apropiari de la figura de Companys en el 75è aniversari del seu afusellament, però probablement encara sobta més que els republicans i el federalistes espanyols renunciïn a la seva figura que ha quedat amagada i silenciada quan, de fet, va ser un símbol dels republicans d'esquerra a tot Espanya, sobretot durant la primavera del 1936. Potser el problema no és que els federalistes i republicans espanyols no el commemorin, sinó que potser és que de federalistes i republicans espanyols avui pràcticament no n'existeixen.

El que sí que està clar és que amb els anys el catalanisme de Companys

es va tornant més explícit i radical. I no és que ho aparentés per quedar bé amb el càrrec de President, sinó que hi ha una evolució personal ben clara. Un dels motius que hi influeix és la reacció furibunda anticatalanista de la dictadura de Primo de Rivera, així com l'admiració personal que professava cap a Macià, que s'acabà de completar amb la significació especial que té per a ell la presidència de la Generalitat. Un altre motiu cabdal és la incomprensió del fet català per part de l'esquerra espanyola —recordem que cent diputats d'esquerres espanyols es van absentar el 1932 en la votació de l'Estatut a les Corts.

Aquesta radicalització catalanista es va accentuant encara més durant la Guerra Civil i l'exili. Això és així pel cru enfrontament que durant tota la Guerra té amb el govern de la República. Companys i la Generalitat assumeixen als primers mesos de la guerra, per incompareixença de l'Estat, les regnes del poder a Catalunya. Durant molts mesos la Generalitat pren decisions superant, de facto, les competències que tenia. Per exemple, impulsa la indústria de guerra i la creació de l'exèrcit de

Catalunya per poder defensar la República. Catalunya envia combatents a tots els fronts de l'Estat, però el seu esforç per la causa republicana global només rep el rebuig del govern de la República, que s'accentua a partir de maig del 1937 i encara més quan el govern central s'instal·la a Barcelona a l'octubre de 1937. Els enfrontaments amb el govern de la República anaren a més i produïren durs desacords tant relacionats amb temes materials, com amb el buidatge de competències, com també amb les desagradables humiliacions que el president del govern de la República, Juan Negrín (1892-1956), infligí a la Generalitat fins el mateix moment de passar la frontera a l'Estat francès.

En els darrers dies de la guerra i durant l'exili a París, trobem un Companys que parla sobretot de Catalunya i dels catalans, de la pàtria, d'una llengua que es queda sense territori i de la «pobra Catalunya» i el magre futur que li espera, fins arribar a dir que els catalans «només ens tenim a nosaltres» i, en un acte incontestable, a cridar «Per Catalunya» en el moment de ser afusellat.

Els historiadors coincideixen a assenyalar la sinceritat catalanista de Companys, malgrat l'evidència que en els primers anys fou la justícia social el motor de la seva acció política

La importància de la propaganda

De la mateixa manera que hem dit que Companys no fou un erudit ni un intel·lectual, tampoc destacà per la seva bona ploma. Però tot i això, en la trajectòria de Companys sobresurt de manera molt important la seva relació amb el periodisme. En totes les seves etapes, Companys apareix relacionat amb el periodisme de trinxera: com a articulista, com a director o com a «fundador» o «inspirador» de moltíssimes publicacions periòdiques. Sempre és la mateixa idea d'influir, de poder explicar la realitat tal com és, no tant com els poderosos volen dibuixar-la.

Això ho fa sempre i, evidentment, li comporta persecució política i molts maldecaps, però no per això s'atura; Companys és infatigable! Per exemple, sovint aprofita que té càrrecs polítics per aparèixer com a director de diaris i revistes per dificultar-ne el tancament per l'autoritat governativa.

Companys esdevé un lúcid intèrpret de la nova societat de comunicació de masses, és conscient de la importància d'un bon titular i de poder

informar i denunciar. La comunicació i especialment la premsa escrita és una eina de combat que cal aprofitar en benefici de les causes que defensa. Companys coneix el món del periodisme i això li serveix per contactar amb molta gent i estar ben situat en el món polític barceloní. Cal tenir present l'enorme potència i abundància de la premsa escrita durant els anys 1920 i 1930 del segle passat.

Companys al llarg de la seva trajectòria escriu i col·labora en molts mitjans diferents. Cal destacar *La Lucha* (1916-1917), òrgan del PRC, que sota la direcció de Marcel·lí Domingo (1884-1939) obté una gran influència en moments de gran tensió social, tot lluitant contra prohibicions i censura amb l'ajuda i complicitat de milers de lectors. De la mateixa manera, també cal esmentar el setmanari *La Terra*, portaveu de la Unió de Rabassaires i, especialment, *La Humanitat*, portaveu d'Esquerra Republicana durant els anys de la Segona República i una de les capçaleres de més pes de l'època.

A part de la premsa, Companys es prodigà molt com a orador en els

mítings. Tot i que es diu que no tenia grans recursos, utilitzava una oratòria engrescadora que aconseguia arribar bé a les masses utilitzant la contundència quan calia. Companys va arribar a fer més de cent mítings només amb la Unió de Rabassaires. Finalment, ja avançats els anys 1930, tenim viva la imatge del president Companys davant dels micròfons de la ràdio, el que havia de ser el nou mitjà de comunicació de masses, abans que arribés la televisió.

El líder dels moments decisius

Finalment, abordem un dels temes més complexos del Companys polític: el líder que ha de prendre decisions crucials en moments puntuals. Decisions que tindran conseqüències de gran envergadura per a l'evolució de la història i que en ocasions s'han de prendre de manera ràpida. Ens referim als grans moments històrics de Catalunya, alguns de molt greus, on allò que es decideixi acabarà afectant de forma important el futur del país. Ens referim a dates històriques tant rellevants que, 80 anys després, un ciutadà mitjanament informat del nostre país sap perfectament de què estem parlant.

Seguint la tradició dels republicans de l'època, Companys era federalista i defensava l'autonomia de Catalunya en el marc d'una Espanya federal

Companys no només està enmig de tots els grans moments de la dècada de 1930, sinó que en molts casos ell és la persona clau d'allò que s'acaba decidint. Parlem de l'abril de 1931, animant a la nova Esquerra Republicana a presentar-se a les municipals quan no era evident que assolís la victòria. Parlem del 14 d'abril, prenent la iniciativa en la proclamació de la República a l'Ajuntament de Barcelona. Parlem de la negociació de l'Estatut a Madrid, que ell liderà. Parlem de l'impuls i aprovació de la Llei de Contractes i Conreus a favor dels rabassaires que provocà una furibunda reacció de la dreta social i política catalana i espanyola. Parlem del 6 d'Octubre de 1934, quan sortint al balcó pren una de les decisions més polèmiques de la seva vida, o del 22 de juliol del 1936, quan pacta el Comitè de Milícies Antifexistes incorporant l'anarcosindicalisme en la governabilitat del país i intentar frenar així els abusos revolucionaris.

S'ha escrit moltíssim sobre tots aquests fets i del pes que va tenir Companys en aquests moments clau i, a hores d'ara, els historiadors han dibuixat un personatge complex i que no deixa indiferent.

Per una banda, Companys viu en un context molt dur on s'han de prendre decisions. Sotmès a fortes pressions i havent de viure moments de màxima complexitat, amb poc marge d'actuació, mentre els fets es precipiten davant d'un mateix i queda poca capacitat d'avaluar fredament els pros i contra de cada situació. Per altra banda, hi ha la personalitat del líder, com pren les decisions, la seva empena, la seva intuïció política, els seus cops d'efecte i humors, propis d'un polític de raça. Un Companys que barreja un optimisme exacerbant amb baixades d'humor i desaparicions de dos o tres dies durant la guerra. En definitiva, una personalitat que tot i les crítiques dels adversaris per «no estar a l'alçada» o «no estar preparat» —rebatudes per bona part de la historiografia— sempre donà la cara i no defugí responsabilitats.

Els historiadors han tendit a dibuixar un Companys astut i li han «contextualitzat» les seves decisions més polèmiques amb l'enorme complexitat de l'entorn. Sovint les gravíssimes circumstàncies del moment fan que el líder hagi de triar entre la menys dolenta de les opcions i, per tant, es tendeix a relativitzar els seus errors.

L'acció política de Companys des dels nostres dies

Aquests cinc àmbits de l'acció política de Companys tenen una gran relació amb alguns dels debats actuals que hi ha sobre la naturalesa de l'acció política. En primer lloc, hem vist el polític que es compromet en la defensa dels humils, un perfil de polític que connecta amb la societat civil, que ho dona tot en la defensa dels més desvalguts, que va del greuge concret a la idea general. Ens recorda el pas que han fet alguns polítics actuals que, després d'organitzar la revolta en un tema concret, posteriorment lideren una revolta més global. És un model de polítics que bé provenen de la societat civil o bé que mantenen un peu a cada espai. En el cas de Companys, recordem que durant uns anys compaginà l'agitació civil amb l'acta de regidor a Barcelona i de diputat a les Corts.

En segon lloc, en el paper de Companys com a dirigent republicà hi hem vist el líder polític que busca la confluència entre espais polítics i que fa un esforç de vertebració d'un espai d'esquerres amb capacitat per governar. Només cal veure l'evolució

ció de l'esquerra nacional, que ha aglutinat Esquerra Republicana en les dues darreres dècades, per veure que l'esforç per crear complicitats amb espais propers ha estat la clau dels creixements electorals. Cal recordar que la confluència entre l'esquerra i el catalanisme «radical» ha estat decisiva pel desenvolupament del procés sobiranista. En aquest sentit, és prou curiós el ressorgiment durant els darrers mesos del concepte de «república» a l'hora d'anomenar el futur Estat català. Així ho va fer l'Assemblea Nacional Catalana en promoure la Via Lliure a la Meridiana l'Onze de Setembre de 2015 quan va posar l'accent en la idea de futura República Catalana, en comptes de referir-se a l'habitual «Nou Estat». D'aquesta manera es subratllava clarament el seu contingut social.

En tercer lloc, hem analitzat la trajectòria catalanista de Companys que varia a partir dels fets i de la incomprensió que rep des del govern central. Quan és la dreta que va contra Catalunya pot ser culpa de la dreta, però quan són els teus aliats republicans i d'esquerres els que menyspreen i humilien l'autonomia de Catalunya, és quan la tendència

a l'independentisme es dispara. Actualment, no costa gaire trobar paral·lelismes amb el nombrós traspàs de federalistes cap a l'independentisme per la via dels fets i de la incomprensió. En definitiva, de la incapacitat per concretar el federalisme, s'acaba arribant a l'independentisme. La diàspora sobiranista del PSC i el viratge de CDC i part d'Unió cap a l'independentisme s'explica, sobretot, per la incomprensió dels partits espanyols per l'autonomia catalana i per la poca disponibilitat d'explorar escenaris autènticament federals.

En quart lloc, ens hem referit al Companys comunicador. Passen els anys i continua la preocupació per la comunicació política de la qual avui, fins i tot, se n'ha fet una disciplina professional i acadèmica. Com s'imposen els *frames* i els relats vencedors? Quina influència tenen els mitjans de comunicació per fer pujar o baixar de cop la popularitat dels nous partits? Canvien els canals de comunicació però continua la preocupació política per difondre idees, per dominar les tertúlies i imposar punts de vista i també, és clar, per crear canals de contrainformació i per trencar el monopoli dels

discursos únics. Els polítics d'avui vetllen per moure's bé en els mitjans de comunicació del moment i per aprendre com funcionen els nous que van apareixent.

Finalment, el Companys que ha de prendre decisions transcendentals ens porta immediatament a pensar en el procés independentista i en les decisions que s'hauran de prendre ben aviat en escenaris de tensió institucional. En els propers mesos s'obriran davant nostre contextos polítics del tot nous i imprevisibles en els que caldrà prendre decisions ràpides per poder aprofitar les finestres d'oportunitat que el context ofereixi. I què serà aleshores més adient? Potser líders astuts i intuitius? O líders freds i racionals que avaluin els pros i contres de cada opció? I parlant del Companys líder, no podem deixar de fer una reflexió ben actual: com és que els lideratges polítics continuen tan forts en la nostra època? Semblava que anàvem cap a una nova política on el poder es repartia més i era més horitzontal, però observem com tornen a perpetuar-se, tant a dreta com a esquerra de l'espai polític, els líders carismàtics. Potser líders amb data

Companys esdevé un lúcid intèrpret de la nova societat de comunicació de masses. Per ell, la premsa escrita és una eina de combat que cal aprofitar en benefici de les causes que defensa

de caducitat més ràpida, però igualment decisius a l'hora de fer guanyar i perdre eleccions.

Aquestes són algunes de les reflexions que ens vénen al cap en relacionar la figura del Companys polític amb els moments actuals. Esperem que la commemoració del 75è aniversari del seu afusellament hagi servit per difondre al gran públic tota la seva trajectòria política en la seva complexitat i també per debatre'n el seu llegat. Sembla prou clar que l'anàlisi de la política dels anys 1930 i anteriors ens segueix donant moltes pistes per entendre el moment actual de la política a Catalunya. ■

■ Bibliografia

BARRERA, Heribert (et al.). *Lluís Companys. Trajectòria d'un president*. Barcelona: L'Avenç, 1990.

MOLAS, Isidre (ed.). *Diccionari de partits polítics de Catalunya Segle XX*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana i ICPS, 2000.

PONS, Josep Maria. *Lluís Companys, els orígens d'un símbol*. Lleida: Consell Comarcal de l'Urgell, 2005.

SOLÉ i SABATÉ, Josep Maria (dir.). *Lluís Companys. President de Catalunya. Trajectòria humana i política*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana (2 volums), 2006.

TORTAJADA, Antoni i VILA, Eloi. *El viatge de Companys*. Barcelona: Rosa dels Vents i Televisió de Catalunya, 2015.

Exposició itinerant

LLIBERTAT!

LA LLUITA DELS CATALANS
PELS DRETS SOCIALS I NACIONALS

Més informació
www.irla.cat/expollibertat

FUNDACIÓ



JOSEP IRLA

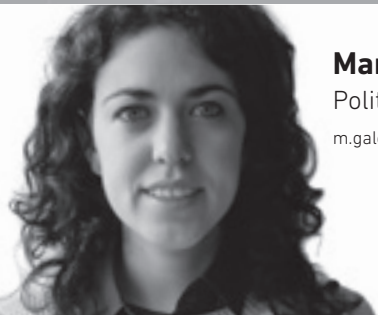


explorador

El combat de l'austeritat. Notes sobre una tragèdia grega contemporània

vista prèvia >

El dia de Sant Jordi de 2010, Grècia demanava formalment el rescat financer a la UE i a l'FMI. Des de llavors, el país hel·lè no ha deixat de ser protagonista de l'agenda política internacional, amb la succeció de governs i el creixement d'una formació política com Síriz a que, malgrat denunciar l'austeritat i alimentar així l'esperança dels grecs, ha acabat acceptant un tercer rescat.



Marta Galceran

Polítòloga experta en relacions internacionals

m.galceran.vercher@gail.com

El guió podria haver estat escrit per Eurípides (485 aC-406 aC), ja que conté tots els elements essencials d'una tragèdia grega clàssica: el sofriment [*páthos*], el conflicte [*agon*] i el destí fatal. Ja han passat més de cinc anys des que el govern del Panellíno Sosialistikó Kinima (PASOK) [Moviment Socialista Panhel·lènic] de Georgios Papandreu (1952) va acceptar el primer rescat, el 2010, condicionat a l'aplicació d'uns programes d'austeritat draconians, a l'impuls de severes reformes estructurals i a la privatització de bona part dels actius del país. Però, lluny de servir per millorar-ne la situació econòmica, dos anys més tard, Grècia sol·licitava un segon rescat. Des d'aleshores i fins a l'inici de 2015, s'han succeït tres governs —el del tecnòcrata Lukàs Papadí-mos (1947) de novembre de 2011 a maig de 2012, l'interí de Panagiotis Pikrammenos (1945) de maig a juny de 2012 i el del conservador Andonis Samaràs (1951) de juny de 2012 a gener de 2015— i tota mena de receptes, titllades per alguns com a «austericides», que no han aconseguit treure Grècia de la vora del precipici de la fallida econòmica i social.

De fet, les dades parlen per si soles: des de l'inici de la crisi, Grècia ha perdut el 25% del PIB del 2009 i el deute, que abans de la intervenció de la Troica¹ arribava al 113% del PIB, ha augmentat dràsticament fins al 185% el desembre de 2014. Dades macroeconòmiques que, juntament amb el constrenyiment pressupostari, sumeixen Grècia en la pitjor crisi social des de la fi de la Segona Guerra Mundial. Davant d'això, una part cada cop més gran de la població hel·lena s'ha acabat convençant que aquestes polítiques no solament s'han demostrat erràtiques, perquè no han aconseguit eixugar el deute ni generar creixement, sinó també contraproductes i humiliants. És en aquest context que Alexis Tsipras (1974) entra en escena, amb un discurs combatiu amb les elits europees i disposat a «*trencar el cercle viciós de l'austeritat*»² per retornar la dignitat als grecs. Un discurs que, per la seva banda, seria contestat des de Brussel·les amb el *mantra*

que acompanya aquesta tragèdia grega fins al final: «els deutes s'han de pagar», «els pactes s'han de complir», «les regles de joc no es poden canviar»...

Al capdavant, com diria Friederich Nietzsche (1844-1900), si bé l'origen de qualsevol tragèdia es trobava en la lluita entre allò que és apol·lini i allò que és dionisiac, és a dir entre la raó i la passió,³ en certa mesura aquesta dicotomia també s'ha reflectit —de forma al·legòrica— en la narrativa dominant d'aquesta crisi. I és que si Europa pot ser representada com l'ordre, la paciència i la raó, la Grècia de Tsipras encarna la disbauxa, la irresponsabilitat i, en definitiva, el caos. Ara bé, fins a quin punt és acurada aquesta particular visió dicotòmica? O dit d'una altra manera, quins han estat, en realitat, els límits d'aquesta narrativa? Desgranar els principals arguments de les dues parts enfrontades i desllorigar-ne alhora el fil de les negociacions és l'objectiu d'aquest article, que intenta donar les principals claus interpretatives per entendre una mica més

1 En el marc de la crisi europea, el mot Troica engloba tres institucions: la Comissió Europea, el Banc Central Europeu i el Fons Monetari Internacional.

2 WEAVER. «Tsipras declares end to "vicious cycle of austerity" after Syriza wins Greek election –as it happened».

3 NIETZSCHE, *L'origen de la tragèdia en l'esperit de la música*.

Síriz a ha connectat amb els anhels de canvi de molts grecs que se sentien injustament obligats a pagar pels errors econòmics comesos per unes elits bancàries i polítiques desacreditades

l'estira-i-arronsa que s'ha viscut a Europa durant els darrers mesos.

De la plaça Síndagma a Europa

Com trencar el cercle viciós de l'austeritat

El 25 de gener de 2015 i després d'una campanya electoral d'una innegable dimensió europea,⁴ la Sinaspismós Rizospastikís Aristeràs (Síriz a) [Coalició de l'Esquerra Radical] arriba al poder. En només tres anys, aquesta heterogènia formació política liderada pel carismàtic enginyer de 41 anys Alexis Tsipras ha aconseguit connectar amb els anhels de canvi de molts grecs que se sentien injustament obligats a pagar pels errors econòmics comesos per unes elits bancàries i polítiques desacreditades. Temps suficient, doncs, perquè la nova coalició protagonitzi un ascens fulgurant i de la marginalitat electoral passi a ser la força guanyadora dels comicis amb el 36,34% dels vots.⁵

4 SOLER i MARGALEF, «Grècia: unes eleccions europees».

5 Cal recordar que el sistema electoral grec premia amb 50 escons la força electoral més votada.

Sens dubte, aquesta victòria és vista immediatament com un canvi històric en tots els sentits. D'una banda, suposa la fi de més de 40 anys de bipartidisme a Grècia i de l'altra —i per primera vegada des de l'esclat de la crisi—, un govern d'un país de la UE es mostra clarament disposat a posar fre a les polítiques d'austeritat dictades des de Brussel·les. Una acció de rebel·lia que no solament suposa un alè d'esperança per als grecs que hi havien dipositat la seva confiança, sinó també un revulsiu per a tota la «nova» esquerra que al llarg i ample d'Europa també ha començat a fer-se visible entre les seves respectives opinions públiques, en una conjuntura en la qual les protestes de la plaça Síndagma [plaça de la Constitució] han semblat irradiar una alternativa especialment plausible en països meridionals com Itàlia, l'Estat espanyol, Portugal o Catalunya.

Així, convertit en la gran esperança del canvi i amb la responsabilitat de no defraudar en la seva promesa de «*retornar la dignitat als grecs*»,⁶ a principi d'any, el nou govern Tsipras

6 CHRYSOLORAS, CAMPBELL i CHREPA, «Tsipras Sells Betrayal of His Campaign Promises to Greece».

s'estrena en el càrrec en un mandat que ja s'albirava que no seria fàcil. D'entrada, calia «trencar el cercle viciós de l'austeritat». I per a fer-ho, la seva proposta es concreta a través de tres mesures: una moratòria del servei del deute negociada amb els creditors; la convocatòria d'una conferència europea sobre el deute grec; i finalment, substituir les polítiques d'austeritat per una «*clàusula de creixement*».⁷ Unes mesures que, en realitat, s'han anat allunyant progressivament —després de cada contesa electoral— de les posicions programàtiques inicials, molt més trencadores i radicals d'antuvi. I és que no en va, en els seus discursos previs a les eleccions del 25 de gener, ja no hi figura la idea d'un impagament o cancel·lació unilateral del deute, ni tampoc es pretén trencar les relacions amb els creditors europeus. La posició del nou govern grec, doncs, ha estat nítida: s'ha demanat renegociar les condicions del deute

7 Per a més informació sobre les promeses de Síriz a, es pot consultar SÍRIZA, «The Thessaloniki Programme», on es recullen totes les propostes electorals de la formació política. Entre aquestes promeses, destaca la lluita contra la pobresa energètica, la sanitat universal i gratuïta, la recuperació del salari mínim anterior a la crisi —751 euros, davant dels actuals 586—, i la lluita contra el frau tributari i l'evasió fiscal.

La victòria de Síriz a suposa la fi de més de 40 anys de bipartidisme i que per primera vegada un govern es mostri disposat a frenar l'austeritat dictada des de Brussel·les

sense haver d'abandonar l'euro ni la UE. Però alhora, també es tracta de recuperar el control sobre la política econòmica que cal aplicar a Grècia. És a dir, sí a les reformes, però no les que es dicten des de Washington, Brussel·les o Frankfurt, sinó les que decideixi de forma sobirana el poble grec. En suma, es comparteix el diagnòstic, però no les receptes.

Amb tot, la promesa de canvi no passa només per combatre les polítiques d'austeritat. Calen canvis estructurals per modernitzar el país. I al seu torn, posar fi a una cultura política dominada per un sistema oligàrquic de fidelitats i aliances polítiques que ha imperat a Grècia des de la caiguda de la dictadura dels Coronels el 1974 i la proclamació de la 3a República hel·lènica: la de la família d'Andreas Papandreu (1919-1996) i el seu PASOK i la de Kostas Karamanlís (1907-1998) al capdavant de la conservadora Nea Dimokratia (ND) [Nova Democràcia]. Ambdós partits sorgeixen durant l'anomenada *Metapolítefsi* [canvi polític], nom que rebria la transició grega, amb un nou sistema polític que, indubtablement, neix amb greus dèficits democràtics però que,

tanmateix, no és suficient escull per frenar el seu accés a la UE el gener de 1981: una entrada que, en part i ja aleshores, es veu com una oportunitat que pot ajudar el país a afermar definitivament el pas d'un govern autoritari a un govern democràtic.⁸ Aquesta casuística, paradoxalment, torna a repetir-se de la mateixa manera vint anys després, quan la situació econòmica grega —tan allunyada dels estàndards europeus— tampoc suposa cap impediment per a la seva incorporació a la zona euro.⁹ Efectivament, més enllà que Grècia hagués disfressat els comptes públics per poder ser admesa¹⁰ —pecat original que els alemanys no han perdonat mai al país hel·lè i que ha estat un recordatori constant en les presents negociacions—, molts economistes

8 DEMPSEY, «Alexis Tsipras's New Greece».

9 Alguns analistes han apuntat el fet que Grècia ha estat en permanent dependència financera pràcticament des de la seva independència de l'Imperi otomà, el 1821. Des de llavors Grècia ha entrat en fallida econòmica sis vegades (1826, 1843, 1860, 1894, 1932 i 2012). Això vol dir que Grècia ha estat en fallida aproximadament el 50% de la seva història moderna. De fet, si no ha estat en fallida entre el 1932 i el 2012 ha estat perquè tres grans poders —primer els britànics, després els americans, i ara la UE— els ha ofert assistència financera. OTERO-IGLESIAS, «We should welcome a Greek referendum».

10 WIENBERG, «Greece "Cheated" to Join Euro, Former ECB Economist Issing Says».

ja havien advertit que el país no estava preparat per afrontar el repte d'aplicar una estricta política fiscal que evités dèficits pressupostaris. En aquest sentit, doncs, Síriz a arriba al poder amb un repte majúscul: poder canviar marcs institucionals «interns» sota condicions d'assalt institucional «extern».¹¹

El quid de la negociació

Per entendre en quin context el govern grec s'asseu a la taula de negociacions, cal recular fins a finals de novembre de 2014, quan l'executiu de Samaràs reconeix que no s'arribarà als objectius acordats amb els creditors per finals d'any —que és quan expirava el segon rescat— i que, per tant, caldria demanar una altra línia addicional de crèdit o un programa cautelar supervisat per la troica d'institucions internacionals. Però, davant la falta d'acord amb l'Eurogrup¹² sobre les condicions per rebre l'últim tram del segon rescat, que suposaven 7.200 milions d'euro,

11 GOURGOURIS, «The Syriza Problem: radical democracy and left governmentality in Greece».

12 Reunió de ministres de Finances de la zona euro, la qual exerceix el control polític sobre la moneda comunitària.

La posició del nou govern grec ha estat nítida: ha demanat renegociar les condicions del deute sense haver d'abandonar l'euro ni la UE

ros, Grècia obté una pròrroga de dos mesos fins al febrer de 2015.

Això explica que la primera demanada de Iannis Varufakis (1961) en assumir el Ministeri de Finances fos demanar un programa pont de sis mesos que permetés a les dues parts negociar un nou marc que pogués conciliar les reformes econòmiques amb la solució al problema del deute. Finalment, el 20 de febrer s'acaba acceptant mantenir una línia de finançament oberta durant els quatre mesos subsegüents, fins al 30 de juny. A canvi, Grècia es compromet a endegar un ampli procés de reformes i a no abandonar cap dels ajustos aprovats fins a la data. Recordeu: «els pactes s'han de complir».

No obstant això, no és la qüestió del calendari la que presentaria més problemes, sinó trobar la manera de llimar els principals punts de fricció entre les dues parts, que són fonamentalment quatre. Primer, la xifra de l'ajust fiscal i les mesures per aconseguir l'objectiu que s'acabés fixant. Segon, la reforma de l'IVA. Tercer, i el més conflictiu: la reforma del sistema de pensions per tal d'en-

darrerir l'edat de jubilació dels grecs i posar fi als complements. I quart, i no menys important, la qüestió de la reestructuració del deute.

Varufakis i l'estratègia de confrontació

Si la tragèdia grega dels darrers mesos ha omplert portades, no solament ha estat pel «què» de les negociacions, sinó també pel «com». I és que al cap i a la fi, l'intercanvi de retrets, acusacions i qualificacions desafortunades, ha estat una constant que ha acabat derivant en un clima polític marcat per la falta de confiança, amb elements fins i tot de guerra psicològica entre les parts negociadores.

De fet, aquest és l'error que molts han atribuït a Síriz: no buscar aliats a Europa, mantenir una actitud arrogant i provocadora i dirigir l'estratègia cap a la confrontació amb Alemanya, en una espècie de «*joc de la gallina*».¹³ Exemples d'això són les referències als rescats com

13 OTERO-IGLESIAS, «El juego de la gallina entre Alemania y Grecia».

a «operacions de saqueig»,¹⁴ atorgar una «responsabilitat criminal»¹⁵ al Fons Monetari Internacional (FMI) per la imposició de mesures d'austeritat, acusar el Banc Central Europeu (BCE) de mantenir una «soga al coll»¹⁶ al país hel·lè o les desafortunades declaracions de Varufakis —emblema d'aquesta estratègia de confrontació— en una entrevista la vigília abans del referèndum: «*el que estan fent [la Troica] amb Grècia té un nom: terrorisme*».¹⁷

Tanmateix, i més enllà del llenguatge emprat, els actes simbòlics han estat els protagonistes d'aquesta particular batalla de testosterona. Nogensmenys, un altre episodi destacable és la comparació de la quitança del 62% del deute extern alemany el 1953¹⁸ amb les actuals demandes

14 GEORGIPOULOS i KOUTANTOU, «Greeks demand end to creditor "looting" after talks break down».

15 CHREPA i DELFS, «Europe Struggles Toward Solution as Tsipras Rips Into Creditors».

16 DONCEL, «Tsipras: "El BCE tiene en sus manos la soga alrededor del cuello de Grecia"».

17 HERNANDEZ, «Varoufakis: "lo que hacen con Grecia tiene un nombre: terrorismo"».

18 Deute a 25 països acumulat durant el període d'entreguerres i els anys immediats a la finalització de la Segona Guerra Mundial. Aquest acord va

Els crèdits de la Troica majoritàriament han anat als bancs de les economies més fortes de la UE, principals creditors dels grecs. S'han rescatat els bancs europeus, no el poble grec

de l'executiu grec, així com la petició formal del Voulí [consell], el parlament hel·lè, a Alemanya del pagament de 278.000 milions d'euros en concepte de compensació econòmica per l'ocupació nazi (1941-1944) durant la Segona Guerra Mundial¹⁹ — demanda que, per altra banda i com era d'esperar, és rebutjada i titllada d'estúpida pel cantó alemany.

A l'altra banda: una Europa dividida entre la solidaritat i la responsabilitat

El paper dels parlaments estatals en el procés d'integració europea ha estat un dels temes tradicionalment més espinosos de la governança de la UE, en permanent discussió sobre si cal avançar cap a lògiques més supraestatals o intergovernamentals. És a dir, construir una Europa més forta on les decisions es prenguin des d'institucions comunitàries que responguin a un pretès interès genuïnament europeu —com el Parlament Europeu o la Comissió

permetre una ràpida reconstrucció de la República Federal d'Alemanya i el seu ressorgiment com a potència mundial.

¹⁹ SÁNCHEZ-VALLEJO, «El pago de reparaciones de guerra abre un frente entre Alemania y Grecia».

Gràfic 1

Posició negociadora dels diferents estats de l'eurozona



Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de CIDOB, *Dossier Grècia*

Tsipras es troba en la disjuntiva de triar entre traïr la confiança del poble grec acceptant la darrera proposta de l'eurozona o rebutjar-la i entrar, de facto, en una situació de bancarrota

Europea (CE)—, o prioritzar els marcs decisoris en els quals els diferents estats membres tenen molt pes.

En aquests sentit, i malgrat que paradoxalment en el Tractat de Lisboa s'avança cap a una Europa més supraestatal, el conjunt d'intervencions de la UE per afrontar la crisi financera ha posat en evidència el predomini de la lògica intergovernamental davant la comunitària. En efecte, no és casual que l'escenari escollit per a les negociacions entre Grècia i els creditors europeus fos l'Eurogrup,²⁰ una reunió informal dels ministres de Finances dels països de l'eurozona fortament condicionada per aquelles economies més fortes i «sanejades». Això explica el constant joc de pressions entre les posicions dels diferents estats membres que caracteritzen les negociacions i que, alhora, accentuen dues de les principals febleses europees. Estem parlant, d'una banda, del difícilment remeiable xoc de sobirania entre els estats membres, fet que torna a posar sobre la taula la qüestió del dèficit de legitimitat democràtica existent a

la UE. I de l'altra, de l'aprofundiment d'unes dinàmiques de divisió latents en el si d'Europa, fruit de dues maneres força diferents d'enfocar la crisi del deute. És a dir, l'Europa del Nord *versus* la del Sud, la «keynesiana» enfront la de l'austeritat luterana o fins i tot, el bloc de la solidaritat contra el de la responsabilitat. En definitiva, és important entendre que, tal com s'il·lustra en el gràfic 1, dins del bàndol dels socis europeus no tots els estats mantenen la posició negociadora contundent que reflecteix la narrativa oficial, sinó que n'hi ha que exhibeixen una actitud més conciliadora —encapçalats per l'Estat francès, amb el suport tàcit d'Itàlia—, i els que simplement es mostren ambivalents.

La narrativa majoritària i el domini alemany

Fa uns mesos, la revista *The Economist* publicava uns articles²¹ en els quals s'explica com la paraula «austeritat» [*austerität*] no té origen alemany sinó grec. De fet, per a refe-

rir-se al deute, els alemanys normalment utilitzen el mot «*schuld*», que significa tant «deute» com «culpa». Aquesta coincidència lingüística no és ni banal ni innocent, sinó el reflex d'una cultura política que estigmatitza els deutors com els únics culpables de la situació d'endeutament. Segons aquesta visió, doncs, Grècia ha arribat fins aquí a conseqüència del seu comportament irresponsable, de la manca de disciplina fiscal i dels errors econòmics d'unes elits polítiques corruptes. No obstant això, és important entendre que, més enllà de reforçar una determinada representació pejorativa del poble grec en l'imaginari col·lectiu de l'electorat d'aquests països, aquest judici moral té una conseqüència encara més profunda: situa el debat del rescat, no sobre si Grècia «necessita» que s'alleugereixi el pes del seu deute, sinó sobre si ho «mereix».²² En altres paraules, és moralment acceptable que uns països que han fet els deures i han aplicat polítiques d'estalvi hagin de pagar per la indisciplina i la irresponsabilitat del poble hel·lè? No fer-ho, però, significa que Grè-

20 MAHONY, «The rise of the untransparent "Eurogroup"».

21 THE ECONOMIST, «Germany, Greece and Debt —As we forgive our debtors»; i THE ECONOMIST, «German views of Greece —Austere? Your words, not ours».

22 FAZI, «The Troika saved Banks and creditors —not greece».

On uns veurien un pols entre Europa i Grècia, altres recorden que en realitat es tracta d'una lluita d'equilibris entre la democràcia grega i les altres divuit democràcies de la zona euro

cia pot acabar abandonant l'euro i que, per tant, el procés d'integració europea deixa de ser irreversible. I la veritat és que, malgrat els esforços del ministre de Finances alemany, Wolfgang Schäuble (1942), per presentar-ho com una opció real i assumible, el fantasma del «Grexit» segueix sense interessar ningú.

A grans trets, doncs, aquesta és la disjuntiva en què es troben els ministres de Finances dels països de l'eurozona a l'hora de justificar davant el seu electorat més mesures de suport financer als grecs. De fet, malgrat que Alemanya s'ha erigit com la guardiana de la zona euro i garant que es compleixin els pactes, l'oposició més hostil ha vingut dels països bàltics, que han experimentat ells mateixos la medicina de l'austeritat i que, actualment, tenen un poder adquisitiu més baix que els grecs. Per exemple, els pensionistes lituans perceben 242,10 euros de mitjana, en comparació amb els 700 euros que reben els grecs.²³ En aquesta conjuntura, com es pot justificar davant els contribuents que

cal seguir deixant diners a aquest estat rebel del sud d'Europa que, per altra banda, es nega a acceptar les condicions dels creditors?

Amb tot, aquest argument és fortament qüestionat per veus tan autoritzades com la de l'economista socialdemòcrata²⁴ Paul Krugman (1953), que recorda que «*l'economia no és un joc de moralitat; no és una història feliç on la virtut és premiada i el vici és castigat*».²⁵ I, si ho fos, si entréssim en aquest joc, molts recordarien que si bé les elits gregues no han actuat correctament, el comportament d'Alemanya i la seva pretesa solidaritat també és, com a mínim, qüestionable. Al cap i a la fi, s'ha beneficiat del mal funcionament de la Unió Monetària per millorar la seva capacitat exportadora.²⁶ Així mateix, molts economistes —entre ells, l'antic president del Deutsche Bundesbank, Karl Otto Pöhl (1929-2014)— reconeixen que en realitat

Europa només ha mostrat solidaritat amb les seves pròpies institucions financeres, que haurien sigut les principals perdedores si no s'hagués rescatat els grecs.²⁷ En efecte, els crèdits concedits per la Troica entre el 2010 i el 2013 han anat a parar majoritàriament als bancs comercials de les economies més potents de la UE, especialment a entitats alemanyes i franceses, principals creditors dels grecs fins al 2010.8 Així, es podria dir que, fins ara, realment s'han «rescatat» aquestes entitats i no el poble grec.

El referèndum grec: la democràcia europea, qüestionada

Després d'una primavera d'anades i vingudes a Brussel·les, a finals de juny es comença a albirar, per fi, un acord imminent entre les parts negociadores. Es suavitzen les condicions dels creditors europeus? No. Cedeix el govern grec en les seves demandes? Tampoc. Què canvia llavors? El factor temps.

23 ČERNIAUSKAS i RAUDSEPS. «Poorer than Greece: the EU countries that reject a new Athens bailout».

24 Krugman es defineix com «liberal», que en el vocabulari polític nord-americà equival aproximadament al que a Europa es denominaria «socialdemòcrata».

25 KRUGMAN, Paul. «Economics is not a morality play».

26 MAZOWER, Mark. «European Democracy enters dangerous times».

27 SPIEGEL. «Former Central Bank Head Karl Otto Pöhl: Bailout Plan is All About "Rescuing Banks and Rich Greeks"».

Només 8 dies després del referèndum, Tsipras transigeix en pràcticament totes les condicions de la nova «quadriga» de creditors i demana un tercer rescat de 86.000 milions d'euros

En efecte, el 30 de juny expirava la pròrroga acordada amb les institucions europees al febrer per negociar el rescat. Per si no fos prou, aquesta també era la data en què l'executiu grec havia de fer front al venciment de 1.600 milions d'euros a l'FMI amb uns fons que no tenia, ja que hauria d'haver sortit de l'acord amb els creditors europeus. Aquesta situació, juntament amb les amenaces de l'Eurogrup que s'havia acabat la paciència, i la llòbrega perspectiva dels venciments del deute a què calia fer front al juliol i agost, acaben posant Tsipras entre l'espasa i la paret. Així, si bé acceptar l'última proposta de l'Eurogrup suposa creuar totes les línies vermelles del seu mandat electoral i traïr la confiança del poble grec, rebutjar-la significa el tancament de l'aixeta del finançament, la impossibilitat de fer front als deutes a curt termini i l'entrada, de facto, en una situació de bancarrota. Davant la impossibilitat de prendre una decisió que no hipotequés d'una manera o altra la població grega, finalment el jove dirigent hel·lè s'atreveix a fer el que Georgios Papandreu no va aconseguir, pressionat per l'establishment europeu, el 2011: donar la paraula

als grecs i sotmetre el paquet de mesures a referèndum.

Sens dubte, això suposa el major punt d'inflexió en les negociacions, fins al moment. Tant és així, que destacats dirigents europeus, entre ells el president del Parlament —Martin Schulz (1955)— i el de la CE —Jean-Claude Juncker (1954)—, entenen aquest trencament unilateral de les negociacions com un xantatge polític inadmissible i acaben significant-se i donant suport explícit a la campanya del «Sí». D'aquesta manera, i obviat el principi de no ingerència en els afers interns d'un dels estats membres, des de Brussel·les s'acusa Tsipras d'estar enganyant el seu poble i es recorda que s'estava fent un referèndum sobre una proposta caduca, ja que les «Prior Actions»²⁸ que es recollien en el document del 28 de juny havien deixat d'estar sobre la taula. Així mateix, s'acaba negant la major —que el poble grec pugui decidir efectivament si accepta o no el paquet de mesures—, i s'intenta presentar la cita electoral com un liti-gi entre «Sí» o «No» a la UE i a l'euro.

28 FAZI, «The Troika saved Banks and creditors —not greece».

En altres paraules: el que també és coneix com a «discurs de la por».

Tanmateix, la contundent resposta europea de rebuig al referèndum, torna a encendre el debat sobre el dèficit democràtic de la UE.²⁹ I més específicament, sobre la qüestió de fins a quin punt els ciutadans d'un país que ha adoptat l'euro poden decidir el seu destí —en aquest cas, abandonar les polítiques d'austeritat però seguir a l'euro— a través d'un procés electoral, sense que això impliqui que es deixin de respectar els desitjos electorals de la població d'un altre dels estats membres de la UE —que vol deixar d'ajudar finançerament els grecs, o fer-ho només sota determinades condicions, per exemple. Així, on uns veurien un pols entre Europa i Grècia, d'altres recorden que en realitat es tracta d'una lluita d'equilibris entre la democràcia grega i les altres divuit democràcies de la zona euro. És a dir, si bé Tsipras té un mandat democràtic que li impedeix acceptar les propostes dels seus socis europeus, no és menys

29 EUROPEAN COMMISSION, «Information from the European Commission on the latest draft proposals in the context of negotiations with Greece».

Una part força significativa de l'opinió pública de Grècia ha vist el tercer rescat com un *diktat* imposat per Brussel·les i l'enèsima humiliació al poble grec

cert que Schäuble també ha de respondre de les decisions que prengui l'Eurogrup davant l'electorat alemany. I finalment, cal no oblidar que si en aquesta reunió de ministres de l'eurozona s'ha acabat imposant una lògica més conservadora, també és perquè aquestes són les forces polítiques que governen a la major part de països que han adoptat l'euro.

El tercer rescat o la claudicació grega

«No canviem les nostres polítiques segons les eleccions».³⁰ Amb aquestes paraules reacciona Jyrki Katainen (1971), Comissari Europeu d'Ocupació, Creixement, Inversions i Competitivitat, a la victòria electoral de Síriz a al gener. I en certa mesura, i si obviem que el joc democràtic consisteix precisament en això, aquest polític finlandès tenia raó. I és que, malgrat que el 5 de juliol l'opció del «No» [Oxi] guanya amb un 62% dels vots, la postura dels socis europeus no es mou ni un mil·límetre. Al contrari, des de l'Eurogrup es defensa que s'ha trencat definitivament la

confiança en els dirigents grecs, fet que sembla justificar l'enduriment de les exigències i condicions respecte la proposta rebutjada de manera massiva a les urnes dies abans.

De fet, el comissari té raó fins al punt que ni el mateix Tsipras sembla canviar les polítiques segons les eleccions. Fet i fet, el 13 de juliol, només vuit dies després del referèndum, el mandatari hel·lè fa un gir de 180 graus en la posició mantinguda fins llavors i transigint en pràcticament totes les condicions imposades per la nova «quadriga»³¹ de creditors, acaba demanant un tercer rescat per valor de 86.000 milions d'euros.

D'aquesta manera, i amb la signatura del que per a alguns no és res més que un venjatiu catàleg de greuges, Grècia acaba acceptant les reformes de l'IVA i del sistema de pensions que li exigeixen els creditors i alhora, es compromet a anar més enllà amb les privatitzacions i la reforma laboral. Finalment, s'acorda posar en marxa un fons de privatitzacions, supervisat per les institucions europees, que serveixi

per capitalitzar els bancs, pagar el deute i estimular inversions. A canvi, els grecs aconsegueixen l'extensió de l'ajuda financera i una lleugera reestructuració del deute: no hi haurà quitança, però es deixa la porta oberta a prolongar els venciments i augmentar els períodes de carència.

D'altra banda, mentre que si bé a les principals capitals europees se celebra que per fi s'ha recuperat l'estabilitat, una part força significativa de l'opinió pública de Grècia ha vist aquest tercer rescat com un *diktat* imposat per Brussel·les i l'enèsima humiliació al poble grec. A Twitter se sent piular *#ThisIsACoup* [això és un cop d'estat] i seguint l'estela de les comparacions històriques, hi ha qui hi troba similituds amb les condicions imposades als alemanys en el Tractat de Versalles. Així mateix, proliferen les denúncies que les condicions imperants creen de facto un protectorat dins la UE. Bona prova d'aquesta situació d'ingerència sense precedents en la sobirania grega, és l'obligació de sotmetre qualsevol proposta legislativa econòmicament o socialment sensible a l'aprovació, al control i a l'autorització de les institucions europees. Un requisit indis-

30 SANDBU, «Democracy at the heart of the fight for Greece».

31 POP, «EU to Greece: No debt relief, stick to your promises».

Tsipras ha passat de ser «l'esperança del canvi» al «mal menor» que, juntament amb la claudicació de Síriz, fa desaparèixer —a curt termini— una alternativa a l'austeritat

pensable, doncs, per a l'alliberament de més trams del deute. Com també és d'obligat compliment l'aprovació de tota una sèrie de mesures legislatives urgents que suposen abolir part de l'ordre jurídic grec vigent i substituir-lo per lleis directament dictades des de Brussel·les.

En suma, un tercer rescat que va molt més enllà de donar només unes directrius i objectius, ja que s'immiscia fins a l'àmbit de la microgestió econòmica i política.

Èxode: eleccions de tardor i tornada a la casella de sortida?

En tota tragèdia hi ha una part final, l'anomenat Èxode, on l'heroi reconeix els seus errors i és castigat pels déus. És en aquest moment quan es comparteix amb l'espectador una ensenyança moral que, fent-ne una extrapolació metonímica, ve a ser un missatge molt clar per a tota la nova esquerra que combat les polítiques d'austeritat: el camí de Tsipras no porta enlloc.

Però, més enllà d'aquesta ensenyança en sentit figurat, i malgrat els esforços d'alguns dirigents europeus

per evitar parlar de guanyadors i de perdedors de l'acord, el cert és que les eleccions anticipades gregues celebrades a finals de setembre d'enguany tenen un indubtable regust a derrota. I al seu torn, de tornada a la casella de sortida. I és que, de què han servit vuit mesos de confrontació? Tsipras ha passat, sens dubte, d'ésser «l'esperança del canvi» al «mal menor».³² Un «mal menor» que, juntament amb la claudicació de Síriz, fa desaparèixer de l'horitzó grec —i a curt termini— una alternativa a la crisi del deute que no passi per més mesures d'austeritat a la *manière européenne*. Tanmateix, i a tall d'epíleg, si bé aquesta tragèdia ha suposat la claudicació de l'heroi, fins a quin punt el seu patiment no ha aconseguit també sacsejar els fonaments i la consciència d'una UE interpel·lada a refundar-se? ■

32 En aquest tercer rescat hi hauria quatre institucions en comptes de tres: la Comissió Europea, el Banc Central Europeu, el Fons Monetari Internacional i el Mecanisme Europeu d'Estabilitat.

■ Bibliografia

ČERNAIAUSKAS, Šarūnas i RAUDSEPS, Pauls. «Poorer than Greece: the EU countries that reject a new Athens bailout» [en línia]. A *The Guardian*, de 9 de juliol de 2015. Disponible a: <www.theguardian.com>.

CHREPA, Eleni i DELFS, Arne. «Europe Struggles Toward Solution as Tsipras Rips Into Creditors» [en línia]. A *Bloomberg*, de 16 de juny de 2015. Disponible a: <www.bloomberg.com>.

CHRYSOLOS, Nikos; CAMPBELL, Matthew; CHREPA, Eleni. «Tsipras Sells Betrayal of His Campaign Promises to Greece» [en línia]. A *Bloomberg*, de 13 de juliol de 2015. Disponible a: <www.bloomberg.com>.

CIDOB. *Dossier Grècia* [en línia]. Disponible a: <www.cidob.org>.

DONCEL, Luis. «Tsipras: "El BCE tiene en sus manos la saga alrededor del cuello de Grecia"» [en línia]. A *El País*, de 6 de març de 2015. Disponible a: <www.elpais.com>.

COMISSIÓ EUROPEA. «Information from the European Commission on the latest draft proposals in the context of negotiations with Greece» [en línia]. A *European Commission Press Release Database*, de 28 de juny de 2015. Disponible a: <www.europa.eu>.

DEMPSEY, Judy. «Alexis Tsipras's New Greece» [en línia]. A *Carnegie Europe*, de 26 de gener de 2015. Disponible a: <carnegieeurope.eu>.

FAZI, Thomas. «The Troika saved Banks and creditors —not greece» [en línia]. A *Open Democracy*, de 25 gener de 2015. Disponible a: <www.opendemocracy.net>.

GEORGIOPOULOS, George i KOUTANTOU, Angeliki. «Greeks demand end to creditor “looting” after talks break down» [en línia]. A *Reuters*, de 15 de juny de 2015. Disponible a: <www.reuters.com>.

GIANNIKOS, Adam. «Greek elections: a bail-in vote in search of political capital» [en línia]. A *Open Democracy*, de 19 de setembre de 2015. Disponible a: <www.opendemocracy.net>.

GOURGOURIS, Stathis. «The Syriza Problem: radical democracy and left governmentality in Greece» [en línia]. A *Open Democracy*, de 6 d'agost del 2015. Disponible a: <www.opendemocracy.net>.

HERNANDEZ, Irene. «Varoufakis: “lo que hacen con Grecia tiene un nombre: terrorismo”» [en línia]. A *El Mundo*, de 6 de juny del 2015. Disponible a: <www.elmundo.es>.

KRUGMAN, Paul. «Economics is not a morality play» [en línia]. A *The New York Times*, de 28 de setembre del 2010. Disponible a: <krugman.blogs.nytimes.com>.

MAHONY, Honor. «The rise of the untransparent “Eurogroup”» [en línia]. A *Euobserver*, de 5 de maig del 2015. Disponible a: <euobserver.com>.

MAZOWER, Mark. «European Democracy enters dangerous times» [en línia]. A *Financial Times*, de 30 de gener del 2015. Disponible a: <www.ft.com>.

NIETZSCHE, Friedrich. *El naixement de la tragèdia*. Martorell: Adesiara, 2011.

POP, Valentina. «EU to Greece: No debt relief, stick to your promises» [en línia]. A *Euobserver*, de 29 de gener de 2015. Disponible a: <euobserver.com>.

OTERO-IGLESIAS, Miguel. «El juego de la gallina entre Alemania y Grecia» [en línia]. A *Real Instituto Elcano*, de 16 de febrer de 2015. Disponible a: <www.realinstitutoelcano.org>.

OTERO-IGLESIAS, Miguel. «We should welcome a Greek referendum» [en línia]. A *Real Instituto Elcano*, de 29 de juny de 2015. Disponible a: <www.realinstitutoelcano.org>.

SÁNCHEZ-VALLEJO, María Antonia. «El pago de reparacions de guerra abre un frente entre Alemania y Grecia» [en línia]. A *El País*, de 15 febrer de 2015. Disponible a: <internacional.elpais.com>.

SANDBU, Martin. «Democracy at the heart of the fight for Greece» [en línia]. A *Financial Times*, de 9 d'agost de 2015. Disponible a: <www.ft.com>.

SÍRIZA. «The Thessaloniki Programme» [en línia]. Disponible a: <www.syriza.gr>.

SOLER, Eduard i MARGALEF, Héctor. «Grècia: unes eleccions europees» [en línia]. A CIDOB, *Opinió*, núm. 298, gener de 2015. Disponible a: <www.cidob.org>.

SPIEGEL. «Former Central Bank Head Karl Otto Pöhl: Bailout Plan is All About “Rescuing Banks and Rich Greeks”» [en línia]. A *Spiegel*, de 18 de maig de 2010. Disponible a: <www.spiegel.de>.

THE ECONOMIST. «Germany, Greece and Debt —As we forgive our debtors» [en línia]. A *The Economist*, de 16 juliol de 2015. Disponible a: <www.economist.com>.

THE ECONOMIST. «German views of Greece —Austere? Your words, not ours» [en línia]. A *The Economist*, de 16 juliol de 2015. Disponible a: <www.economist.com>.

WEAVER, Matthew. «Tsipras declares end to “vicious cycle of austerity” after Syriza wins Greek election —as it happened» [en línia]. A *The Guardian*, de 26 de gener de 2015. Disponible a: <www.theguardian.com>.

WIENBERG, Christian. «Greece “Cheated” to Join Euro, Former ECB Economist Issing Says» [en línia]. A *Bloomberg*, de 27 de maig de 2011. Disponible a: <www.bloomberg.com>.



finestra



Margot Wallström

“El meu destí és el vostre destí,
i el destí dels altres és el nostre”

Discurs sobre política exterior, drets humans i feminisme.
Parlament de Suècia. Estocolm, 11 de febrer de 2015

Suècia, com la majoria de països nòrdics, són estats de referència en multitud d'aspectes: des del sòlid estat del benestar al model econòmic d'alt valor afegit, passant per una qualitat democràtica envejable.

Malgrat les veus que alerten de les tensions socials que s'amaguen rere aquesta imatge idíl·lica, la sueca és una societat molt inclusiva, altament cohesionada després de dècades combatent les desigualtats socials fins al punt que les polítiques d'igualtat de gènere han començat a esquerdar el famós sostre de vidre que limita el ple desenvolupament de les dones.

D'aquesta manera, va naixent una mirada violeta que tenyeix totes les polítiques del Govern. Una nova manera de fer que de la mà de Margot Wallström (1954), ministra d'Afers Exteriors des de la victòria socialdemòcrata del setembre de 2014, va arribant a les relacions internacionals, tot donant forma al que ella anomena política exterior feminista.

Sr./Sra. President/a,

Compartim un destí en comú en un temps de gran inseguretat. Quan aquesta cambra va debatre la qüestió dels afers exteriors fa un any, s'iniciava l'agressió de Rússia a Ucraïna, l'amenaça més gran per a la pau i la seguretat a Europa des del final de la Guerra Freda.

El 2014, la guerra civil a Síria empitjorava i l'Estat islàmic iniciava la seva ofensiva cruenta.

Les violacions dels estats a l'Est i la fallida d'estats al Sud també tenen repercussions a Suècia.

Provoquen tensions al nostre entorn i moviments de refugiats, i desperten cada cop més els records dolorosos de la guerra i els conflictes entre la nostra població.

A més, el problema actual més greu, el canvi climàtic, també suposa una amenaça per a la seguretat global.

Però aquesta inseguretat creixent no ha d'amagar els progressos globals. La pobresa extrema i la mortalitat infantil van minvant. La tecnologia

segueix avançant. La nostra interdependència és cada cop més gran.

El nostre destí comú dicta dues tasques principals a la política exterior sueca. Hem d'aprofitar al màxim els beneficis, que són molts. I hem de gestionar els riscos.

La nostra política exterior se centra, per tant, en la col·laboració i la cooperació internacionals: amb els nostres veïns, en el si de la UE i com a membres més actius de l'ONU.

Sr./Sra. President/a,

La veu de Suècia és més forta quan s'uneix amb la de la restat d'estats membres de la UE.

Ens complau el fet que la UE hagi presentat una resposta unida als fets ocorreguts a Rússia i Ucraïna. Suècia mantindrà la seva posició de lluitar per unes polítiques clares en relació al respecte de la llei internacional i el suport al dret a decidir el futur que tenen tots els països.

Donem suport als esforços duts a terme actualment per esclarir un camí que suavitzi les tensions.

La UE necessita un compromís internacional més important, una estratègia global concertada i l'enfortiment de la seva capacitat de gestió de les crisis

I potser el més important, hem de possibilitar l'èxit d'Ucraïna, així com donar suport al desenvolupament continu dels nostres socis de l'Est de la UE i actuar com a contrapunt per a aquells països que han triat seguir el camí europeu, en el qual la sang del camp de batalla s'intercanvia per la paciència de la taula de negociació.

En aquest sentit, Suècia advoca per una UE compromesa amb el procés d'adhesió de Turquia, per a la normalització de les relacions entre Sèrbia i Kosovo i per a la continuació de les reformes a Bòsnia i Hercegovina de cara a la seva entrada a la UE. Suècia dóna suport a les negociacions liderades per l'ONU per a la reunificació de Xipre.

La UE necessita un compromís internacional més important, una estratègia global concertada i l'enfortiment de la seva capacitat de gestió de les crisis. Aviat, Suècia comandarà l'operació naval de la UE Atalanta.¹ A més, la força de reacció liderada per Suècia, el Grup de Combat Nòrdic, ja està a punt per desplegar-se a les

ordres de la UE durant la primera meitat del 2015.

Col·laborem en el si de la UE i la UE ha de col·laborar amb els altres països. Els nostres interessos inclouen les accions contundents i coordinades de la UE. Suècia lluitarà per aconseguir un millor diàleg europeu amb la resta de regions i de països. En una època de més incertesa, és especialment important obtenir una col·laboració transatlàntica estreta entre la UE i els EUA.

Sr./Sra. President/a,

La política de seguretat sueca segueix essent ferma. Les amenaces a la pau i a la nostra seguretat es poden evitar millor de manera col·lectiva i col·laborant amb la resta de països. Suècia no forma part de cap aliança militar. És impossible concebre conflictes militars a la nostra regió que només afectin un sol país. Suècia no es mantindrà al marge si un altre estat membre de la UE o nòrdic pateix un desastre o un atac. Esperem que aquests països actuïn de la mateixa manera si és Suècia qui es veu afectada. Esperem, per tant, que el nostre país es trobi

en una posició que pugui donar i rebre ajuda, tant civil com militar, a la vegada.

Ahora que la situació dels nostres veïns fa necessari que Suècia augmenti la seva capacitat defensiva, continuem les nostres accions de col·laboració militar: amb Finlàndia, amb la resta dels nostres veïns nòrdics, amb els països bàltics i amb l'OTAN. Amb aquesta darrera organització, i juntament amb Finlàndia i altres estats, es va avançant per establir una col·laboració més estreta. Suècia mantindrà el seu compromís actiu i la seva participació en aquelles operacions internacionals sota la tutela de l'ONU, la UE, l'OTAN i l'Organització per a la Seguretat i la Cooperació a Europa.

Sr./Sra. President/a,

A nivell global, l'ONU té un paper absolutament clau per mantenir la pau i la seguretat. I, per tant, cal reforçar-la. La posició de l'ONU en la política d'afers exteriors sueca es va recuperant. Volem i som capaços de responsabilitzar-nos de solucions conjuntes mitjançant l'ONU. La candidatura sueca per a un seient

¹ Operació contra la pirateria a les costes de Somàlia.

S'ha de combatre i castigar el genocidi, els crims contra la humanitat, els crims de guerra i altres crims internacionals greus

del Consell de Seguretat de l'ONU del 2017-2018 és un exemple concret del desig del Govern d'influir en el rumb de les polítiques globals.

Una de les expressions de la nostra convicció per les polítiques de pau global és l'ajuda a l'operació de l'ONU a Mali. Aquesta serà la nostra contribució més important a nivell d'efectius en una operació liderada per l'ONU des del 2006. També participarem en diverses operacions, moltes sota la tutela de l'ONU, que inclouen el Sudan del Sud, Libèria, l'Afganistan, la República Democràtica del Congo i l'Orient Mitjà. El Govern creu que Suècia ha de participar en més operacions liderades per l'ONU.

Sr./Sra. President/a,

Defensem els drets humans per a totes les persones, com fan els membres de l'ONU, la UE, l'Organització per a la Seguretat i la Cooperació a Europa i el Consell d'Europa. Ho fem allà on s'ataquin aquests drets, independentment de si les persones afectades es troben a la redacció d'una revista o en un supermercat a París, en un mercat de Nigèria o en una illa idíl·lica de Noruega.

Les lleis internacionals defensen el respecte a la Carta de les Nacions Unides i als principis d'integritat territorial i la prohibició de la violència que se'n deriva. S'ha de combatre i castigar el genocidi, els crims contra la humanitat, els crims de guerra i altres crims internacionals greus.

La feina de la Delegació pel Dret Humanitari Internacional s'ha de reforçar, alhora que cal centrar-se en el desarmament.

La protecció dels drets humans és un dels pilars de la política exterior sueca. Actualment, es redacta un esborrany per a una estratègia de drets humans, democràcia i principi de legalitat.

Els drets econòmics, socials i culturals són cabdals per garantir les condicions de treball i el benestar de les persones. Tot i això, en l'economia global actual es violen sovint els drets humans en les condicions de treball. Suècia lluitarà contra diverses formes de treballs forçats i treball infantil, i defensarà el dret de les persones per formar i unir-se a sindicats, per negociar i per dur a terme accions sindicals.

La protecció dels drets humans també comporta la responsabilitat de lluitar contra el racisme i la discriminació col·lectiva de diversos grups, per exemple en termes de religió. Cal defensar la llibertat d'expressió i de premsa. No podem fer com si res quan la llibertat d'expressió està amenaçada i quan s'empresonen, se segresten i s'assassinen periodistes.

La defensa dels drets humans comporta el fet d'adoptar una postura clara contra aquells estats que sostenen el dret d'executar, de torturar o d'empresonar persones, en contra d'allò que dicten les normes internacionals. Durant dècades, Suècia ha estat capdavantera en la salut i els drets sexuals i reproductius. Volem augmentar el coneixement d'aquests drets i lluitarem perquè s'inclouin a la nova agenda global de desenvolupament. Cal contrarestar l'opressió per l'orientació sexual de les persones sobre el terreny.

El 2014 més de 100 milions de persones han necessitat ajuda humanitària i més de 50 milions es van veure forçades a abandonar casa seva. Aquesta situació és la més greu des de la Segona Guerra Mundial.

La comunitat internacional ha d'actuar per millorar la situació dels refugiats i per posar fi als conflictes que els obliguen a fugir

La comunitat internacional ha d'actuar per millorar la situació dels refugiats i per posar fi als conflictes que els obliguen a fugir. Suècia és un dels principals donants de l'agència pels refugiats de l'ONU, l'ACNUR, i contribuirà amb 640 milions de corones sueques per a fons específics el 2015.

El Ministeri d'Afers Exteriors disposa actualment d'una organització sòlida i desenvolupada per respondre les situacions de crisi.

La protecció i l'ajuda als suecs presents a l'estranger és una prioritat, ja sigui per qüestions de pèrdua del passaport com per casos de malaltia greu o de detenció.

Sr./Sra. President/a,

La diferència entre política interior i exterior és cada cop menys clara. En un món connectat, els àmbits de la política estan directament relacionats i el concepte de seguretat s'ha eixamplat.

Mitjançant l'ONU podem assolir avenços importants i el 2015 és cabdal per als esforços globals. Per

assolir la pau i el desenvolupament, hem de dur a terme iniciatives a favor de la democràcia, el desenvolupament sostenible, la igualtat de gènere i l'ús amb seny dels nostres recursos naturals. En una època en què els ecosistemes que ens donen la vida s'esgoten i en què el canvi climàtic suposa una amenaça de cara al futur, és de vital importància assolir progressos nous.

Durant la conferència del clima de París d'enguany, l'objectiu de Suècia és arribar a un acord climàtic global, just i legalment vinculant que permeti mantenir l'augment mitjà de la temperatura global per sota dels dos graus.

Si enfortim les nostres ambicions pel que fa al clima a Suècia i a la UE, podrem ajudar a reduir les emissions i les conseqüències derivades del canvi climàtic a tot el món. Aquest any, Suècia ajudarà a analitzar més profundament els impactes que provoca el canvi climàtic en la pau i la seguretat.

A més d'un nou acord més sòlid per al clima, una altra de les prioritats serà la formulació de nous objec-

tius de desenvolupament sostenible global que tots els països hauran d'aplicar. El finançament per al desenvolupament sostenible és de gran importància i requereix una política per al desenvolupament coherent. Suècia bastirà ponts i serà una de les veus principals de les polítiques de desenvolupament global. El Govern manté el seu compromís de contribuir amb l'1% del producte interior brut al desenvolupament.

Si es té una visió més ampla de la seguretat, les diferències entre els rics i els pobres s'han d'entendre com una causa de tensions i de conflictes. Combatre la pobresa i la desigualtat també és una tasca de la política de seguretat. L'ajuda i la cooperació per al desenvolupament són elements importants d'aquests esforços en la prevenció de conflictes.

Continuarem cercant eines útils i comunes per lluitar contra el terrorisme internacional, sense comprometre els valors fonamentals de la democràcia i el principi de legalitat que hem de defensar.

Entre les noves amenaces a la seguretat que hem de combatre, es

La diferència entre política interior i exterior és cada cop menys clara. En un món connectat, els àmbits de la política estan directament relacionats i el concepte de seguretat s'ha eixamplat

troben els ciberatacs, l'espionatge, el cibercrim i les guerres de propaganda digitals. Els brots greus d'epidèmies, com la del virus d'ebola, ens recorden una altra de les amenaces a la nostra seguretat. Aquest fet també està relacionat amb la prevalença de l'augment de la resistència als antibiòtics, un perill per a la salut i el medi ambient. El Govern vol esforços més efectius en relació amb l'OMS i altres organismes per afrontar els reptes de la nostra salut.

El Govern vol, per tant, convidar experts i representants de la societat civil i governamentals a una conferència especial.

El Govern organitzarà converses a diverses bandes sobre els grans reptes de seguretat a què ha de fer front Suècia i sobre com afrontar-los.

Sr./Sra. President/a,

En temps inestables, és de vital importància que emprenguem accions decidides quant al desarmament i la no proliferació d'armes de destrucció massiva. Suècia treballarà de manera conjunta amb aquells països que pensen d'una manera semblant

per assenyalar les conseqüències humanitàries provocades per les armes nuclears i com es poden eliminar totalment.

Treballarem per assolir una aplicació més efectiva del Tractat de No Proliferació, per a l'entrada en vigor del Tractat de Prohibició Completa dels Assajos Nuclears i per a l'adhesió i l'aplicació universals del Tractat sobre el Comerç d'Armes de l'ONU.

Les decisions sobre la vida i la mort no es poden delegar a les màquines. De fet, volem seguir debatent sobre els sistemes d'armes autònoms.

Els intents de desenvolupament nuclear de Corea del Nord ens preocupen. El Govern vol contribuir al desarmament i al desenvolupament de la pau a la península de Corea mitjançant una política de compromís crític.

També serà molt important una conclusió sobre les negociacions del programa de tecnologia nuclear de l'Iran per a la regió i per a l'objectiu de la no proliferació.

Sr./Sra. President/a,

Ens preocupen les tensions entre Israel i Palestina. Suècia pressionarà per assolir un compromís més important de la UE per a una pau duradora, juntament amb l'ONU i altres agents de la regió, així com amb la resta del món.

El Govern valora el suport continu i les bones relacions amb Israel. A més, mostrem el nostre compromís de llarga durada amb Palestina mitjançant la introducció d'una estratègia d'ajuda de cinc anys amb un volum de cooperació significativa-ment més gran.

Cal combatre la radicalització fruit de la manca de perspectives. Cal convèncer els joves israelians i els palestins perquè creguin en un futur millor. Mitjançant el reconeixement de l'Estat de Palestina, Suècia vol demostrar que la solució dels dos estats és quelcom més que una visió abstracta. Hi ha un camí polític allunyat de la manca d'esperança i la violència.

La situació a l'Orient Mitjà continua essent preocupant i, en alguns llocs, desesperada. El conjunt de la comunitat internacional ha de donar

Per assolir la pau i el desenvolupament, hem d'impulsar iniciatives a favor de la democràcia, el desenvolupament sostenible, la igualtat de gènere i l'ús amb seny dels nostres recursos naturals

suport als esforços per a la pau a Síria liderats per l'ONU. El que va començar com una revolta popular contra el règim repressiu d'Àssad,² s'ha acabat convertint en un desastre humanitari amb conseqüències ben lluny de les fronteres sirianes. Hem de donar tots plegats suport a les forces moderades de la regió que cerquen el consens més enllà de les fronteres geogràfiques, ètniques o religioses.

Suècia, com la resta de la UE, forma part de la coalició internacional contra l'Estat Islàmic. Som un dels principals donants d'ajuda humanitària. El Govern estudia la possibilitat d'enviar personal militar suec a l'Iraq per donar suport a l'entrenament de tropes contra l'Estat islàmic.

S'han de reconèixer les atrocitats pel que són. La violència i el terrorisme de l'Estat Islàmic són els més predominants i els més atroços. Aquests crims han de comportar conseqüències. Els culpables han de respondre i ser castigats, ja sigui per genocidi, crims contra la humanitat o altres atrocitats massives. El Govern,

de manera conjunta amb la resta de països de la UE, ha instat el Consell de Seguretat de l'ONU a adreçar la situació de Síria a la Cort Penal Internacional.

Sr./Sra. President/a,

Es van duent a terme importants desenvolupaments a grans zones d'Àfrica, Amèrica Llatina i Àsia. Suècia ha de continuar revisant i renovant la cooperació i el diàleg amb una Àfrica que viu canvis ràpids. La nostra cooperació i el nostre diàleg es fonamenten en un compromís sòlidament assentat que abasta tot el continent africà. Els conflictes perduren, les operacions de gestió de crisis internacionals continuen essent necessàries i s'han de reforçar les regles de l'extracció il·legal de minerals. Però també ens adherim al creixement econòmic sostenible i a la major responsabilitat regional, especialment amb la Unió Africana.

A l'Amèrica Llatina, Suècia vol aprofundir en els contactes polítics i les relacions econòmiques, especialment mitjançant la nostra relació estratègica amb el Brasil. Els acords

de lliure comerç de la UE aporten oportunitats per al desenvolupament dels intercanvis econòmics de Suècia amb diversos països, basades en el suport de llarg termini de Suècia a la llibertat i el desenvolupament democràtic. L'acostament entre els EUA i Cuba és històric i ens omple d'esperança. Un dels elements importants del compromís del Govern amb la democràcia, els drets humans i les reformes a Cuba és el restabliment del diàleg bilateral.

Els desenvolupaments econòmics, polítics i demogràfics registrats a Àsia durant les passades dècades no tenen comparació. Suècia ha d'aprofitar les noves oportunitats que se'n deriven. Volem contribuir al desenvolupament social sostenible basat en fonaments democràtics i respectant els drets humans.

El Govern vol una cooperació econòmica i política més estreta amb la Xina, sense oblidar que aquest fet comporta un diàleg franc quant als drets humans.

Suècia va reforçant la seva implicació civil a l'Afganistan, i se centra en la situació de les dones i les nenes.

² Baixar al-Àssad (1965), president de Síria.

Les diferències entre els rics i els pobres s'han d'entendre com una causa de tensions i de conflictes. Combatre la pobresa i la desigualtat també és una tasca de la política de seguretat

La situació de la seguretat segueix essent un repte. Des de principi d'aquest any, Suècia ha participat en formacions militars i missions de consultoria sota el lideratge de l'OTAN, l'operació Suport Decidit, i estem involucrats en la missió política de la UE.

Sr./Sra. President/a,

Suècia promourà un acord comercial mundial lliure i just. L'OMC ha de reforçar-se com a organització. Donem molta importància a la Ronda de Doha³ i a les negociacions sobre els béns i els serveis mediambientals.

S'acordarà una prioritat especial a la conclusió de les negociacions entre la UE i els EUA de l'Associació Transatlàntica pel Comerç i la Inversió, el TTIP.⁴ A més de per motius econòmics, aquesta associació o acord té una importància estratègica a l'hora de reforçar els lligams transatlàntics. Un acord de lliure comerç entre la UE i els EUA ha de ser alhora profund

i complet, i ha de cobrir la major part dels aspectes del comerç i les inversions. L'objectiu del Govern és assolir un resultat tan ambiciós com sigui possible per ajudar al creixement i l'ocupació, sense perjudicar la possibilitat d'enfortir la protecció mediambiental, els interessos dels assalariats i la salut de les persones i dels animals.

El Govern treballarà per assolir acords de comerç internacional i per trencar les barreres al comerç. En el si de la UE, Suècia advocarà per una política de comerç lliure i justa, i per a un mercat intern més integrat. Es prioritzaran aquells esforços dedicats a aplicar els acords de lliure comerç entre la UE i altres actors econòmics importants. A l'OCDE, actuarem per reduir les tendències proteccionistes, incloses aquelles que provenen del G20.

La promoció de les exportacions, les importacions i les inversions a Suècia és una part integral de la política exterior i, per tant, responsabilitat de tot el govern. Es prepararà una estratègia per a les exportacions perquè pugui créixer el nombre de petites i mitjanes empreses que entren als

mercats internacionals. D'aquesta manera, més empreses sueques podran accedir a aquells mercats amb un potencial de creixement alt.

La presència als mercats emergents demana esforços actius respecte les pràctiques econòmiques sostenibles. Volem veure que la capacitat innovadora de les empreses sueques es mobilitza per aconseguir més llocs de treball, un major creixement i un desenvolupament sostenible.

Sr./Sra. President/a,

Actualment, es va formulant una política exterior feminista amb l'objectiu de combatre la discriminació i millorar les condicions de la dona i treballar per la pau i el desenvolupament. La participació de les dones en la presa de decisions s'ha de reforçar als països en pau, als països en conflicte i als països en vies de reconstrucció. Aquest fet també reforçarà l'enfortiment de la sostenibilitat de les nostres societats.

També es van duent a terme passos clars per la promoció de l'estatus i els drets de les dones mitjançant una major cooperació amb la societat

³ Procés de negociació impulsat per l'OMC que busca liberalitzar el comerç agrícola a nivell mundial.

⁴ Sigles de Transatlàntic Trade and Investment Partnership.

La participació de les dones en la presa de decisions s'ha de reforçar als països en pau, als països en conflicte i als països en vies de reconstrucció

civil i amb els nostres socis de la UE i l'ONU. De manera conjunta amb els nostres amics nòrdics de la UE, hem proposat la designació d'un representant europeu per a la igualtat de gènere i l'aplicació de la Resolució 1325, adoptada fa quinze anys. També continuarem amb els nostres esforços per combatre la impunitat de la violència de gènere, necessaris tant en temps de pau com durant conflictes armats.

Els estats membres de l'ONU han d'avançar ens els seus esforços respecte els drets humans de les dones i les nenes, el seu dret a l'apoderament econòmic i el dret a decidir sobre el seu cos. Aquest any és particularment important ja que la comunitat internacional és a punt de ratificar els seus compromisos amb les condicions de la dona signats a Pequín el 1995. Cal millorar aquestes condicions i no debilitar-les.

La política exterior feminista serà part integral de les activitats del Ministeri d'Afers Exteriors suec i té per objectiu reforçar els drets de la dona, millorar l'accés de les dones als recursos i ampliar la representació de les dones.

Sr./Sra. President/a,

La inseguretat a la nostra regió, la crueltat del terrorisme, el fet irrefutable del canvi climàtic, la vulnerabilitat de la cibersocietat i la injustícia que comporta la desigualtat són tots plegats un recordatori. És precisament ara, en els temps convulsos que vivim, quan no hem de dubtar.

Els valors que guien la política exterior sueca segueixen essent un referent extraordinàriament modern amb què es pot organitzar una comunitat.

Col·laboració amb els nostres veïns, per garantir la pau i crear una seguretat comuna.

Solidaritat sense fronteres, destinada a millorar la igualtat i a posar fi a la pobresa.

Igualtat de gènere i política exterior feminista, ja que els drets humans també són els drets de les dones.

Desenvolupament sostenible, sobretot l'any en què el món ha arribat a la temperatura més alta des dels registres que es tenen del 1880.

Aquests són els pilars de la política exterior i de seguretat que s'han de debatre a fons al nostre país. És una política guiada per la necessitat de la seguretat comuna i per la comprensió que, de fet, compartim un destí en comú. El meu destí és el vostre destí, i el destí dels altres és el nostre.

El Govern té la determinació, en temps convulsos, de fer que Suècia es responsabilitzi a nivell global i esdevingui una veu potent al món.

Per la llibertat, la pau i els drets humans. Per la democràcia, la igualtat i la solidaritat. ■

Exposició itinerant

1837-1977

EL VALENCIANISME REPUBLICÀ

Més informació
www.irla.cat/expovalencianisme

FUNDACIÓ  JOSEP IRLA



clàssic



Franklin D. Roosevelt
President dels EUA

«L'únic que hem de témer és la pròpia por»

En la campanya de Franklin D. Roosevelt contra Herbert Hoover en les eleccions presidencials de 1932, Roosevelt havia dit molt poc del que faria si sortís escollit. Cap dels col·laboradors més pròxims del president electe tenia la sensació de conèixer-lo bé, potser amb l'excepció de la seva dona, Eleanor. L'afable i enginyós Roosevelt feia servir el seu gran encant personal per mantenir la majoria de gent a certa distància.

En els discursos de campanya, feia servir un to vigorós, optimista, lleugerament paternal, amb un punt d'humor. Però el seu primer discurs inaugural, el 4 de març de 1933 a Washington DC, va ser d'una qualitat insòlitàment solemne. I per un bon motiu: aquell any, la depressió havia arribat al seu punt màxim. El discurs de Roosevelt va destacar en línies generals com pensava governar i va recordar als americans que les «dificultats comunes» de la nació eren «només coses materials».

«Estic segur que els meus conciutadans americans esperen que, en la meua investidura a la Presidència, m'adreci a ells amb la sinceritat i la determinació que exigeix la situació actual del nostre poble. Aquest és, sobretot, el moment de dir la veritat, tota la veritat, amb franquesa i valentia. No hem de defugir encarar sense por la situació actual del nostre país. Aquesta gran nació resistirà, tal com ho ha fet fins ara, ressorgirà i prosperarà. Per tant, primer de tot, deixeu-me que declari la meua ferma convicció que l'únic que hem de témer és la pròpia por —una por indescriptible, irracional, injustificada, que paralitza els esforços necessaris per convertir el retrocés en progrés. En totes les situacions adverses de la història de la nostra nació, un govern franc i enèrgic ha comptat amb la comprensió i el suport del poble, que són fonamentals per a la victòria. Estic convençut que tornareu a donar el vostre suport al Govern en aquests dies crítics.

És amb aquest esperit, per part meua i vostra, que ens enfrontem a les nostres dificultats comunes.

Gràcies a Déu, només són coses materials. Els valors s'han enfonsat fins a nivells inversemblants; han pujat els impostos; tenim menys recursos econòmics; tots els governs es troben amb greus reduccions d'ingressos; els mitjans de pagament dels corrents comercials s'han congelat; les fulles marcides del sector industrial s'escampen per tot arreu; els agricultors no troben mercat per als seus productes; milers de famílies han perdut els estalvis de molts anys.

I, encara més important, hi ha una gran quantitat d'aturats que s'enfronten al trist problema de la subsistència, i també un bon nombre de persones que treballa durament amb ben poc rendiment. Només un optimista ingenu negaria la tràgica realitat del moment actual.

Però les nostres penúries no deriven de falta de recursos. No estem patint cap plaga de llagostes. Si ho comparem amb els perills que van vèncer els nostres avantpassats gràcies a la seva fe i al seu coratge, encara n'hem d'estar molt agraïts. La naturalesa ens continua oferint la seva abundància i els esforços

dels homes l'han multiplicada. Hi ha una gran riquesa als nostres peus, però la seva distribució generosa es marfon per com s'administra. Això és sobretot perquè els que gestionen l'intercanvi de béns de la humanitat han fracassat per la seva tossuderia i incompetència, han admès aquest fracàs i han dimitit. Les pràctiques dels canvistes poc escrupolosos compareixen al tribunal de l'opinió pública, rebutjats pels cors i les ments dels homes.

És cert que ho han intentat, però els seus esforços s'han emmarcat en l'exercici d'una pràctica desfasada. Per fer front a la falta de crèdit, només han proposat més préstecs. Privats del reclam dels rendiments per induir el nostre poble a seguir el seu fals lideratge, han recorregut a l'exhortació, suplicant entre llàgrimes que se'ls restituís la confiança. Només coneixen les normes d'una generació d'egoistes. No tenen visió de futur i quan no hi ha visió, el poble mor.

Els canvistes han abandonat els seus trons en el temple de la nostra civilització. Ara hem de tornar a aquest temple els seus antics valors. La magnitud de la recuperació depèn

de la mesura en què apliquem valors socials més nobles que el simple benefici econòmic.

La felicitat no rau en la simple possessió de diners, sinó en la joia dels assoliments, en l'emoció de l'esforç creatiu. No hem de tornar a oblidar, en la persecució irreflexiva de beneficis fugaços, la satisfacció i l'estímul moral de treballar. Aquests dies foscos tindran un valor si ens ensenyen que el nostre veritable destí no és ser administrats sinó administrar-nos nosaltres mateixos i els nostres semblants.

El reconeixement de la falsedat que la riquesa material determina el nivell d'èxit ha d'anar acompanyat de l'abandonament de la falsa creença que els càrrecs públics i l'alta posició política s'han de valorar només per les normes dels llocs privilegiats i el benefici personal; i s'ha de posar fi a una conducta en el sector bancari i empresarial que amb massa freqüència ha donat la imatge de maldat egoista al que havia de ser un encàrrec sagrat. No és estrany que la confiança minvi, ja que només pot prosperar en l'honestedat, l'honor, el caràcter sagrat de les obligacions, la

protecció i l'execució desinteressada. Tot i això, la recuperació no només demana canvis en l'ètica; aquesta nació exigeix que s'actui i que es faci ara.

La nostra tasca principal és aconseguir que la gent torni a la feina. Aquest no és un problema sense solució, si l'encarem amb prudència i valentia. Es pot aconseguir, en part, per mitjà de la contractació directa del mateix Govern, com en cas de guerra, però alhora, duent a terme, per mitjà d'aquesta contractació, les tasques més necessàries per estimular i reorganitzar l'ús dels nostres recursos naturals.

Paral·lelament, hem de reconèixer francament que els nostres centres industrials estan superpoblats i, compromentent-nos a una nova distribució a escala nacional, esforçar-nos perquè es faci un millor ús de la terra per als que són més aptes per treballar-la. Aquesta tasca es pot afrontar amb esforços concrets per promoure els valors dels productes agrícoles i amb això el poder d'adquirir la producció de les nostres ciutats. Es pot afrontar evitant de manera realista la tragèdia de les pèrdues creixents deguda a l'execu-

ció hipotecària de les nostres petites cases i les nostres granges. Es pot afrontar insistint que el Govern federal, els estatal i els governs locals també actuïn immediatament sobre l'exigència que el seu cost es reduirà de forma dràstica. Es pot afrontar unint les activitats d'assistència que sovint són escasses, poc econòmiques i desiguals. Es pot afrontar si es fa una planificació nacional per la supervisió de totes les formes de transport i de comunicació i altres eines que tinguin un caràcter explícitament públic. Hi ha moltes maneres d'afrontar aquesta tasca, però mai no es podrà afrontar només a base de parlar-ne. Hem d'actuar i hem d'actuar amb rapidesa.

Finalment, en el nostre avenç cap a la recuperació del treball, necessitem dues proteccions perquè no tornin els mals del passat: hi ha d'haver una supervisió estricta de totes les activitats bancàries i dels crèdits i de les inversions; cal posar fi a l'especulació amb els diners de la gent, i cal oferir una moneda adequada i forta.

Aquestes són les línies d'actuació. Demanaré a un nou Congrés, en ses-

sió especial, mesures detallades per complir-ho, i buscaré l'ajuda immediata dels diversos estats.

Per mitjà d'aquest programa d'acció, ens comprometem a posar casa nostra en ordre i a equilibrar ingressos i despeses. Abans d'intentar incrementar les nostres relacions comercials internacionals, tot i que també és important, cal establir primer una economia nacional sòlida. Com a política pràctica sóc partidari de resoldre primer els problemes més importants. No escatimaré esforços per restaurar el comerç mundial mitjançant un reajustament econòmic, però la situació d'emergència nacional no pot esperar.

La idea fonamental que guia aquestes mesures concretes de recuperació no es restringeix a l'àmbit nacional. És la insistència, com a primera consideració, en la interdependència dels diversos elements de tots els territoris dels Estats Units —un reconeixement de la vella manifestació, sempre important, de l'esperit americà del pioner. És el camí cap a la recuperació. És el camí immediat. És la profunda convicció que la recuperació serà perdurable.



En l'àmbit de la política internacional, consagraré aquest país a la política del bon veí; el veí que es respecta a si mateix amb fermesa i, com que ho fa, respecta els drets dels altres; el veí que respecta les seves obligacions i la inviolabilitat dels seus acords amb una comunitat de veïns mundial.

Si he entès bé el tarannà de la nostra gent, ara ens adonem, com mai, de la nostra interdependència; que no ens podem limitar a agafar, sinó que també hem de donar; que, si hem d'avançar, ho hem de fer com un exèrcit format i lleial disposat a sacrificar-se pel bé d'una disciplina comuna, perquè sense aquesta disciplina no hi ha progrés, no hi ha cap lideratge efectiu. Sé que estem preparats i disposats a sotmetre les nostres vides i béns a aquesta disciplina, perquè fa possible un lideratge que aspira a un bé més gran. És això, el que em proposo oferir, amb la promesa que aquests grans propòsits ens uniran a tots, com un compromís sagrat, amb una unitat en el deure, fins ara només suscitat en temps de conflictes armats.

Amb aquest compromís, assumeixo sense vacil·lacions el lideratge

d'aquest gran exèrcit del nostre poble dedicat a un atac disciplinat contra els nostres problemes comuns.

És factible actuar amb aquest objectiu per mitjà de la forma de govern que hem heretat dels nostres avantpassats. La nostra Constitució és tan simple i pràctica que sempre és possible satisfer necessitats extraordinàries a través de canvis en l'èmfasi i la disposició, sense perdre'n la forma essencial. Per això s'ha demostrat que el nostre sistema constitucional és el mecanisme polític més durador que ha produït mai el món modern. Ha conegut totes les tensions de la vasta expansió de territori, de les guerres, dels amargs conflictes interns, de les relacions internacionals.

Esperem que l'equilibri normal de l'autoritat executiva i legislativa sigui l'adequat per aconseguir la tasca sense precedents que tenim al davant. Però és possible que una demanda sense precedents i la necessitat d'una acció sense tardança reclami una sortida temporal d'aquest equilibri normal dels procediments públics.

A l'empara del meu deure constitucional, estic preparat per recomanar les mesures que requereixi una nació abatuda enmig d'un món abatut. Amb el poder que m'atorga l'autoritat constitucional, intentaré adoptar ràpidament aquestes mesures o les que el Congrés elabori a partir de la seva experiència i saviesa.

No obstant això, si el Congrés fracassa en l'adopció d'un d'aquests dos camins i si l'emergència nacional continua sent crítica, no eludiré el clar compliment del deure al qual m'hauré d'enfrontar. Demanaré al Congrés l'únic instrument que queda per enfrontar-se a la crisi: un ampli poder executiu per lliurar una batalla contra l'emergència, equivalent al que se'm concediria si ens envaís un enemic.

A canvi de la confiança que se'm diposita, retornaré el coratge i l'entrega que aquesta època requereix. És el mínim que puc fer.

Tenim dies durs davant nostre; ens hi enfrontem amb la càlida resolució de la unitat nacional, amb la consciència tranquil·la de qui busca valors morals vells i inestimables, amb la clara

satisfacció que produeix el compliment del deure tant per part de la gent gran com dels joves. Aspirem a la seguretat d'una vida nacional equilibrada i perdurable.

No desconfiem del futur de la democràcia fonamental. El poble dels Estats Units no ha fracassat. En el seu moment de necessitat, ens ha transmès el mandat que vol una acció directa i forta. Ens ha demanat disciplina i direcció. M'ha convertit en l'actual instrument dels seus desitjos. I jo ho accepto com si fos un regal.

En aquest dia de cerimònia d'una nació, demanem amb humilitat la benedicció de Déu. Que ens protegeixi a tots i a cada un de nosaltres. Que em guïi en els dies que vindran». ■



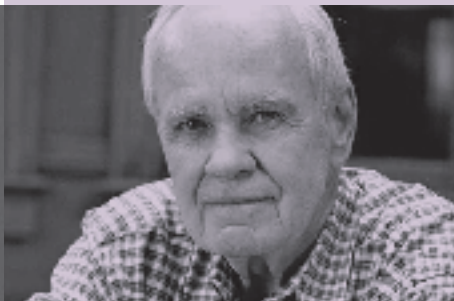
tribut Cormac McCarthy



Gabriel Rufián

Diputat d'Esquerra Republicana
al Congrés de Diputats

@gabrielrufian



El lloc més poderós del món és una prestatgeria de llibres. El segon lloc més poderós és la taula on es debaten. I jo vaig tenir l'enorme fortuna de créixer davant d'una prestatgeria plena de llibres i d'una taula on es debatien. De créixer en un lloc humil però ric en paraules.

Recordo el Nadal esperant unes sabatilles molt cares i rebre un llibre. Saber qui era Ernesto Guevara abans que Hristo Stòitxkov, qui era Silvio Rodríguez abans que Julio Iglesias i qui era García Márquez abans que Akira Toriyama. Quan tens poc, només et queda la teva memòria i la teva cultura. I a mi això —no sense disgustos, plors i certa incomprensió— m'ho van ensenyar molt aviat.

Hi ha un milió d'autors i llibres i que m'han commogut, canviat i ensenyat.

Un milió de tardes, matins i nits amb ells. I un milió de motius per escriure d'ells. Polítics com els de Galeano i les seves venes obertes d'Amèrica Llatina, Guevara i els seus diaris, Gramsci i les seves cartes des de la presó o Lukács i la seva dialèctica. Evocadors com els de King i el seu pistoler sense nom, Camus i la seva al·legoria sobre la pesta, Pedrol i el seu mecanoscrit o Saramago i el seu evangeli segons Jesucrist. I d'absolutament perfectes com Hesse i el seu sota les rodes o García Márquez i els seus cent anys de solitud. Però tots tenim un llibre i un autor que ens ha marcat de per vida. Un llibre que et troba i et transforma. Un autor que t'interpel·la i que estimes i enveges a parts iguals per fer alguna cosa que et supera i t'enriqueix. En el meu cas, aquest llibre i aquest autor és *Meridià de sang* de Cormac McCarthy.

Cormac McCarthy és un escriptor maleït. No concedeix entrevistes, no signa llibres, no es deixar fer fotos, no s'exhibeix amb famosos i no va a programes de televisió amb tasses a la taula. Havent passat una infància dura i pobra, va treballar de tot mentre escrivia. Pur talent. Un talent dur i descarnat. Ha escrit llibres,

Un llibre en el qual els que semblaven més febles acaben sent més forts que el més fort, on els últims acaben sent els primers

assajos, guions i obres de teatre. I tot ho ha escrit amb un nivell d'excel·lència innat. No se li coneix ni una obra dolenta. Avui és ja un dels més grans autors vius. M'agrada la seva extrema honestedat en escriure i la seva enorme capacitat d'escriure des d'un dolor palpable. Nascut el 1933, li va arribar la fama tard gràcies al Pulitzer del 2007 per una autèntica obra mestra, *La Carretera*. Un llibre que no regala ni una sola paraula de més i que planteja un món sense esperança amb una extrema duresa. Però abans McCarthy ja havia escrit alguns dels millors llibres de la seva generació i per extensió de la història de la literatura nord-americana. La desesperança de *Suttree*, el realisme de *The Orchard Keeper*, la intel·ligència de *No és país per a vells* i la brillantor de la trilogia de la frontera (*Tots aquells cavalls*, *The Crossing* i *Cities of the Plain*): tots grans obres. Però en la meua opinió, si McCarthy mereix ser recordat i passar a la història com un dels millors escriptors del seu temps és gràcies a *Meridià de sang*. Una obra mestra absoluta, des del principi a la fi.

Vaig llegir *Meridià de Sang* fa gairebé quinze anys i em va marcar

profundament. És un *western* d'històries i personatges brutals. Transpira aquesta violència viscuda en aquell temps i en aquell lloc. McCarthy descriu de la forma més bella possible albes i capvespres, trobades, desafiaments, morts i converses. El protagonista, «el noi», és el reflex d'un país que neix i mor cada dia, d'un país suspès en un temps no conegut i que s'enfronta a una època i a un paratge salvatge que el maltracta constantment. El jutge Holden, malvat i nèmesei, plana sobre tota l'obra, sigui present o no en l'acció, erigint-se com un dels personatges més poderosos de tota l'obra de McCarthy. Una gran història, de la qual fascina absolutament la forma de descriure el món, la vida i la naturalesa humana. És un llibre de gent valenta, de gent atrapada en situacions terriblement dures i que sobreviu. Un llibre en el qual els que semblaven més febles acaben sent més forts que el més fort. On els últims acaben sent els primers. El millor llibre que he llegit, del millor escriptor que he conegut.



Meridià de sang
Cormac McCarthy

Edicions 62

Barcelona, 2009

Meridià de sang va ser escrit el 1985, però no es tradueix en català fins el 2009, després que la literatura de McCarthy fos reconeguda amb el premi Pulitzer de 2007 per *La Carretera* i rebés l'impuls mediàtic que representa l'adaptació cinematogràfica que els germans Coen van fer de *No és país per a vells* —guanyadora, el 2007, de tres Oscars, entre ells, a la millor pel·lícula. Així arribava en català una de les novel·les nord-americanes més influents de la segona meitat del segle XX, fins al punt de ser considerada una de les millors novel·les en anglès des de 1923 per la revista *Time*. ■



filmoteca

Black Mirror



Queta Karmany

Periodista

quetak@gmail.com

Tinc una amiga que s'ha separat i des del dia següent que ho va fer és extremadament feliç. Veu postes de sol extraordinàries, de cop i volta creu que les flors tenen colors infinits i quan es perd pels carrers de Barcelona, a cada raconet veu un motiu per fer una fotografia i pujar-la a Twitter i Instagram amb un titolet que remarca la terrible felicitat que està vivint.

Els que quedem amb ella per fer una copa de vi, l'acompanyem en les passejades i li ensenyem que el sol es pon enmig d'un cel rosat; els que sabem més coses que els seus seguidors d'Instagram, sabem que està desfeta, que no vol sortir i que troba que el món és una merda. Però a la xarxa alimenta el seu àlter ego. Allà pot tenir una vida sense problemes i sense llàgrimes. Necessita ensenyar «al món» —jo crec que sobretot al seu ex— quins plats fantàstics menja, a quin restaurant ho fa i la quantitat de gintònics de disseny que beu. La seva felicitat és inversament proporcional a la que declara a Instagram, però cada vegada que obté un *like* alguna cosa se li activa al seu ego, semblant a les endorfines dels atletes, i en necessita més i més.

Vagi per endavant que estic enamorada de les xarxes socials: sense WhatsApp no estaria tan en contacte amb la Sílvia i la Txell, sense Facebook no parlaria tant amb el meu fillol i sense Twitter algunes notícies em passarien per alt. Però vull viure les coses com abans d'Instagram, com si fos el darrer dia de la meua vida. Vull gravar aquella sensació al meu cervell i reviure-la amb els ulls tancats, no a Instagram. És cert que les xarxes ens han apoderat com mai. Poder fer caure marques i prestigis ha donat força a qui fins ara havia restat en silenci, però em demano si ens ha fet més crítics, és a dir, no sé si ens fa qüestionar-nos el que llegim o senzillament passem d'un titular a un altre, de puntetes.

Mentre la meua amiga és al lavabo veig una foto que acaba de penjar a Twitter amb una ampolla de vi i dues copes: «Instants de felicitat en un marc perfecte i en companyia immillorable». Jo estic perfectament difuminada a l'altra banda de la taula i el fet que hi hagi dues copes enquadrades i un ex a fora de la virtualitat, ho diu tot. Continuo desplaçant el dit cap avall i em trobo l'etiqueta *#pigga-te* i torna a mi la imatge d'un primer

Les xarxes ens han apoderat com mai, però em demano si ens han fet més crítics, és a dir, no sé si ens fan qüestionar-nos el que llegim o senzillament passem d'un titular a un altre, de puntetes

ministre britànic amb la cara descomposta. És el primer ministre de *Black Mirror* en l'episodi, «The National Anthem» [L'himne nacional] en el qual Otto Bathurst i Charlie Brooker barregen una princesa, un dirigent polític i un porc en una proposició que deixa sense alè. A través de 50 minuts descobrim una cultura *voyeurista*, una societat enganxada a les xarxes i acostumada a viure i veure els drames en forma d'espectacle. El porc, la princesa i el primer ministre són el preludi de cinc episodis més dirigits per batutes diferents i amb una cosa en comú: la provocació, la creació de situacions incòmodes per als espectadors, que inevitablement ens sentim identificats amb els plantejaments de la sèrie i la reflexió sobre una societat amb una capacitat crítica minvant. Apocalíptica? Segur. Exagerada? Per descomptat, però a través de la hipèrbole i de la integració perfecta de la tecnologia en cada un dels episodis, els escenari semblen totalment creïbles. I això és el que possibilita la bufetada final, aquell regust amarg al final de cada capítol.

La meva amiga torna, paguem i marxem cap a casa amb el mal cos que

ens ha deixat l'exposició del CCCB «+Humans» que explora el futur de la humanitat. Ho fa a través d'una cinquantena d'obres que recreen des de la robotització dels nostres cossos i les nostres vides fins a l'alteració genètica. Propostes que, en molts casos, et fan tancar la boca amb les dues mans, que et sacsegen, et sorprenen i et fan pensar en aquesta posthumanitat que vivim. Tindries sexe a distància? Això ja està inventat. Substituirà el sexe «tradicional»? Això està per veure. De camí cap el metro em creuo una dona amb un cotxet i penso que potser un dia un robot gronxará els nadons, com he vist al CCCB, freno l'impuls de demanar-li que em deixi veure el cap del petit per veure si li han fet un esfínter al costat de l'orella perquè sigui més productiu en créixer. Els pares han de poder dissenyar el seu nadó? Al semàfor de la plaça Universitat passa per davant jo un cotxe fúnebre i l'exposició no em deixa: i si converteixen aquell mort en una pila? Envio un WhatsApp: «Podem canviar la pel·lícula que anem a veure?». No puc pensar més en el futur. ■



Black Mirror
Charlie Brooker

2011



llibreria



Guerra, frontera i identitats
Antonio Espino i Òscar Jané (eds.)

Afers
Catarroja, 2015

A partir d'exemples concrets franco-catalans, hispanolusitans i italians, aquesta obra coral fa una reflexió transversal sobre la relació entre guerra, fronteres i identitats. El treball demostra com les experiències de guerra van conformar identitats territorials i polítiques mitjançant mecanismes propis dels conflictes bèl·lics com la creació de noves fronteres, fet que modifica la forma d'entendre, pensar i interactuar amb el territori.



Filosofía inacabada
Marina Garcés

Galaxia Gutenberg
Barcelona, 2015

L'arraconament institucional de la filosofia, que l'expulsa de les escoles i universitats, té com a contrapartida una nova vitalitat, un desig col·lectiu de qüestionar radicalment la nostra manera de viure i d'aprendre de nou a pensar. Com viure? Com pensar? Com actuar? A partir d'aquestes preguntes, la filosofia no és útil ni inútil. És necessària. Necessària per a la nostra pròpia vida i per a les societats en crisi que ens envolten. Lluny de ser preservada com una peça de museu, la filosofia s'ha de practicar.



El fénix islamista
Loretta Napoleoni

Paidós

Barcelona, 2015

A partir de l'aparició, a finals de la dècada de 1990, del líder jihadista Abu Mussab al Zarqauí, Estat Islàmic s'ha transformat en una imponent empresa que trastoca les fronteres dels països del Pròxim Orient i imposa la seva brutal interpretació de la xaria a l'extensa superfície territorial que controla. Napoleoni, especialista en terrorisme internacional, demostra com, malgrat que els mitjans occidentals ens ensenyen una imatge devaluada d'Estat Islàmic, l'autèntic plantejament de l'organització és un nou model de nacionalisme.



Un estiu a les trinxeres
Enric Vila

Pòrtic

Barcelona, 2015

Crònica política i sentimental del procés d'independència de Catalunya a partir de la consulta del 9N. L'assaig reflexiona sobre els darrers deu anys i mira de captar l'electricitat de l'ambient, els rumors, el nerviosisme, la violència oculta, les contradiccions i la incertesa que plana sobre el panorama polític del país. A partir d'anècdotes, records i reflexions, Vila destria el gra de la palla i intenta determinar si el procés d'aquests darrers mesos ha sigut l'últim cant del cigne del sobiranisme o al contrari, l'inici d'un procés de renaixement autèntic del país.



KL. Historia de los campos de concentración nazis

Nikolaus Wachsmann

Crítica

Barcelona, 2015

Relat equilibrat, complet i sense precedents dels camps de concentració nazis, des dels seus inicis el 1933 fins la seva extinció a la primavera de 1945. Analitzant exhaustivament la seva perllongada evolució i descrivint la vida quotidiana dels que van viure-hi —tant víctimes com botxins—, Wachsmann ens ofereix una obra de referència sobre un dels temes de la història del Tercer Reich que encara presenta importants llacunes. Un retrat unitari del règim i els seus camps inèdit fins al moment. ■

eines

**ACONSEGUIU
ELS NÚMEROS ANTERIORS**

eines@irla.cat

FUNDACIÓ  **JOSEP IRLA**



HIVERN 2014

**LA POLÍTICA:
EL PRIMER
PODER?**



IA RECIP 2014

**NOU PAÍS,
NOVA DEMOCRÀCIA**



PRIMAVERA 2015

**LA RECERCA
DE LA FELICITAT**



PRIMAVERA 2014

**LA CRUILLA
EUROPEA**



ESTIU 2015

**ELS LÍMITS DEL
PLANETA TERRA**

eines²⁴

PORTAL

Llibertat enfront de la precarietat

Lluís Pérez

CONNEXIONS

De l'experiència de la precarietat al precariat

Sara Moreno

Llibertat republicana i precarietat: vides pròpies sota amenaça

David Casassas

Dualitat laboral: la socialdemocràcia davant la precarietat

Jorge Galindo

Estat del benestar i precarietat

Lídia Farré

NAVEGADOR

Rescatant el mite de la flexigüretat. El model danès de mercat de treball

Josep Ginesta

FÒRUM

Afra Blanco: "La generació més formada som també la més frustrada i precària"

Una conversa amb Pere Aragonès

VARIABLES

L'Estat espanyol, paradís fiscal?

Xavier Martínez Gil

FULL DE CàLCUL

La internacionalització de l'economia catalana: fre o estímul a la independència

Elisenda Paluzie

ARXIU

El Companys polític: cinc àmbits de la seva actuació

Roger Buch

EXPLORADOR

El combat de l'austeritat. Notes sobre una tragèdia grega contemporània

Marta Galceran

FINESTRA

"El meu destí és el vostre destí, i el destí dels altres és el nostre"

Margot Wallström

CLÀSSIC

"L'únic que hem de témer és la pròpia por"

Franklin D. Roosevelt

TRIBUT

Cormac McCarthy. Meridià de sang

Gabriel Rufián

FILMOTECA

Black Mirror

Queta Karmany

LLIBRERIA

FUNDACIÓ



JOSEP IRLA